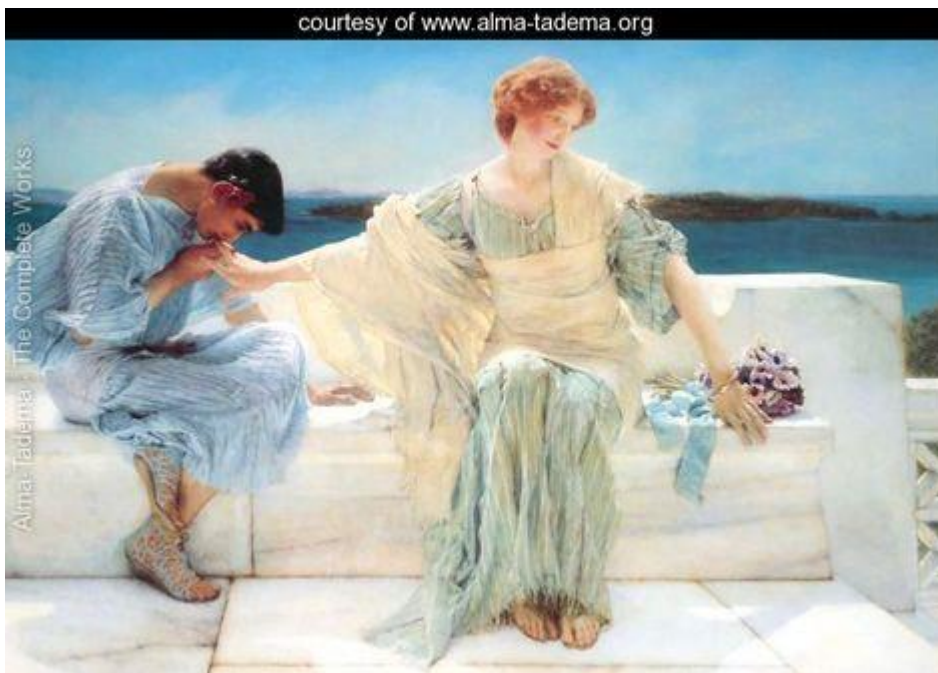

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΤΟ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ

Α. ΓΑΪΟΣ ΒΑΛΕΡΙΟΣ ΚΑΤΟΥΛΛΟΣ
C. VALERIUS CATULLUS (84-54 π.Χ.)

εικ. 3.1. Κάτουλλος και Λεσβία, ζωγραφικός πίνακας
τού Sir Lawrence Alma-Tadema (1906)

<http://www.alma-tadema.org/catullus-at-lesbia/Ask-Me-No-More,-1906.html>

(Η αρίθμηση των ποιημάτων ακολουθεί την αρίθμηση που έχουν τα ποιήματα του Κάτουλλου στις στερεότυπες εκδόσεις. Από την τρίτη ενότητα τού κατουλλικού corpus, δηλ. την ενότητα τών ππ. 69-116, που αποτελούν το πλήρες σώμα των επιγραμμάτων, εδώ επιλέχθηκαν τα παρακάτω 29 ποιήματα ως αντιπροσωπευτικά του είδους και των δυνατοτήτων που μπορεί να καλύψει το επίγραμμα και η θεματολογία του κατά την εποχή των μέσων του 1^{ου} αι. π.Χ., εποχή των Νεωτέρων).

ΕΡΩΤΙΚΑ: 72, 81, 83, 85, 86, 87, 99, 107, 109
--

ΠΟΛΙΤΙΚΑ: 79, 93

ΣΑΤΙΡΙΚΑ: 80, 88, 89, 90, 91, 94, 105, 110, 111, 112, 114, 115, 116
--

ΠΟΙΗΤΟΛΟΓΙΚΑ: 95

ΘΡΗΝΗΤ. ΕΛΕΓΕΙΑ: 96, 101

AD AMICUM FALSUM RUFUM: 73, 77

72

Dicebas quondam solum te nosse Catullum,
Lesbia, nec prae me uelle tenere Iouem.
dilexi tum te non tantum ut uulgus amicum,
sed pater ut gnatos diligit et generos.
nunc te cognoui: quare etsi impensius uror,
multo mi tamen es uilior et leuior.
qui potis est, inquis? quod amantem iniuria talis
cogit amare magis, sed bene uelle minus.

*Κάποτε μού 'λεγες, Λεσβία, πως ένας είναι ο Κάτουλλος
και πως με προτιμάς ακόμα κι απ' τον Δία.*

*Τότε σ' αγάπησα κι εγώ, όχι σαν γκόμενα του όχλου,
μα σαν γονιός τα τέκνα, τους γαμπρούς του.*

*Τώρα όμως σ' έμαθα: όσο κι αν καίγομαι, λοιπόν,
τόσο πιο πρόστυχη, κουφάλα είσαι για μένα.*

*Πώς γίνεται, θα πεις; Η αδικία ανάβει
στον εραστή τον έρωτα, μα τη φιλία σβήνει.*

Μέτρο: ελεγ. δίστιχο.

Δομή: 4+4.

Το ποίημα συνδέεται άμεσα με το π. 70. Αιτία και αφορμή του είναι η iniuria (στ. 7) και η ζήλεια (impensius uxor, στ. 5) τού Κ., ο οποίος εδώ, και μετά την παρέλευση κάποιου χρόνου από την απιστία της Λεσβίας, σκοπεύει να δώσει έκφραση και διατύπωση στα αισθήματά του γι' αυτήν. Το αρμονικό και ευτυχισμένο παρελθόν (στ. 1-4) περιγράφεται και παραστατικοποιείται με ανταποδοτικούς όρους (dicebas quondam - dilexi tum, πρβ. ακόμη Catullum - Iovem, vulgus amicam - gnatos et generos). Το δυσχερές παρόν και το άδηλο μέλλον εμφανίζονται στη δεύτερη ενότητα (στ. 5-8), όπου διαλύεται η αντιστοιχιακή σχέση και η διαύγεια του αμέρους, ενώ τώρα κυριαρχεί το υβρεολόγιο (πρβ. π. 11.17 κεξξ.) ως αποτέλεσμα της ανεξέλεγκτης ερωτικής ζήλειας.

1. dicebas: πρβ. 70. 1, 3. **-solum te nosse Catullum:** η φράση παραπέμπει στην αιώνια ερωτική πίστη, η οποία αποτελούσε βασική πατρογονική αρετή της Ρωμαίας συζύγου (univira matrona) και όχι μόνον, βλ. A. Khan, CPh 62, 1967, 34-36.

2. tenere Iovem: πρβ. 70. 2. Αξιοπαρατήρητη η κατάληξη των στ. 1, 2 με τις λέξεις Catullum, Iovem: ο Κ. υπερτερεί συλλαβικά του Δία.

3. dilexi tum: σε εμφανική θέση και σε απόλυτη αντιστοιχία προς το dicebas quondam του στ. 1. Το ρ. diligo χρησιμοποιείται κατεξοχήν για πατρική αγάπη.

4. Εδώ έχουμε μια μοναδική στην ιστορία της λογοτεχνίας σύγκριση του κατουλικού έρωτα για τη Λεσβία με την παραδοσιακή αγάπη του πατέρα προς τους γιους (και τις κόρες) και τους γαμπρούς του. Η σύγκριση αυτή έχει το νόημα ότι ο ποιητής έβλεπε σ' αυτήν μια πνευματική συγγένεια, "an affinity of soul", όπως λέει ο Harmon, CJ 65, 1970, 321-22.

5. nunc te cognovi: σε έντονη αντίθεση προς την αρμονική συμβίωση του παρελθόντος. Για τις αντιθέσεις του ποιήματος βλ. Davis, AJPh 92, 1971, 196-201.

7. qui potis est, inquis: για την προσφιλή στον Κ. τεχνική της εισαγωγής ενός συνομιλητή πρβ. 22. 12, 79.1, 85.1 και 89.1. **-iniuria:** νοείται έτσι είτε επειδή η Λεσβία παραβίασε τον sanctae foedus amicitiae, 109.6 (Della Corte), είτε επειδή η «απιστία» χαρακτηρίζεται επίσης ως culpa, πρβ. 11.22: qui (sc. amor) illius culpa cecidit velut prati/ ultimi flos.

8. cogit amare magis: το amare όχι πλέον με τη σημασία του έρωτα που περιγράφηκε στους στ. 1-4, αλλά με τη σημασία του σαρκικού έρωτα. **-bene velle minus:** η benevolentia αποτελεί βασικό συστατικό της φιλίας (πρβ. Cic. Lael. 8, 19, 26 κ.α.), και ο Κ. βλέπει τον δεσμό του ως φιλία, π.χ. στο 109.6, βλ. προηγούμε. σχόλιο. Όσο κι αν επιθυμεί εδώ ο Κ. να προσδώσει στα αισθήματά του διατύπωση καθολικού κύρους, όπως έπραξε και στο π. 70, είναι σαφές ότι ο ισχυρισμός του δεν έχει τέτοια ισχύ.

73

*Desine de quoquam quicquam bene uelle mereri
aut aliquem fieri posse putare pium.*

omnia sunt ingrata, nihil fecisse benigne;

immo etiam <taedet>, taedet obestque magis,

ut mihi, quem nemo grauius nec acerbius urget,

quam modo qui me unum atque unicum amicum habuit.

*Μην περιμένεις ανταπόδοση από κανέναν και για τίποτε
και μην ελπίζεις πως μπορεί να γίνει ο κόσμος τίμιος.*

Τα πάντα αγάριστα, η ευεργεσία ένα μηδέν.

*Τρανύτερη είναι η σιχασιά, η σιχασιά κι η βλάβη μάλλον:
 κανείς δεν βρέθηκε τόσο βαριά, πικρά να με λυπήσει, 5
 όσο αυτός ο φίλος μου, ο μόνος κι ακριβός μου.*

Μέτρο: ελεγ. δίστιχο.

Δομή: 4+2.

Η εδώ περιγραφόμενη κατάσταση, η γλώσσα και το ύφος συγγενεύουν στενά με το π. 76: η προδοσία της αγαπημένης εκεί, και μάλιστα σε ελεγειακούς τόνους, εδώ η προδοσία της φιλίας σε ημι-επιγραμματικό ύφος. Όμως είναι ήδη γνωστό ότι ο Κ. –και όχι μόνον αυτός– χρησιμοποιεί εν πολλοίς την ίδια γλώσσα για τον έρωτα και τη φιλία (πρβ. π. 30). Ως αιτία του ποιήματος προβάλλεται η αχαριστία, μάλλον του Καίλιου Ρούφου (βλ. π. 69), ο οποίος, παρά τη φιλία του με τον Κ. (100.6: *unica amicitia*), τού έκλεψε την αγαπημένη του Λεσβία (77.6: *nostrae pestis amicitiae*).

1. desine: η προστ. θα μπορούσε να συμπληρωθεί με μια κλητική προσφώνηση Catulle (πρβ. π. 8), όμως τότε το ποίημα θα έχανε σε επιγραμματικό κύρος και το *ut mihi* (στ. 5) δεν θα είχε νόημα. **-de quoquam quicquam:** η επανάληψη, αν και λαϊκής προέλευσης (Kroll ad loc.), δημιουργεί μέσω της παρήχησης και του πολύπτωτου έντονη έμφαση. Το *quicquam* είναι εναλλακτικός τύπος τού *quidquam* και αντικ. στο *bene mereri* (*bene mereri de + Abl.*, OLD s.v. *mereo*, 6). Για τους Ρωμαίους –και όχι μόνον– αποτελούσε βασική αρχή η ανταπόδοση της ευεργεσίας και ο σεβασμός της φιλίας, Reitzenstein (1912), Ross (1969: 80-95).

2. pium: (= έντιμος, τίμιος) εντός των ορίων της φιλίας, βλ. 76.2. Αξιοσημείωτη η τριπλή παρήχηση στο δεύτερο ήμισυ του 5μέτρου.

3. nihil: sc. est, κατ' αναλογίαν προς το *sunt*.

4. Ως έχει ο στίχος αποτελεί διόρθωση του *Avantius* στο ανώμαλο μετρικά: *immo etiam taedet obestque magisque magis*, που παραδίδουν οι κώδικες. Η διόρθωση είναι ικανοποιητική (πρβ. Fordyce, Della Corte, Thomson), αφού το *magisque* φαίνεται καθαρά ως παρέμβλητο, ενώ για την επανάληψη του τύπου *taedet* πρβ. 24. 7: *non est... est*, 38.1-2: *malest... malest*. Οι Kroll και Quinn υιοθετούν το *prodest*, που πρόσθεσε κάποιος *Puccius* στην αρχή του στίχου και το οποίο συνεχίζει τον προηγούμενο στίχο (*nihil fecisse benigne/ <prodest>*, *immo etiam taedet obestque magis*).

5. ut mihi: εξαρτάται από το *obest*. –Οι όροι *gravius*, *acerbius* αντιστοιχούν στα *taedet*, *obestque*, και *ανυψώνουν* το πάθος.

6. Ο στίχος είναι φορτωμένος με πέντε εκθλίψεις, μία από τις οποίες βαριά (*atque*, πάνω στη διαίρεση) και συγκαταλέγεται μεταξύ των πιο ακραίων περιπτώσεων της Λατινικής [Oldfather (1943). CJ 38: 478-79]. Ωστόσο, ο Κ. δεν μας έχει συνηθίσει σε τέτοιες ακομψίες, και αυτό που θα μπορούσαμε να πούμε είναι ότι εσκεμμένα επιτρέπει τέτοιες εκθλίψεις είτε για να παρωδήσει κάποιον στίχο που είχε γράψει ο Καίλιος Ρούφος, όπως υποστηρίζει ο Postgate, PCPhS 1932, 151-53, είτε για να δείξει τον κατακερματισμό αυτής της περίφημης φιλίας. **-unum atque unicum:** ο λαϊκότροπος αυτός πλεονασμός επανέρχεται σε χρήση από τους αρχαίζοντες Γέλλιο (18.4.2) και Απουλήιο (Met. 4.31) (Thomson). Εδώ ανυψώνει στο έπακρο το τρίκωλο: *taedet obestque - gravius nec acerbius - unum atque unicum*.

77

*Rufe mihi frustra ac nequiquam credite amice,
 (frustra? immo magno cum pretio atque malo),
 sicine subrepsi mi, atque intestina perurens
 ei misero eripuisti omnia nostra bona?
 eripuisti, eheu nostrae crudele uenenum 5
 uitae, eheu nostrae pestis amicitiae.*

*Ρούφε, που μάταια κι άδικα σε πίστεψα για φίλο,
 (μάταια; όχι, την πλήρωσα ακριβά και με ζημία),
 αλήθεια, πώς με υπνώτισες κι ανάβοντας τα σωθικά μου
 έτσι απ' εμέ τον δύστυχο κάθε ευτυχία έκλεψες;
 Την έκλεψες, αλίμονο, φαρμάκι της ζωής μου άπονο, 5
 αλίμονο, πανούκλα της φιλίας μας!*

Μέτρο: ελεγ. δίστιχο.

Δομή: 1 ενότητα.

Η φιλία, όπως και ο έρωτας, αποτελεί για τον Κ. έναν από τους βασικούς πόλους, γύρω από τους οποίους περιστρέφεται και προσδιορίζεται τόσο η ποίηση όσο και η ζωή του. Τόσο τα αισθήματα όσο και το λεξιλόγιο των δύο τόπων συγγενεύουν εντυπωσιακά (βλ. π.χ. π. 30). Εδώ, ο Ρούφος, τον οποίο ο ποιητής εμπιστεύτηκε με ευκολία, παρουσιάζεται ως δηλητηριώδης, λοιμικός και καταστροφικός φίλος. Αιτία αυτών των χαρακτηρισμών; Μάλλον η εμπλοκή του Ρούφου στην ερωτική σχέση Κάτουλλου-Λεσβίας. Θα έλεγε κανείς πως γλώσσα, τεχνική και υψηλό πάθος του ποιήματος έχουν κάτι από τους λαϊκούς θρήνους και τη λαϊκή αντίληψη περί φιλίας (φίλος-φίδι στον κόρφο σου), ενώ από την άλλη το ποίημα διακρίνεται για την παράξενη ηχητική του (πολλές εκθλίψεις, παρηχήσεις, εντυπωσιακές επαναλήψεις) και την απουσία ρημάτων (υπάρχουν μόνον 3 ρήματα: *subrepsti*, *eripuisti*, *eripuisti*).

1. Rufe: για την ταυτότητά του βλ. π. 58. **-frustra ac nequicquam:** συνών. λέξεις, αν και με μικρή διαφορά: *frustra* σημαίνει «ματαιώς», και εμπεριέχει κάποια δόση απογοήτευσης, *nequicquam* σημαίνει «άνευ αποτελέσματος» (Ellis ad loc.). Ο Kroll χαρακτηρίζει το *nequicquam* ως πιο ποιητικό.

3. sicine... : με τον ίδιο τρόπο απευθύνεται η Αριάδνη στον αποπλέοντα Θησέα, 64. 132 κεξ.: *sicine me patriis avectam, perfide, ab aris/ perfide, deserto liquisti in litore, Theseu?* **-subrepsti:** συγκεκριμένος τύπος αντί *subrepisti* (*sub-repo* = υφέρπω). Το ρήμα χρησιμοποιείται για πολιορκητικές μηχανές (*mediis subrepiit vinea muris*, Luc. 2. 506), για φίδια, σαύρες (*puberem Apollinem subrepenti lacertae comminus sagitta insidiantem*, Plin. H.N. 34. 70) και μεταφ. για τον ύπνο, λήθαργο (*Catull. 76.21*). Εδώ η ακριβής σημασία του μένει μετέωρη, μεταξύ ληθάργου και προσέγγισης φιδιού, ώσπου να φτάσουμε στη λ. *venenum*, οπότε προωθείται η δεύτερη σημασία. **-intestina perurens:** το «κάψιμο των σωθικών» στην ερωτική ποίηση αναφέρεται στον ερωτικό πόνο, και δη στα αισθήματα ζήλειας, εδώ τα *intestina* μάλλον ως συνών. του *medulla*, πρβ. 35.15: *ignes interiorem edunt medullam*, 72.5: *quare etsi impensius uror*, 83.6: *uritur et loquitur*, Plaut. Pers. 801a: *uritur cor mi*.

5. eripuisti: ενώ η επανάληψη του *frustra* στον στ. 2 αποσκοπούσε στην ακριβέστερη, αλλά και με ειρωνικό τρόπο διατύπωση της έννοιας, εδώ χρησιμοποιείται ως εισαγωγικό τεχνικό μέσο συναισθηματικής ανύψωσης, η οποία επιτυγχάνεται με τα επιφ. *eheu* (ή *heu*, *heu*, 4 φορές, αν δεχτούμε τη γραφή των κωδ. ORG) και την παραλληλία των δύο κώλων (στ. 5,6).

6. pestis amicitiae: η παραλληλία της φράσης προς το *venenum vitae* οδηγεί αναγκαστικά στην εξίσωση *vita=amicitia* και μας επαναφέρει στον στ. 1.

79

*Lesbius est pulcer. quid ni? quem Lesbia malit
quam te cum tota gente, Catulle, tua.
sed tamen hic pulcer uendat cum gente Catullum,
si tria notorum sauia reppererit.*

*Ο Λέσβιος είναι όμορφος. Γιατί όχι; Τον έχει η Λεσβία
πάνω από σένα, Κάτουλλε, κι απ' όλο σου το σόι.
Μα αν άντεχε αυτόν γνωστός έστω να τον φιλήσει,
τότε αυτός ο όμορφος, ας με πουλούσε με όλο μου το σόι.*

Μέτρο: ελεγ. δίστιχο.

Δομή: 2+2

Η *diffamatio* αυτή είναι το μοναδικό ποίημα, όπου ο Κ. αναφέρεται στον αδερφό της Λεσβίας. Αφού σύμφωνα με τον Απουλήιο (Apol. 10) *Lesbia* είναι το ψευδώνυμο της *Clodia*, άρα *Lesbius* πρέπει να είναι ο *Clodius*. Μάλιστα, όταν εδώ (στ. 1) ο Κ. ονομάζει *pulcher* τον Κλώδιο, αφήνοντας πολλά υπονοούμενα, τότε είναι μάλλον σαφές ότι παραπέμπει στον γνωστό και διαβόητο *P. Clodius Pulcher*, τον οποίο ο Κικέρων περιέγραψε με τα χειρότερα λόγια για την ακολασία και τις σχέσεις του με την αδελφή του στη δίκη του Καίλιου το 56 π.Χ. (Pro Cael. 32, 78, πρβ. Pro Sest. 7, De Dom. 25, 92). Για την ιστορία του προσώπου βλ. Neudling 99 κεξ. Ίσως εδώ έχουμε το μοναδικό ποίημα (πρβ. π. 83), με βάση το οποίο μπορούμε να μιλάμε με αρκετή βεβαιότητα για την ταυτότητα της Λεσβίας, ότι δηλ. πρόκειται για τη σύζυγο του *Q. Metellus Celer*. Το ποίημα χρονολογείται ασφαλώς μετά το 59 π.Χ., έτος θανάτου του συζύγου της Λεσβίας, οπότε και συγκατοίκησε με τον αδελφό της Κλώδιο, είτε στο σπίτι του είτε μάλλον στο δικό της, αφού το 58 ο Κλώδιος νοίκιασε ένα σπίτι, μάλλον το δικό του, στον Καίλιο Ρούφο, Cic. Fam. 5.2.6, Cael. 17.

1. pulcer: η χρήση του επιθ. αυτού δεν είναι άνευ σημασίας, αφού ο Κ. θα μπορούσε κάλλιστα να γράψει *bellus*, όπως στο π. 78. Από τον Κικέρωνα προκύπτει ότι γίνονταν πολλά αστεία και υπαινιγμοί με το *cognomen*

Pulcher του Κλώδιου, π.χ. surgit pulcellus puer, Cic. Att. 1. 16. 10, πρβ. Sest. 39, και βλ. Skinner, TAPhA 112, 1982, 201 κεξξ. **-quid ni?:** λαϊκή ερώτηση (πώς όχι), πρβ. 89.1. **-malit:** μετά το pulcer, ασφαλώς και αφήνει κάποια ερωτικά υπονοούμενα η μάλλον δυνητική αυτή υποτακτική.

2. Catulle: η κλητ. αυτοπροσφώνηση χρησιμοποιείται για δραματοποίηση και ανύψωση της κατάστασης.

3. hic pulcer: εμφατική επανάληψη. **-vendat:** ενν. ως δούλους.

4. si tria ... reppererit: (= εάν μπορούσε να βρει τρία φιλιά γνωστών), δηλ. εάν βρίσκονταν έστω και τρεις γνωστοί ή φίλοι του να τον χαιρετήσουν με το σύνηθες για τους Ρωμαίους φιλί. Σαφής αναφορά στις διαστροφές του Κλώδιου, Cic. Cael. 78, Sest. 16, Har. Resp. 59 (Syndikus ad loc., από Schabe 91). Η απέχθεια προς το φιλί ή το στόμα ενός cunnilingus ή fellator σατιρίστηκε ποικιλοτρόπως, πρβ. Mart. 1.94, 2.73, 4.12, 4.84, 6.6, 12.55 (fellatrix), 1.41, 2.60, 2.89, 3.80, 3.84, 3.88, (fellator), 2.36, 3.81, 6.26, 11.25, 11.61, 11.81 (cunnilingus). Πρβ. εισαγ. π. 78b.

80

Quid dicam, Gelli, quare rosea ista labella
hiberna fiant candidiora niue,
mane domo cum exis et cum te octava quiete
e molli longo suscitatur hora die?
nescio quid certe est: an vere fama susurrat
grandia te medii tenta uorare uiri?
sic certe est: clamant Victoris rupta miselli
ilia, et emulso labra notata sero.

*Δεν ξέρω, Γέλλιε, τι να πω γι' αυτά σου τα χειλάκια,
που από ροδαλά σαν χειμωνιάτικο ασπρουλιάζουν χιόνι,
ως ξεπορτίζεις την αυγή, ή το απογευματάκι
ξυπνώντας από τον γλυκό καλοκαιριάτικο ύπνο.*

*Δεν ξέρω τι είναι βέβαιο. Μα μήπως είναι αλήθεια
το ότι σου σέρνουν πως ρουφάς παλούκι αντρικό;
Σίγουρο πια: του Βικτωράκου τ' αδειανά λαγγόνια το φωνάζουν
και τα βαμμένα χείλη σου απ' τα υγρά που αρμέγεις.*

Μέτρο: ελεγ. δίστιχο

Δομή: 4+2+2

Στο δεύτερο κατά σειρά ποίημα αυτού του κύκλου ο Κ. αποδίδει στον Γέλλιο (βλ. εισαγ. π. 74) τη σεξουαλική διαστροφή του fellator (= λίκτης), (πρβ. 59.1 αλλά για γυναίκα, Mart. 2.89.6). Βεβαίως σε ένα ιαμβικό ποίημα μια τέτοια κατηγορία είναι συνήθης, ιδίως όταν πρόκειται για πολιτικά πρόσωπα (πρβ. ππ. 29 και 57). Το ενδιαφέρον όμως εδώ έγκειται στο ότι έχουμε μια σκληρή επίθεση αλλά ενταγμένη μέσα σε ένα ιδιαίτερα περίτεχνο ψευδο-λυρικό επίγραμμα επικής αφηγηματικής τεχνικής. Η φόρμα του βασίζεται στο σχήμα: ερώτηση-απάντηση (πρβ. π. 88).

1. quid dicam: πρβ. 88.1: quid facit is, Gelli...? **-rosea ista labella:** πρβ. 63. 74, 55. 12: roseis ... papillis.

2. candidiora nive: επικής προέλευσης σύγκριση, Πρβ. Ομ. Ιλ. 10. 437 (*λευκότεροι χιόνος*), Verg. Aen. 12. 84, Ovid. Met. 8. 373.

3-4. Είναι φανερό ότι ο Γέλλιος στη διάρκεια της νύχτας και κατά την απογευματινή siesta επιδίδεται στη διαστροφή του με τον Βίκτορα.

Η έντονη μετάθεση του cum και τα πολλαπλά ζεύγη επιθέτων και ουσιαστικών με την περίτεχνη διάταξή τους (quiete e molli/ longo die/ octava hora) αποτελούν στοιχεία επικού ύφους (βλ. Syndikus III. 42, με σημ. 12, όπου και παραπομπή στα σχόλια του Norden, Verg. Aen. VI. 393 κεξξ.), και δεν αποκλείεται αυτή η περιέργη χρήση να παραπέμπει σε χαρακτηριστικά του ποιητικού ύφους του Γέλλιου (βλ. π. 74) **-octava hora:** με το τέλος της όγδοης ώρας (για το θέρος 1.15-2.31 μ.μ.), δηλ. με το πέρας της εργασίας, ο Ρωμαίος έπαιρνε το λουτρό του και την cena, οπότε και ακολουθούσε η γνωστή μεσογειακή siesta, βλ. Carcopino 1941, 168, 288.

-longo die: το επίθ. δηλώνει τις μεγάλες μέρες του καλοκαιριού.

5. f. susurrat: (= μουρμουρίζεται), πρβ. Mart. 3.63.5: cantica qui Nili, qui Gaditana susurrat.

6. grandia... tenta: tenta, επιθετ. μτχ. του ρήμ. tendo (= τείνω, τεντώνω), tenta sc. membra = mentula, πρβ. 56.7 (rigida), Adams 21. **-vorare:** σύνηθες ρήμα σε ερωτικά συμφραζόμενα, πρβ. 33.4: filius culo voraciore,

Mart. 7.67.5: medias vorat puellas. Μετά το *nescio quid certe est*, η πρώτη ερώτηση (στ. 5-6) ηχεί λίαν πειρακτική, για να ακολουθήσει η βεβαιότητα του *sic certe est* και η κακεντρεχής προσωπική τελική απάντηση. **7. Victoris:** άγνωστο πρόσωπο. Το ισχνό σώμα με τα *rupta ilia* (πρβ. και το επίθ. *misellus, miser*), όπως και ο *pallor amantium* αποτελούν γνωστά χαρακτηριστικά του Ρωμαίου εραστή, βλ. π. 81 και Curran, *Agion* 5, 1966, 24-27. **-clamant rupta ilia:** έξυπνη προσωποποίηση, πρβ. 6.7: *cubile clamat*, 11.20: *omnium/ ilia rempens*. Λίαν περίτεχνος ο στ. 7, καθώς οι λέξεις ακολουθούν μία αυξητική κλίμακα ως προς τον αριθμό συλλαβών, ενώ οι τέσσερις βραδείς σπονδαίοι αποκαλύπτουν αργά και σταδιακά την αλήθεια.

8. sero: (= *semine*).

81

Nemone in tanto potuit populo esse, Iuuenti,
bellus homo, quem tu diligere inciperes,
praeterquam iste tuus moribundus sede Pisauri
hospes inaurata pallidior statua,
qui tibi nunc cordi est, quem tu praeponere nobis 5
audes, et nescis quod facinus facias?

*Ούτ' ένα ομορφόπαιδο μέσα σε τόσο κόσμο
δεν βρέθηκε, Γιουβέντιε, ν' αγαπήσεις;
Και βρήκες αυτόν τον θνησιμόγερο από το Πίσαυρο,
τον κιτριλιάρο μέτοικο σαν χρυσαυμένη μούμια;
Έγινε ο τύπος της καρδιάς σου κι ο προτιμώμενος· 5
μα δεν το νιώθεις πως πράττεις έγκλημα;*

Δομή: 1 ενότητα.

Μέτρο: ελεγ. δίστιχο.

Τα π. 48, 81 και 99 δομούν τον κύκλο του Γιουβεντίου. Ο νεαρός, γνωστός ήδη από τα π. 15 και 24, κατηγορείται εδώ όχι για απιστία προς τον Κάτουλλο, αλλά για έλλειψη γούστου στην επιλογή του αγαπημένου του, ο οποίος δεν είναι κάποιος αστός, αλλά ένας επαρχιώτης με μορφή ετοιμοθάνατου, πιο κίτρινος κι από ένα βουβό και άφωνο, επιχρυσωμένο άγαλμα. Στην πραγματικότητα όμως αυτός ο *Pisauensis* επαρχιώτης είναι όντως ένας *homo bellus*, αφού η ωχρότητα, η σωματική ισχύνητα και αδυναμία αποτελούν βασικά χαρακτηριστικά του Ρωμαίου εραστή αυτής της εποχής. Τελικά, το νόημα αυτής της εμφαιτικής και παθητικής προσφώνησης προς τον Γιουβέντιο αποτελεί έκφραση ενός απογοητευμένου ποιητή από τη συμπεριφορά και επιλογή του νεαρού, η οποία αποτελεί έγκλημα εναντίον όλων των ποιητών, των λεπταίσθητων και καλλιεργημένων κατοίκων της μεγαλοαστικής Ρώμης. Βλ. Tromaras (1984: 88-94), και 113-116 (για την κυκλική σύνθεση).

1. in tanto... populo: εννοεί τη Ρώμη, άρα το π. γράφτηκε στη Ρώμη. **-Iuuenti:** για την ταυτότητα του νεαρού βλ. 24.1.

2. bellus homo: σημαίνει “*scitus, gratosus, formosus*”, ThLL II, 1856, 48 κεξ. Ιδιαίτερα στον Κ. η έννοια «ξεπερνά τα όρια της φυσικής ομορφιάς και καλύπτει όλη την περιοχή των *Veneres*: δηλ. καλοί τρόποι (12.2), έξυπνάδα (22.9), εγρήγορση (78.3), διακριτικότητα (69.8)», βλ. Seager (1974). *Latomus* 33: 891-894. Βλ. και σχόλ. 3.15 και 78.3. **-diligere:** με τη σημασία του *amare*, βλ. 6.5.

3. iste tuus: με υποτιμητική διάθεση, πρβ. 116.7. **-moribundus sede Pisauri:** εδώ υιοθετώ την πρόταση του L. de Gubernatis, ο οποίος διορθώνει το παραδεδομένο *moribunda ab sede Pisauri* σε *moribundus sede Pisauri*, διότι οι αρχαίες μαρτυρίες κάνουν λόγο όχι για ένα «ετοιμοθάνατο, ημιθανές» Πίσαυρο, αλλά αντίθετα για μια ακμαία πόλη της Ουμβρικής στην Αδριατική μεταξύ *Fanum Fortunae* και *Ariminum*, βλ. Tromaras (1984: 90, σημ.13-15). Έτσι προκύπτει ένα θαυμάσιο *tricolon crescendo*: *moribundus/ sede Pisauri hospes/ inaurata pall. statua*, τρία λίαν προσβλητικά επίθετα για τον εραστή (βλ. 24.7): ημιθανής, Πισαυρώτης, επαρχιώτης.

Το **moribundus** αποδίδει την έλλειψη σωματικών δυνάμεων (πρβ. Ovid. *Met.* 7. 851: *viribus illa carens et iam moribunda*, για την Πρόκρη) και το συνεπαγόμενο χλωμό χρώμα του προσώπου (πρβ. *si illa inventa est, quam ille amat, recte valet; si non inventa est, minus valet moribundusque est*, Plaut. *Bacch.* 193, *moribunda seges palluit*, Pseud. *Quintil. Decl.* 12.4): επομένως μιλούμε για χαρακτηριστικά εραστή.

4. hospes: η σημασία της λ. *hospes* εδώ είναι «ξένος», δηλ. όχι κάτοικος της Ρώμης, και με υποτιμητική διάθεση «επαρχιώτης», ThLL VII.3, 3020, 52 κεξξ. **-inaurata pallidior statua:** με το *statua* αποδίδεται η ακινισία,

σιωπή και αφωνία ενός ανθρώπου, πρβ. Plaut. Pseud. 911, Horat. epist. 2. 2. 83. Το pallidior αφορά βεβαίως το «επιχρυσωμένο άγαλμα», αλλά τώρα αντιλαμβάνεται κανείς ότι ο Κ. αναφέρεται στον γνωστό ελεγειακό pallor amantium, Prop. 1.5.21 κεξ., Horat. Od. 3. 10. 14, Ovid. Ars 1.727 κεξ.: palleat omnis amans;/ hoc decet; hoc multi non valuisse putent, Amor. 2.5.25.

6. audes, et nescis: λίαν αποτελεσματικός ο διασκελισμός και η συμπαράθεση των δύο ρημάτων, που επιτείνονται με το πολύπτωτο (qui, quem, quod). **-facinus facias:** λαϊκότερο φράση, συχνή στον Πλάυτο, βλ. ThLL VI 79, 35.

83

Lesbia mi praesente uiro mala plurima dicit:
haec illi fatuo maxima laetitia est.
mule, nihil sentis? si nostri oblita taceret,
sana esset: nunc quod gannit et obloquitur,
non solum meminit, sed, quae multo acrior est res, 5
irata est. hoc est, uritur et coquitur.

*Η Λεσβία στον άντρα της μπροστά ένα σωρό μου σέρνει
κι εκείνος ο χαζός χαίρεται με όλη την καρδιά του.
Μούλε, κοιμάσαι; Αθώα θα 'ταν, μόνον αν δεν μιλούσε.
Τώρα που αυτή γρυλλίζει και με βρίζει,
όχι μόνον με σκέφτεται αλλά, το πιο ερεθιστικό, 5
είναι και θυμωμένη. Αυτό θα πει πως καίγεται και βράζει!*

Δομή: 4+2.

Μέτρο: ελεγ. δίστιχο.

Η Λεσβία κακολογεί τον Κ. ενώπιον του σύζυγού της, κι εκείνος χαίρεται, νομίζοντας πως όλα έχουν λήξει και πως έχει ξανακερδίσει τη σύζυγό του. Όμως φαίνεται πως δεν γνωρίζει από γυναικεία ψυχολογία, διότι όταν μια γυναίκα κακολογεί τον εραστή της, αυτό σημαίνει πως το ερωτικό της πάθος καίει ασίγαστο για εκείνον. Κριτήριο η συμπεριφορά του ίδιου του ποιητή (βλ. π. 92). Επομένως, το π. 83 δεν ανήκει στα πιο πρώιμα των ππ. για τη Λεσβία, όπως πιστεύει ο Thomson και άλλοι, παλαιότεροι σχολιαστές, αλλά σε μια φάση μεταγενέστερη, και εν πάσει περιπτώσει είναι γραμμένο πριν από το 59 π.Χ., αφού ο σύζυγος της Λεσβίας, Μέτελλος, βρίσκεται ακόμη εν ζωή.

1. praesente viro: εδώ έχουμε τη μοναδική, αν εξαιρέσει κανείς το 68.146, αναφορά στον σύζυγο της Λεσβίας, τον Q. Caecilius Metellus Celer, γιο του Q. Metellus Nepos, ο οποίος έδωσε τον γιο του για υιοθεσία στον ξάδερφό του Q. Metellus Celer, απ' όπου πήρε και το cognomen Celer. Ο Μέτελλος Κέλερ πρωτοεμφανίστηκε το 80 π.Χ. στην πολιτική σκηνή, κατηγορώντας τον Λ. Αιμίλιο Λέπιδο για κακοδιοίκηση της Σικελίας. Με τα γεγονότα της συνωμοσίας του Κατιλίνα, το 63 π.Χ., ήταν praetor urbanus, ενώ ύπατος ήταν ο Κικέρων. Η συμμετοχή του στην καταστολή της συνωμοσίας και οι κάποιες επιτυχίες του τού εξασφάλισαν τον δημόσιο έπαινο εκ μέρους του Κικέρωνα (Sest. 131) και την ανάληψη της διοίκησης της μιας Γαλατίας το 62 π.Χ. Το 60 π.Χ. με την υποστήριξη του Πομπηίου εκλέχτηκε ύπατος μαζί με τον Λεύκιο Αφράνιο, και ερχόμενος σε ρήξη με τον Πομπήιο κέρδισε την υποστήριξη των αριστοκρατών. Αιτία αυτής της ρήξης στάθηκε το διαζύγιο του Πομπηίου προς τη Μουκία, ετεροθαλή αδελφή του Μετέλλου. Αρνητικός στάθηκε επίσης και προς τον Κλώδιο και τα σχέδιά του για την κατάκτηση της δημαρχίας. Σημειωτέον ότι ο Κλώδιος ήταν αδελφός της Λεσβίας, αλλά και εξάδελφός του, διότι ο πατέρας του και η μητέρα του Κλωδίου, Μετέλλα, ήταν αδέρφια (επομένως, η Λεσβία εκτός από σύζυγος ήταν και πρώτη εξαδέλφη του). Ο Μέτελλος πέθανε αιφνιδίως το 59 π.Χ., και ο Κικέρων, δύο χρόνια αργότερα, στην περίφημη δίκη του Καίλιου, ενίσχυσε τις υποψίες ότι δηλητηριάστηκε από τη σύζυγό του (Cael. 59 κεξ.). Είναι αλήθεια ότι ο γάμος του με τη Λεσβία υπήρξε ατυχής (Cic. Att. 2.1.5), αλλά και ο ίδιος ως άνθρωπος δεν ήταν παρά μια καρικατούρα τυπικού αριστοκράτη, όπως προκύπτει από τον Κικέρωνα (Att. 1.18.1), βλ. Neudling 27 κεξξ. **-mala dicit:** i.e. maledicit.

2. illi fatuo: fatuus είναι ο «χαζός, ανόητος», λέξη υβριστική ασφαλώς, όταν εννοείται σοβαρά, όπως εδώ, βλ. 98.2.

3. mule: mulus είναι ο ημίονος, συγγ. asinus, ζώο που χαρακτηρίζεται ως μη έξυπνο και γενικώς βραδύ. Πολλοί μελετητές (βλ. βιβλιογραφία στα Σχόλια του Thomson) συνέδεσαν το mule με το Metellus προσπαθώντας να βρουν κάποια σχέση. Η πιο πετυχημένη προσπάθεια νομίζω ότι ανήκει στον συνάδελφο Παπαγγελή, ο οποίος

συνδέει τη βραδύτητα του ζώου με το επίθετο *Celer* (= ταχύς) του Μετέλλου ως ειρωνεία δηλ. του Κάτουλλου, (1978: 263-272) στο *ΕΕΦΣΘ 17*. **-si nostri oblita**: ακριβώς αυτή η φράση δηλώνει ότι το π. δεν μπορεί να είναι πρώιμο.

4. sana: δηλ. υγιής, ορθοφρονούσα, ως απαλλαγμένη από την ασθένεια του έρωτα, πρβ. Kroll. **-gannit**: gannio, όπως το ΝΕ «γαυγίζω», αρχικά για σκύλους και μεταφ. για ανθρώπους, λέξη υβριστική, συχνή στην κωμωδία.

6. uritur et coquitur: στην ερωτική γλώσσα συνηθισμένο το υγορ (= φλέγομαι), δηλ. φλέγομαι από το πάθος του έρωτα. - Όλα τα χφφ παραδίδουν *loquitur* αντί του *coquitur* που αποτελεί διόρθωση του Lipsius και την υιοθετούν κάποιοι νεότεροι εκδότες. Το *loquitur* βεβαίως υποστηρίζεται από το *taceret* (στ.3), αλλά με το *coquitur* η επιγραμματική αιχμή γίνεται πιο ισχυρή. Παραδείγματα που υποστηρίζουν το *coquitur* βλ. Kroll, Fordyce ad loc.

85

Odi et amo. quare id faciam, fortasse requiris?
nescio, sed fieri sentio et excrucior.

Μισώ και αγαπώ, κι ίσως ρωτήσετε γιατί.

Δεν ξέρω, μα έτσι αισθάνομαι και βασανίζομαι.

Δομή: 1 ενότητα.

Μέτρο: ελεγ. δίστιχο.

Το μονοδίστιχο αυτό επίγραμμα, το οποίο μεταφράστηκε στις περισσότερες γλώσσες του πλανήτη (βλ. Weinreich 1926, 43 κεξξ.), αποτελεί μια νηφάλια και αποκρυσταλλωμένη έκφραση των αισθημάτων που προβάλλονται στα ππ. 73, 75 και 76 (στ. 10). Θεματικά εντάσσεται στον γνωστό τόπο «έρως-μίσος», που είναι κοινός σε διαφορετικά γένη ποίησης: λυρική ποίηση, επίγραμμα, ελεγεία, κωμωδία (αλλά και στη φιλοσοφία: *φιλότης-νείκος* του Εμπεδεκλή): πρβ. Ανακρ. 428 Page: *ερέω τε δηντε κουκ ερέω/ και μαίνομαι κου μαίνομαι*, Θέογν. 1091-94: *αργαλέως μοι θυμος έχει περι σης φιλότητος/ ούτε γαρ εχθαίρειν ούτε φιλειν δύναμαι*, Terent. Eun. 72 κεξξ.: *et taedet et amore ardeo, et prudens sciens./ vivos vidensque pereo, nec quid agam scio*, Ovid. Am. 3.11b. 33-34: *luctantur pectusque leve in contraria tendunt/ hac amor hac odium; sed, puto, vincit amor*.

Από τις 14 συνολικά λέξεις του οι 8 είναι ρήματα, με κυρίαρχο το *excrucior* στο τέλος, και προς αυτό φαίνεται να τείνει ολόκληρο το ποίημα, όχι μόνον επειδή βρίσκεται στο τέλος, αλλά κυρίως γιατί το ρ. *excrucior* αποτελεί το φυσικό και απαρέγκλιτο αποτέλεσμα των αντιθετικά εκφρασμένων εννοιών *odi et amo*, οι οποίες τελικά αποδεικνύονται ταυτόσημες και ισοδύναμες προς το *excrucior*. Η σχέση αυτή δηλώνεται και μέσω της μετρικής δομής αυτών των φράσεων, αφού και οι δύο είναι χορίαμβοι: *od(i) et amo - excrucior*. Το π. όμως δεν αποτελεί μόνον ανάλυση μιας ψυχολογικής κατάστασης, αλλά είναι συγχρόνως και ένα γεγονός εν εξελίξει, στο οποίο συμπαρασύρεται αναγκαστικά ο αναγνώστης. Η αναγκαστική αυτή ακολουθία προκύπτει και από την ήρεμη, καθημερινής ομιλίας αρχιτεκτονική συμμετρία του ποιήματος: *odi et amo/ faciam/ requiris// nescio/ fieri/ excrucior*. Βλ. Siegmann (1980:105-109).

1. requiris?: για τον ρόλο του interlocutor στον Κάτουλλο πρβ. 72.7: *qui potis est, iquis?*, 24.7 και βλ. Bishop, Latomus 30, 1971, 633-642.

2. excrucior: πρβ. 76.10: *quare cur tete iam amplius excrucies?*, 99.12.

86

Quintia formosa est multis. mihi candida, longa,
recta est: haec ego sic singula confiteor.

totum illud formosa nego: nam nulla uenustas,
nulla in tam magno est corpore mica salis.

Lesbia formosa est, quae cum pulcerrima tota est,
tum omnibus una omnis surripuit Veneres.

5

Η Κοϊντία από πολλούς θεωρείται καλλονή.

Για μένα είναι απλώς ωραία, ψηλή κι ευθυτενής:

αυτά τα δέχομαι, της καλλονής το σύνολο αρνούμαι.

Σώμα πελώριο πού να βρει χάρη και θηλυκότητα!

Μία είναι η καλλονή, σύνολο πανωραίο, η Λεσβία μου, 5
μοναδική που σύλησε τις γυναικείες χάρες.

Δομή: 2+2+2.

Μέτρο: ελεγ. δίστιχο.

Η νεωτερική αισθητική ορίζει εδώ, σχεδόν προγραμματικά, τα δικά της κριτήρια περί γυναικείου κάλλους, αντιτιθέμενη προς το κοινώς αποδεκτό ιδανικό της όμορφης, ψηλής γυναίκας (πρβ. π. 43). Συγκριτικά δείγματα αποτελούν η Λεσβία και η Κοϊντία. Η *formosa* για τους πολλούς Κοϊντία, για τον Κ. είναι απλώς μία γυναίκα με λευκή-ροδαλή επιδερμίδα, πανύψηλη και ευθυτενής. Εκείνο που της λείπει είναι η *venustas* και η *mica salis*, δηλ. η θηλυκότητα, η χάρη και η ελκυστικότητα, χαρακτηριστικά που δεν συμβιβάζονται με ένα σώμα μέγα (*corpus magnum*). Με άλλα λόγια το νεωτερικό ιδανικό του γυναικείου κάλλους συναρτάται εδώ με την *venustas* και το *non magnum* (στ.4), το «μη μέγα» (δεν εννοεί βεβαίως το *σικρόν*), το οποίο ασφαλώς παραπέμπει στην καλλιμαχική αντιπάθεια προς ό,τι μέγα (αλλά σε ποιητολογικό επίπεδο). Για τις καλλιμαχικού τύπου ποιητολογικές συνδηλώσεις του ποιήματος βλ. Paranghelis (1991). *Mnemosyne* 44, 372-386.

1. Quintia: άγνωστο πρόσωπο, ωστόσο μετά βεβαιότητας κάποια πολύ όμορφη γυναίκα της Ρώμης μάλλον (παρά της Βερόνας, όπως πιστεύει ο Kroll). **-formosa:** με τον τρόπο που χρησιμοποιείται εδώ η λ. συνοψίζει το ύψιστον του κάλλους, κάτι παραπάνω και από το περιεχόμενο της λ. *pulcher* (στ. 4), η οποία πέρασε στην υψηλή ποίηση από τη γλώσσα των *Augurales* (βλ. Norden, σχόλ. στο *Aeneis* 6. 821) και την οποία προτιμά ο Βεργίλιος στην *Αινειάδα* (π.χ. 4. 60, 192: *pulcherrima Dido*). Βλ. το πολύ καλό σχόλιο του Fordyce ad loc. Γενικότερα περί λατινικού κάλλους βλ. Νικολαΐδης 32 κεξξ. **-candida:** βλ. 13.4.

3. venustas: βλ. 3.2 και 35.17.

4. mica salis: κατά λέξη «χόνδρος άλατος». Ως νεωτερικός όρος η λ. *sal* (πρβ. *salsus*, αντίθ. *insulsus*) χρησιμοποιείται για τον λόγο, τους τρόπους (βλ. 12.4), εδώ όμως, για πρώτη φορά, αφορά τις αντιδράσεις που προκαλεί ένα σώμα, δηλ. την ερωτική έλξη και νοστιμιά (πρβ. το NE νόστιμη γυναίκα). Το *mica* αντιπαρατίθεται στο *magno*.

5. pulcherrima tota: το επίθ. αυτό, σύμφωνα με τον Κ., ισχύει μόνον για τα επιμέρους γνωρίσματα (πόδια, μάτια κλπ.), βλ. σχόλ. 1. **-cum:** συνάπτεται με το *tum* (στ. 6): (= όχι μόνον... αλλά και).

6. Veneres: σε άμεση σχέση προς το *venustas* (στ. 3), πρβ. 3.1: *lugete, o Veneres Cupidinesque*.

87

Nulla potest mulier tantum se dicere amatam
uere, quantum a me Lesbia amata mea est.
nulla fides ullo fuit umquam foedere tanta,
quanta in amore tuo ex parte reperta mea est.

Καμιά γυναίκα δεν μπορεί να πει πως αγαπήθηκε,
όσο η Λεσβία μου αγαπήθηκε από μένα·
κανείς δεσμός δεν βρέθηκε που να 'χει τόσο πίστη,
όση έδειξα εγώ στον έρωτα για σένα.

Δομή: 2+2.

Μέτρο: ελεγ. δίστιχο.

Όποια κι αν είναι τα αισθήματα του Κ., όταν έγραφε αυτό το ποίημα (απογοήτευση, πικρία, σαρκασμός), γεγονός είναι ότι δεν μας λέει τίποτε νέο, αν λάβουμε υπόψη τις δηλώσεις του τόσο στα *polymetra* όσο και στα *epigrammata*: 8.5: *amata nobis quantum amabitur nulla*, 58.2-3, 76.3: *nec sanctam violasse fidem, nec foedere in ullo/ ... abusum homines*, πρβ. π. 72. Η αξία ωστόσο αυτού του άριστα επεξεργασμένου επιγράμματος έγκειται στο ότι μέσω της παραλληλίας των δύο διστίχων (αρχίζουν και τελειώνουν με την ίδια λέξη), αφενός μεν δηλώνεται η εσωτερική συνοχή και συνέπεια του ποιητή ως προς τη στάση του απέναντι στη Λεσβία (*amor verus* και *fides*), αφετέρου επιδιώκεται η λογική σύνδεση δύο εννοιών: *mulier* και *fides*, με στόχο την κατάδειξη του ασυμβιβάστου των δύο εννοιών και την προβολή της γυναικείας ασυνέπειας.

1-2. Αξιοπρόσεκτη η παρήχηση του *in* στους δύο στίχους, ενώ μέσω της επανάληψης των σχεδόν ομόηχων λέξεων *tantum/quantum, amatam/ amata, me/mea* κυριαρχεί ο ήχος των λέξεων *amor/ amare*.

4. in amore tuo: η αλλαγή από το τρίτο (amata est) στο δεύτερο πρόσωπο προσδίδει αιφνιδίως στο ποίημα δραματικό χαρακτήρα με έντονη την αίσθηση της ερωτικής σκηνης, βλ. Lyne (1980: 42). **-ex parte mea:** (= από μέρους μου), πρβ. 17.18: ex sua parte. -Για τη σκληρή διαίρεση του 5μέτρου πρβ. 76.18, 111.2.

88

Quid facit is, Gelli, qui cum matre atque sorore
prurit et abiectis peruigilat tunicis?
quid facit is, patruum qui non sinit esse maritum?
ecquid scis quantum suscipiat sceleris?
suscipit, o Gelli, quantum non ultima Tethys
nec genitor Nympharum abluit Oceanus:
nam nihil est quicquam sceleris, quo prodeat ultra,
non si demisso se ipse uoret capite.

*Τι κάνει, Γέλλιε, όποιος κνίζεται για μάνα κι αδελφή
και ολοτσιτσιδος το ζευγαίει μαζί τους;
Τι κάνει όποιος τον θείο του από σύζυγο τον παύει;
Ε, νιώθεις τι κακούργημα επάνω του σηκώνει;
Σηκώνει τέτοιο, ω Γέλλιε, που μήτε η ξέμακρη Τηθύς,
μήτε ο πατέρας των Νυμφών, ο Ωκεανός, ξεπλένει:
αίσχος δεν έμεινε άπρακτο, πιο πέρα δεν τραβάει,
μήτε κι αν κατακεφαλιάζονταν τα τέτοια του να φάει.*

Δομή: 4+4.

Μέτρο: ελεγ. δίστιχο.

Η κεντρική ιδέα αυτού του κύκλου ποιημάτων (διαστροφή και ανηθικότητα του Γέλλιου, βλ. εισαγ. π. 74.), εδώ, μετά το π.74, αναλύεται και εξελίσσεται. Η φόρμα του βασίζεται και πάλι στο σχήμα «ερώτηση-απάντηση» (πρβ. π. 80), αλλά εδώ εμφανίζεται με καλύτερη συμμετρία και με εντυπωσιακή επανάληψη προτάσεων και λέξεων (quid facit is/quid facit is: ομοιοκάταρκτη, αλλά και ομοιοτέλετο: tunicis- sceleris, suscipiat/suscipit, quantum/quantum, Gelli/ ο Gelli, sceleris/sceleris). Για τις μορφές αυτού του ρητορικού σχήματος βλ. Siedschlag 1977, 19 κεξξ.

1. cum matre atque sorore: πρόκειται μάλλον για τη μητριά του Γέλλιου και την κόρη της από τον πρώτο της γάμο, βλ. εισαγ. π. 74. **-prurit:** prurio (= κνίζομαι, σε ερωτικά συμφραζόμενα), βλ. 16.9, εδώ όμως η χρήση του είναι σοφιστική και αινιγματική, όπως εξάλλου πρέπει, διότι, εάν ο Κ. ήταν απόλυτα σαφής στις ερωτήσεις του, δεν θα είχαν κανένα ενδιαφέρον οι απαντήσεις του.

2. abiectis pervigilat tunicis: συγκαλυμμένη περιγραφή παννυχίου οργίου.

3. non sinit... maritum: βλ. π. 74.

4. ecquid: επιτείνει το quid. **-suscipiat sceleris:** εσκεμμένη η σκληρή παρήχηση των s, sc, sc.

5-6. Ο τόνος εδώ, με την έναρξη της απάντησης, ανεβαίνει απότομα. **-o Gelli:** το επιφών. «ο» ανεβάζει το πάθος, ενώ η Τηθύς, οι Νύμφες και ο Ωκεανός χαρίζουν επικό τόνο στην προσφώνηση. Μπορεί τα ονόματα αυτά να ανήκουν στην υψηλή ποίηση (βλ. Syndikus III, 67), αλλά η ιδέα του νερού ως καθαρτηρίου δεν είναι απαραίτητο να προέρχεται από εκεί, εάν λάβουμε υπόψη τα lustra των Ρωμαίων, που μάλλον δείχνουν ότι η φράση (ή η ιδέα) είναι λαϊκής προέλευσης (πρβ. το ΝΕ «δεν σε ξεπλένουν χίλιοι ποταμοί», αλλά και Ομ. Ιλ. 23. 41, Σοφ. Οιδ. Τύρ. 1227: ουτ' αν Ιστρον ούτε Φασιν αν/ νίψαι καθαρμω τήνδε την στέγην, Αντ. 654 κεξξ., Ιφ. εν Τ. 11.93, Αριστοφ. Σφ. 118).

abluit: abluo (=ξεπλένω, εξαγνίζω). **-Tethys, Oceanus:** Τηθύς και Ωκεανός αποτελούν ζευγάρι και κατοικούν στις εσχατιές της γης (εξ ου και το επίθ. ultima, πρβ. ultimi Britanni, 11.12, και 64. 29-30), την οποία περιβάλλουν υπό μορφήν ποταμού. Ο Ωκεανός περιγράφεται από τον Ησίοδο (Θεογ. 133 κεξξ.) ως πατέρας όλων των ποταμών, και πατέρας των Ωκεανίδων, τις οποίες απέκτησε με την αδελφή του Τηθύ, σύμβολο της γονιμοποιού δύναμης της θάλασσας, βλ Grimal, Λεξικό Μυθολ., s.v. Η αναφορά του μυθολογικού ζεύγους εδώ δεν πρέπει να μας ξενίζει –ο σωστός χώρος για τον Κ. είναι τα carmina maiora (πρβ. 64. 29 κεξξ.)– διότι πρόκειται για απαγορευμένη σχέση μεταξύ αδελφών, έστω κι αν πρόκειται για θεότητες (βλ. Harrison, CQ 1996, N.S. 46 (2), 581-582).

7-8. prodeat ultra: θα πρέπει να συμπεράνουμε ότι το incestum της αιμομιξίας του Γέλλιου ήταν από τα πλέον ανήκουστα και αποτρόπαια εγκλήματα για την εποχή, όπως εξάλλου και σήμερα, άξιο της θανατικής ποινής, όπως προτείνει ο Κικέρων, de leg. 2.22 (Syndikus III, 67).

se ipse voret: ασφαλώς εννοεί την «αυτο-fellatio» -πράγμα και σχήμα αδύνατον. Για το voret βλ. 80.6 και σχόλ. 33.4. Με το τελευταίο δίστιχο σε οξεία υφολογική αντίθεση προς το προηγούμενο δίστιχο, το ποίημα αποκτά και πάλι το φυσιολογικό για μία επίθεση ύψος.

89

Gellius est tenuis: quid ni? cui tam bona mater
tamque ualens uiuat tamque uenusta soror
tamque bonus patruus tamque omnia plena puellis
cognatis, quare is desinat esse macer?
qui ut nihil attingat, nisi quod fas tangere non est, 5
quantumuis quare sit macer inuenies.

*Ο Γέλλιος είναι λιγνός. Πώς όχι; Σαν έχει μάνα τόσο καλή,
τόσο βαρβάτη, και τόσο σέξι αδερφή,
θείο αγαθιάρη και μια πήχτρα θηλυκό συγγενολόι,
τι τον πειράζει που 'γινε σαν βέργα;
Μόνο και μόνο που ακουμπάει ό,τι απαγορευμένο, 5
αυτό είναι λόγος βάσιμος σαν τη βεργούλα να 'ναι.*

Δομή: 4+2.

Μέτρο: ελεγ. δίστιχο.

Τα πρόσωπα του π. 88 (Gellius, mater, soror, patruus) εμφανίζονται και στο π. 89, αλλά η οπτική και σκωπτική γωνία εδώ είναι η εξωτερική εμφάνιση του Γέλλιου: tenuis et macer (είναι η ιαμβική όψη του ελεγειακού palor amantis, για μια άλλη εκδοχή πρβ. π. 23, αλλά και Mart. 1.77). Σε ό,τι αφορά τη φόρμα, και πάλι εδώ, όπως και στα ππ. 80, 88, το βασικό σχήμα είναι μια παραλλαγή του σχήματος «ερώτηση-απάντηση». Η πρώτη ενότητα (1-4) είναι δομημένη ως κύκλος: δήλωση, υποθετική αντίρρηση, επιχείρημα, συμπερασματική δήλωση. Ο πρώτος αυτός κύκλος «ανα-κυκλώνεται» με το τελευταίο δίστιχο. Για τον Γέλλιο βλ. π. 74.

1. quid ni?: πρβ. 79.1: Lesbius est pulcer. quid ni?. **-tam:** η 5απλή επανάληψη του tam τονίζει ένα προς ένα τα χαρίσματα των προσώπων και προετοιμάζει το quare (στ. 4). **-bona mater:** τα επίθ. bona και valens σε ερωτικά συμφραζόμενα, πρβ. 110.1: bonae semper laudantur amicae.

3. bonus patruus: πρβ. 88.3 και π. 74.

4. quare is desinat esse macer?: πρβ. 6. 13-14: non tam latera ecfutura pandas/ ni tu quid facias ineptiarum, 21.12: quare desine, dum licet pudico, ne finem facias sed irrumatus.

5. fas tangere non est: παραλλαγμένη διατύπωση του scelus (88.4). Για τα ρήματα attingere, tangere πρβ. 21.8: tangam te prior irrumatione. -Εσκεμμένη η σπάνια κατάληξη του δμέτρου με τα δύο μονοσύλλαβα.

90

Nascatur magus ex Gelli matrisque nefando
coniugio et discat Persicum aruspicium:
nam magus ex matre et gnato gignatur oportet,
si uera est Persarum impia religio,
gratus ut accepto ueneretur carmine diuos 5
omentum in flamma pingue liquefaciens.

*Μαγόπουλο θα βγει από το σμίξιμο του Γέλλιου με τη μάνα του,
που των Περσών θα διδάχτεί τη μπαστουνομαντεία.*

*Λένε οι παπάδες των Περσών, οι αναθεματισμένοι,
πως μόνον από γιο και μάνα βγαίνει μάγος,*

που τους θεούς ευχάριστος θα υμνεί πιάνοντας αμανέδες, 5
καθώς τη μπόλια την παχιά πα στον βωμό θα καίει.

Δομή: 2+4.

Μέτρο: ελεγ. δίστιχο.

Ο Κ. επιμένει στο incestum της υπόθεσης του Γέλλιου (για τον οποίο βλ. προηγούμενα ππ. και π. 74). Οι αρχαίες μαρτυρίες δεν σχετίζουν άμεσα τη γέννηση ενός μάγου με επαφή μητέρας και γιου, όπως διατείνεται ο Κ., στ. 3, αλλά μιλούν γενικά για το σύνηθες φαινόμενο της αιμομιξίας στους Πέρσες και τους βαρβάρους της Ανατολής. Επομένως, αυτή η ιδέα φαίνεται πως αποτελεί μάλλον επινόηση του ποιητή ή δεν αποκλείεται να αντανακλά την αντίληψη που είχαν οι Ρωμαίοι για τους παράξενους Ανατολίτες. Από την άλλη, η γέννηση ενός παιδιού ως προϊόντος παράνομου δεσμού, θα αποτελούσε για την κοινωνία τόσο απόδειξη αυτής της σχέσης όσο και χειροπιαστή και ακατονόμαστη ντροπή. Κατά τα λοιπά το ποίημα έχει χλιαρή σχέση με το επίγραμμα (βλ. Thomson ad loc.), αλλά δεν νομίζω πως ενδείκνυται για ποιητολογική ερμηνεία, όπως προτείνει ο Thomson.

1. nascatur: ευχετ. υποτ. τού nascor. **-nefando coniugio:** πρβ. 89.5: quod fas tangere non est και 88. 4, 7.

2. aruspicium: πρόκειται για μαντική με κλαδιά μυρικαρίας (κν. αρμυρίκι), πρβ. Στράβ. 15. 733: *εἰτ' ἐπὶ μωρῖνῃν διαθέντες τὰ κρέα, ῥάβδοις λεπτοῖς ἐφάπτονται οἱ μάγοι καὶ ἐπάδουσιν, ἀποσπένδοντες ἔλαιον ὁμοῦ γάλακτι καὶ μέλιτι κεκραμένον οὐκ εἰς πυρ, οὐδ' ὕδωρ, ἀλλ' εἰς τούδαφος. τὰς δ' ἐπωδάς ποιοῦνται πολὺν χρόνον ῥάβδων μυρικίνων λεπτῶν δέσμη καταέχοντες* (Ellis).

4. impia religio: πρβ. Ευρ. Ανδρ. 173 κεξξ.: *τοιουτον παν το βάρβαρον γένος/ πατήρ τε θυγατρί παις τε μητρί μίγνυται/ κόρη τ' ἀδελφῶ,...* / και τωνδε ουδέν εξείργει νόμος, Ξάνθος (FHG 1.43): *μίγνυνται οἱ μάγοι μητρασι καὶ θυγατρασι* (Kroll, Ellis).

5. carmine: «επωδαί», βλ. παραπ. σχόλ. στ. 2.

6. omentum: το *επίπλοον*, δηλ. ο υμένος που καλύπτει τα έντερα ενός ζώου. **-liquefaciens:** η δεύτερη συλλαβή (-que-) είναι συνήθως βραχεία, εδώ όμως λαμβάνεται ως μακρά λόγω του πολυσυλλάβου και της προηγούμενης βραχείας, όπως και στους Lucr. 6.965, Ovid. Met. 7.161, etc., Sil. It. 1.178.

91

Non ideo, Gelli, sperabam te mihi fidum
in misero hoc nostro, hoc perdito amore fore,
quod te cognossem bene constantemue putarem
aut posse a turpi mentem inhibere probro;
sed neque quod matrem nec germanam esse uidebam 5
hanc tibi, cuius me magnus edebat amor.
et quamuis tecum multo coniungerer usu,
non satis id causae credideram esse tibi.
tu satis id duxti: tantum tibi gaudium in omni
culpa est, in quacumque est aliquid sceleris. 10

*Ηλιζα, Γέλλιε, πως δεν θα μου φερόσουν σκάρτα
σ' αυτόν τον θλιβερό κι άτυχο έρωτά μου.
Κι όχι επειδή σε γνώριζα ή σε θεωρούσα άντρα
που από ντροπές μπορεί να κάνει κράτη,
αλλά γιατί έβλεπα πως μήτε μάνα σου ήταν 5
μήτε και αδερφή, αυτή που μ' έτρωγε ο έρωτάς της.
Όμως για σένα πάλι, και φιλαράκια να 'μασταν,
δεν θα 'ταν λόγος αρκετός, νομίζω.
Τούτο για σένα είν' αρκετό: χαρά σου υπέρτατη τα αίσχη
που έχουν μάλιστα και γεύση ατιμίας. 10*

Μέτρο: ελεγ. δίστιχο.

Δομή: 8+2 ή (6+2)+2 (πρβ. Thomson).

Από όλα τα ππ. του κύκλου του Γέλλιου (βλ. π. 74) αυτό και το π. 116 φαίνονται να προσφέρουν μια εξήγηση της επίθεσης του Κ.: ως αιτία προβάλλεται η προδοτική στάση του φίλου Γέλλιου απέναντί του ως

προς τη σχέση του με τη Λεσβία. Επομένως, το π. 91 φαίνεται να είναι το πρώτο του κύκλου, με δεύτερο το π. 116. Εδώ ο Γέλλιος παριστάνεται όχι απλώς ως αφερέγγυο πρόσωπο, αλλά ως πρόσωπο που δεν έχει ενδοιασμούς να διαπράξει οποιοδήποτε scelus, αρκεί αυτό να εμπεριέχει κάτι το ανόσιο. Το ποίημα, σε σχέση με το π. 90, είναι ένα κανονικό επίγραμμα, με *αναμონή* (στ. 1-8) και *αιχμή* (9-10), κατά το σχήμα του Lessing, παρόλο που η γλώσσα του είναι αρκετά προζαϊκή. Το πρώτο μέρος εμφανίζει μια άκρως ορθολογιστική δομή, όχι βεβαίως ασυνήθιστη για τον Κ.: non ideo ... quod, ... sed quod ... // et quamvis ... non satis.

1. non ideo... : η κατά λέξη μετάφραση είναι: περίμενα, Γέλλιε, να μου φερθείς τίμια (στ. 1-2), όχι τόσο επειδή σε γνώριζα ή σε θεωρούσα ... (3-4), αλλά επειδή έβλεπα ότι ... (5-6).

2. misero... perditō amore: συνηθισμένα, ελεγειακά επίθ. για τον έρωτα, 45.3: ni te perditē amo, 45.21: unam Septimius misellus Acmen, πρβ. 76.6: ex hoc ingrato... amore και 76. 12. Αξιοπρόσεκτες εδώ οι τρεις βαριές εκθλίψεις του «ο», και μάλιστα μακρού, πράγμα που έχει ως συνέπεια να κόβεται βίαια ο ρυθμός, σαν να βγαίνει ένας λυγμός. **-nostro:** εδώ ασφαλώς αντί meo, βλ. Fordyce 107.3f., όπου και βιβλιογραφία.

3. cognossem bene: συγκεκ. τύπος αντί cognovissem, πρβ. 72.5: nunc te cognovi. **-constantemve:** πρβ. 64.209: constanti mente tenebat. Η constantia mentis αποτελούσε βασική αρετή των Ρωμαίων και στωική αρχή συγχρόνως, πρβ. Cic. De amic. 62, και το De constantia sapientis του Σενέκα.

6. cuius me: το cuius σπονδείος. Το μονοσύλλαβο me στη διαίρεση του 5μέτρου, παρόλο που αποφεύγεται από τους μεταγενεστέρους, στον Κ. δεν είναι σπάνιο, όπως π.χ. 72.2, 87.2 κ.α., βλ. Kroll ad loc.

7κεξξ. tecum multo coniungerer usu: η φράση δηλώνει μεγάλη οικειότητα και γνωριμία με κάποιον, πρβ. Ovid. Tr. 3.6.19: tu... o nobis usu iunctissime longo, Plin. Pan. 8.3: neminem in usu habes, nisi... patri tuo... dilectum. **-culpa-scelus:** πρβ. 89.5: quod fas tangere non est. Ο Kroll παραθέτει: Ovid. Tr. 4.4.37: hanc quoque qua perii culpam scelus esse negabis.

Η δομή των στ. 7-8 είναι: δευτ. πρόταση-κύρια πρόταση. Η δομή αυτή ανατρέπεται στο τελευταίο δίστιχο, αλλά συγχρόνως κρατά τον δεσμό της μέσω της επανάληψης του satis.

93

Nil nimium! studeo, Caesar, tibi uelle placere
nec scire utrum sis albus an ater homo.

*Μηδέν άγαν! Νοιάζομαι Καίσαρα να θέλω να σου αρέσω
και να μην ξέρω αν είσαι άσπρος ή μαύρος.*

Δομή: μονοδίστιχο.

Μέτρο: ελεγ. δίστιχο.

Ο Σουητόνιος (Caesar 73) αναφέρει ότι ο Ιούλιος Καίσαρ, παρά τα υβριστικά ποιήματα του Κ. εναντίον του και εναντίον του Μαμούρρα, τα οποία έμειναν στην Ιστορία ως perperua stigmata, τελικά συμφιλίωθηκε με τον ποιητή, όταν εκείνος του ζήτησε συγγνώμη. Ωστόσο, σε κανένα από τα κατουλλικά ποιήματα δεν φαίνεται φανερά αυτή η αλλαγή στάσης του Κ., εκτός ίσως από το αμυδρό 11. 10 (Caesaris visens monumenta magni). Ευφύως ο Koster (1981:131-34) προτείνει να δούμε το π. 93 ως αποτέλεσμα αυτής της συνάντησης Καίσαρα-Κατούλλου, με την προϋπόθεση βεβαίως ότι αλλάζουμε τη στίξη στην εισαγωγική φράση (βλ. παρακ.). Κατά τα άλλα το π. ανήκει στα πολιτικά ππ. (πρβ. 29, 54, 57).

1. nil nimium: εκδότες και σχολιαστές μέχρι πρόσφατα (ακόμα και ο Thomson, 1996) έστιζαν ως εξής τον στ. 1: nil nimium studeo, Caesar, tibi velle placere θεωρώντας το nil nimium ως εμφιατική, λαϊκού τύπου άρνηση, δηλ. nil nimium studeo = non studeo ή valde non studeo. Οπότε πίστευαν ότι και εδώ ο Κ. συνεχίζει την αντικαισαρική του πολιτική (πρβ. ππ. 29, 54, 57). Ήδη όμως ο Koster απέδειξε ότι η φράση *nil nimium* είναι η λατινική απόδοση της φιλοσοφικής ρήσης «μηδέν άγαν»: παραπομπές στον Plin. H.N. 7.119: nil nimium cupere, και στην Appendix Ausoniana 315.49: nil nimium. satis hoc, ne sit et hoc nimium (το γνωμικό αποδίδεται στον Ανάχαρση), και 316.5 p. 408 sq. P.: es Mitylenaeis, nimium nil, Pittacus oris. Επομένως, το «μηδέν άγαν» είναι η αντίδραση του Κ. στις παρατηρήσεις ή στα παράπονα του Καίσαρα.

2. albus an ater homo: εάν οι δύο χρωματικοί όροι δεν έχουν εδώ άλλες προεκτάσεις, τότε αποτελούν απλώς μια γνωμική δήλωση αδιαφορίας, βλ. Otto 11, s.v. albus. Όμως θα μπορούσαν να παραπέμπουν και στις ηθικές έννοιες «καλός» και «κακός», βλ. ThLL 1507.7, s.v. albus και 1018. 42, s.v. ater. Μια τελευταία άποψη προσφέρει ο Posch (1979). Innsbrucker Beitr. z. Kulturwiss. 20, 319-336, προτείνοντας: albus = pathicus (πρβ. λευκός) και ater = άνδρας (ενεργητικός), (πρβ. μέλας). Δηλ. πρόκειται για ερωτική γλώσσα, η οποία νομίζω ότι

ταιριάζει περισσότερο στα εδώ συμφραζόμενα, εάν λάβουμε υπόψη ειδικά το π. 57, για το οποίο ασφαλώς και θα διαμαρτυρήθηκε ο Καίσαρ στον ποιητή.

94

Mentula moechatur. Moechatur mentula? Certe.
Hoc est quod dicunt: ipsa olera olla legit.

*Η Μέντουλα γαμείται. Γαμείται η μέντουλα; Βεβαίως.
Είναι που λεν: ο Πέων εύρεν πέος.*

Μέτρο: ελεγ. δίστιχο.

Δομή: 1 ενότητα (μονοδίστιχο).

Μετά τις nominatim σκληρές επιθέσεις, στα polymetra, εναντίον του Μαμούρρα, praefectus fabrum του Καίσαρα (βλ. ιδιαίτερα ππ. 29 και 57, πρβ. και ππ. 41, 43), εδώ έχουμε το πρώτο από τα τέσσερα επιγράμματα (ππ. 94, 105, 114, 115), όπου ανανεώνεται η λουιδωρία· τώρα όμως γίνεται χρήση ψευδωνύμου, ο τόνος είναι ηπιότερος και η σύγκρουση δεν αφορά το πολιτικό επίπεδο. Επομένως, δεν είναι τυχαίο ότι το ποίημα αυτό τοποθετήθηκε αμέσως μετά το π. 93, όπου ήδη σημειώθηκε μια ουσιαστική αλλαγή στάσης του ποιητή προς τον Καίσαρα. Κατά τα άλλα, η ουσία αυτού του επιγράμματος έγκειται στην παράδοση και σχεδόν οξύμωρη σύνδεση δύο όρων: mentula και moechari (ψωλή και μοιχεύεσθαι)· σημειωτέον ότι το ρ. moechari πρέπει να εκληφθεί ως παθητικό, διότι διαφορετικά δεν θα υπήρχε τίποτε παράδοξο, ώστε να δικαιολογεί την ερώτηση moechatur mentula? Βλ. σχετικά Claes (1996). *Mnemosyne* 49, 66.

1. Ο στ. 1 επιτρέπει αρκετά διαφορετικούς τρόπους στίξης (βλ. Thomson, εισαγ. π. 94), αλλά νομίζω ότι ο υιοθετούμενος στο διπλανό κείμενο είναι ο προτιμότερος. Οι περισσότεροι σχολιαστές θεωρούν ότι το π. αναφέρεται σε διάπραξη μοιχείας εκ μέρους του Πέωνα. Όμως το ρ. moechari έχει παράξενη χρήση ανάλογα με το υποκείμενό του, εάν δηλ. αυτό είναι άνδρας ή γυναίκα, οπότε και θεωρείται ενεργητικό ή παθητικό αντιστοίχως. Εδώ, το υποκ. είναι θηλ. γένους (mentula), πρβ. 29.13: diffututa mentula, και τη χρήση της λέξης moechus, π.χ. Mart. 11.61.1: lingua maritus, ore moechus Nanneius, βλ. TLL VIII, 1322, 75 κεξξ. και Claes, ό.π. Επομένως, το παράδοξο ότι η «Mentula πορνεύεται» προκαλεί μια αναμενόμενη ερώτηση, η οποία με τη σειρά της απαιτεί και μια απάντηση (certe). Αναδεικνύεται έτσι μια ωραία αναστροφή της δομής της εισαγωγικής φράσης και ένας επίσης εντυπωσιακός χιασμός. **-Mentula:** (= ψωλή, λ. του πεζοδρομίου)· ανήκει τόσο στην καθομιλουμένη όσο και στην κωμωδία και τη σάτιρα η χρήση παρωνυμίων (κν. παρατσούκλι), προκειμένου να αποδοθεί pars pro toto κάποια βασική ιδιότητα ενός προσώπου. Η ταύτιση Μαμούρρα-Mentula βασίζεται στο 29. 13: ista vestra diffututa mentula, όπου και βλ. σχετικά.

2. **hoc est quod dicunt:** χρησιμοποιείται για εισαγωγή παροιμιακής φράσης, πρβ. 98. 2: id quod verbosis dicitur et fatuis, 100. 3. **-ipsa olera olla legit:** η παροιμία αυτή απαντά μόνον εδώ (ο Πετρώνιος 38.13 παραδίδει άλλη μία για την κατσαρόλα: sociorum olla male fervit, που δηλώνει άλλα πράγματα), και κατά λέξη σημαίνει «η κατσαρόλα μαζεύει από μόνη της τα λαχανικά». Ως προς τη σημασία της φράσης, σωστά νομίζω ο Kroll τη θεωρεί παράλληλη της ελληνικής: *ευρεν η λοπας το ποωμα*, πρβ. NE *όμοιος τον όμοιο*· ο Quinn ad loc. αποδίδει ως εξής: “Mentula seeks what a mentula needs”, πρβ. και Syndikus III, 81 κεξ. Ωστόσο, μετά την διαπίστωση της παθητ. χρήσης του ρ. moechari και τον σεξουαλικό συμβολισμό της λ. olera = penis (Adams 28) η παροιμία παίρνει άλλες διαστάσεις και θα μπορούσε να σημαίνει: ο Πέων εύρεν πέος.

95

Zmyrna mei Cinnae nonam post denique messem
quam coepta est nonamque edita post hiemem,
milia cum interea quingenta Hortensius uno

.....

Zmyrna causas Satrachi penitus mittetur ad undas, 5
Zmyrnam cana diu saecula peruoluent,
at Volusi annales Paduam morientur ad ipsam
et laxas scombris saepe dabunt tunicas.

Parua mei mihi sint cordi monumenta <sodalis>,
at populus tumido gaudeat Antimacho. 10

Εννιά χειμώνες δούλευε κι εννέα θεριστάδες
να εκδώσει τελικά ο Κίννας μου τη Σμύρνα,
μα ο Ορτήνσιος έγραψε πενήντα χιλιάδες στίχους
μέσα σε μια (χρονιά)...

Η Σμύρνα ως τα βαθιά νερά του Σάτραχου θα φτάσει, 5
Σμύρνα ως τα γεράματα οι αιώνες θα διαβάζουν,
μα του Βολούσιου το Χρονικό εκεί στον Πάδο θα πεθάνει,
χαρτί περιτυλίγματος θα γίνει για σκουμπριά.

Εγώ του συντρόφου μου το μικρό αγαπώ βιβλίο
κι ο όχλος τον Αντίμαχο ας χαιρείται τον φούσκα. 10

Δομή: 4+4+2.

Μέτρο: ελεγ. δίστιχο.

Το π. 95 αποτελεί ένα διαφημιστικό καλωσόρισμα του επυλλίου του Κίννα και συγχρόνως ένα ποιητικό μανιφέστο των Νεωτερικών, έστω και ιδιόρρυθμο για τα σημερινά δεδομένα βιβλιοπαρουσίασης. Οι οξείες αντιθέσεις και συγκρίσεις υποβάλλουν την εντύπωση ότι ήδη η Σμύρνα του Κίννα είχε δεχτεί τα επικριτικά πυρά των οπαδών της παραδοσιακής μούσας. Την πρακτική αυτή του καλωσορίσματος είχε εφαρμόσει ήδη ο Καλλίμαχος (Επ. 27 Pf.) για τα Φαινόμενα του Αράτου: *χαίρετε λεπταί/ ρήσιες, Αρήτου σύντονος αγρυπνίη*. Με τον ίδιο τρόπο χαιρείται κι ο Τικίδας την *Lydia* του Βαλέριου Κάτωνα, ο οποίος για πολλούς θεωρείται ο πνευματικός πατέρας και δάσκαλος των Νεωτερικών: *Lydia doctorum maxima cura liber* (frg. 2, Morel). Με τον ίδιο τρόπο, τέλος, θα χαιρείσει και ο εδώ διαφημιζόμενος Κίννας την *Dictynna* του Κάτωνα: *saecula permaneat nostri Dictynna Catonis* (frg. 14, Morel). Κατά τα άλλα το π. βασίζεται σε αντιθετικά και ευδιάκριτα δομημένα ζεύγη διστίχων. Βλ. Wiseman (1974), Παπαγγελής *Ποιητική*, 140 κεξξ.

1. Zmyrna: από τα ελάχιστα σωζόμενα αποσπάσματα (βλ. Morel, σ. 88) και άλλες σχετικές πληροφορίες γνωρίζουμε πως θέμα αυτού του επυλλίου ήταν ο κυπριακός μύθος για το ανόσιο ερωτικό πάθος της πριγκίπισσας Ζμύρνας ή Μύρρας προς τον πατέρα της βασιλιά Κινύρα: η ερωτοχτυπημένη κόρη, αν και ποθητή από πολλούς μνηστήρες, αρνιόταν οποιαδήποτε σχέση, επειδή έτρεφε ασίγαστο πάθος για τον πατέρα της, με τον οποίο τελικά έσμιξε εφαρμόζοντας κάποιον δόλο-όταν αποκαλύφθηκε η απάτη, ο Κινύρας την κατεδίωξε για να τη σκοτώσει, αλλά εκείνη διέφυγε και μεταμορφώθηκε στο γνωστό φυτό *murra* (= μύρρα, Αραβ. μύρτος). Το ίδιο θέμα πραγματεύτηκε και ο Οβίδιος (Met. X. 298-502, βλ. σχετικά Β. Otis, *Ovid as an Epic Poet*, Cambridge 1970, 420 κεξξ.). Αλλά και η πλησιέστερη χρονικά *Ciris* έχει παραπλήσιο θέμα, και όλα τα στοιχεία υποδεικνύουν τα «ερωτικά παθήματα» του Ευφορίωνα, τα οποία έγιναν προσιτά στον Κίννα μέσω του δασκάλου του Παρθένιου. Βλ. Crowther, CQ 20, 1970, 322-327. Με την εννιάχρονη επεξεργασία που δέχτηκε το έργο, είναι φανερό πως θα πρέπει να διέθετε άριστη τεχνική λεπτομέρεια, αλεξανδρινή *eruditio*, αλλά και σκοτεινότητα, γεωγραφική και μυθολογική, αφού γνωρίζουμε ότι πολύ σύντομα χρειάστηκε να γραφούν Σχόλια από τον L. Crassinus Pansa. Θα πρέπει επίσης να διέθετε άφθονο ρομαντισμό στην επεξεργασία των μυθολογικών λεπτομερειών και στην αναζήτηση του νοσηρού πάθους. **-Cinnae:** για την ταυτότητα του Κίννα βλ. 10.30, και πρβ. 113. **-nonam post:** ο αριθμός εννέα μάλλον είναι υπερβολικός, αλλά δεν αποκλείεται να παραπέμπει στις εννέα συνεχόμενες ερωτικές νύχτες του Δία με τη Μνημοσύνη, η οποία στη συνέχεια γέννησε τις εννέα Μούσες (Hσιόδ. Θεογ. 54 κεξξ., 915 κεξξ.).

2. Η διατύπωση των δύο πρώτων στίχων, ειδικά από το *post denique* του στ. 1κεξ., είναι ιδιαίτερα περίτεχνη και εσκεμμένα πολύπλοκη, μάλλον για να υπαινιχθεί τα ανάλογα γνωρίσματα της Ζμύρνας.

3-4. Ο στ. 4 λείπει, αλλά το νόημά του εικάζεται εύκολα: σε έναν χρόνο ή σε ένα μήνα έγραψε ο Βολούσιος πεντακόσιες χιλιάδες στίχους, πρβ. τη διόρθωση του Fröhlich: *versicolorum anno quolibet ediderit* ή του Goold: *Hatriensis in uno/ versicolorum anno putidus evomuit*. Ο αριθμός δεν είναι φυσικά απαραίτητο να εκληφθεί κατά λέξη, δηλώνει απλώς ένα μεγάλο μέγεθος, πρβ. 22.3: *longe plurimos facit versus*, 48.3: *milia trecenta*, Καλλιμ. απ. 1.4: *εν πολλαις ήνυσα χιλιάσιν*. **-Hortensius:** δεν έχει διευκρινιστεί ακόμη πώς εξηγείται η εδώ αρνητική στάση του Κ. προς τον Ορτήνσιο (Q. Hortensius Hortalus), με τον οποίο έχει στενή φιλική σχέση (65.15-16) και του στέλνει τον *Βερενίκης πλόκαμο* του Καλλιμάχου σε μετάφραση (π. 66), πράγμα που σημαίνει ότι ο Ορτήνσιος διέθετε νεωτερικά γούστα. Κατά τα άλλα γνωρίζουμε επίσης ότι ο Ορτήνσιος χρημάτισε ύπατος το 69 π.Χ., ότι ήταν ηγετικός εκπρόσωπος της Ασιανής ρητορικής και κύριος αντίπαλος του Κικέρωνα. Σε νεανική ηλικία –ήταν μια γενιά μεγαλύτερος από τον Κ.– έγραψε *Annales* με θέμα τον Μαρσικό πόλεμο (Πλούταρχ. Λούκ. 1.5) αλλά και *nugae* (Ovid. Trist. 2.41). Για την άρση του αδιεξόδου ήδη ο Munro (1878) πρότεινε τη διόρθωση του Hortensius σε Hatrianus και ο Housman (1889) σε Hatriensis, ως τοπωνυμικό του

Volusius (καταγόταν από την Hatria, Hadria), διόρθωση που υιοθέτησε και ο Goold στο κείμενό του (Catullus, 1983). Βλ. σχετικά Solodow (1987). *CPh* 82, 141-145. Εν πάσει περιπτώσει, δεν αποκλείεται οι πηγές να έχουν μπερδέψει πατέρα και γιο, βλ. σχετικά Thomson, ad loc.

5-6. Το δίστιχο αυτό αντιπαρατίθεται και ως σύνολο και σε επιμέρους όρους προς το επόμενο (στ. 7-8): η Ζμυγνα προς τους Annales Volusi, ο καθάριος ποταμός Satrachus προς τον ρυπαρό και ιλώδη Padua, τα cana saecula προς τις tunicae laxae.

cavas Satrachi... ad undas: ο Σάτραχος ήταν ποταμός (και πόλη της Κύπρου), μνημονεύεται στην *Αλεξάνδρα* του Λυκόφωνα (στ. 448), και ασφαλώς σχετίζεται με τον σχετικό μύθο της Σμύρνας· ωστόσο οι όροι canas ad undas και renitus παραπέμπουν σε βαθιά νερά και καθαρές βουνίσσιες πηγές (Clausen, *Gr. Rom. Byz. St.* 5, 1964, 189), ενώ ο Παδόας (έτσι ονομαζόταν το τμήμα εκβολής του Πάδου) ήταν πλωτός και λασπώδης ποταμός (Πολύβ. 2.16.11, Wiseman 1974, 49, 372). Ως εκ τούτου η σύγκριση θυμίζει αναγκαστικά τον *Υμνο εις Απόλλωνα* του Καλλιμάχου (2. 108-12), όπου αντιπαρατίθενται ο *μέγας ρόος* του Ασσυρίου ποταμού και η *ολίγη λιβάς εξ ιερής πίδακος*. Βλ. Köhnken, *AJP* 102, 1981, 411-422. Ενδιαφέρουσα (και καλλιμαχειοτέρα) η πρόταση του Morgan, *CQ* 41, 1991, 252-253, για διόρθωση του canas σε sacras, αν και ούτε απαραίτητο είναι ούτε και τόσο εύκολο από άποψη χφ παράδοσης.

cana saecula pervolvent: σύνηθες μοτίβο περί της αθανασίας και διάδοσης ενός λογοτεχνικού έργου, πρβ. 1.10: plus uno maneat perenne saeclo, και την ευχή του Κίννα για την Dictynna του Κάτωνα, fr. 14 Morel: saecula permaneat nostri Dictynna Catonis, βλ. κι άλλες παραπομπές Syndikus III, 86, σημ. 17 και 18. Σημαντικό είναι ότι από τέτοιες «στάσεις» προκύπτει η sodalitas και η συναίσθηση του ομοτέχνου σε αντιπαράθεση προς τους άλλους.

7-8. Volusi annales: βλ. π. 36. Αρκεί και μόνον ο τίτλος του έργου (annales) για να καταλάβουμε ότι πρόκειται περί οπαδού του Εννίου. **-Paduam:** βλ. προηγούμενο σχόλ. **-et laxas ... tunicas:** κακώς πιστευόταν ότι ο Κ. εννοεί εδώ χαρτοσακούλες ψαριών. Η Αρχαιότητα δεν διέθετε τέτοιες πολυτέλειες. Χρησιμοποιούσε όμως παπυρικό χαρτί στη μαγειρική, όπως εμείς σήμερα το αλουμινοχαρτο, πρβ. π.χ. *Apic.* IX. 10.1, και βλ. Paoli (1952). *SIFC* 10, 33-37, πρβ. και Thomson (1964). *Phoenix* 18, 30-36.

9-10. Αιχμή του επιγράμματος. **-parva monimenta:** πρβ. τους όρους libellus (1.1) αλλά και την καλλιμαχική *ολιγοστιχίη* ή αντιθέτως *μέγα βιβλίον*, *παχύ γράμμα* κλπ. **-sodalis:** η προσθήκη προέρχεται από την Aldina και είναι ορθότατη, πρβ. 10.29 κεξ.: meus sodalis/ Cinna. **-populus:** το νεωτερικό γούστο δεν συμβαδίζει με τις προτιμήσεις του όχλου, πρβ. το γνωστό καλλιμάχαιο *Επ.* 28. 1 κεξξ. *Pf.*: *ουδέ κελεύθω/ χείρω τις πολλούς ωδε και ωδε φέρει... σικχαίνω πάντα τα δημόσια. **-tumido Antimacho:** ο Αντίμαχος ο Κολοφώνιος (5ος αι. π.Χ.) ήταν δημοφιλής ποιητής, έγραψε μια *Θηβαΐδα* σε 24 βιβλία και ένα ελεγειακό έργο με τίτλο *Λύδη* σε 2 βιβλία. Παρόλο που ο Πλάτων, όπως και ο Κοϊντιλιανός αργότερα (10.1.53), θαύμαζαν το έργο του, μάλιστα ο αυτοκράτορας Αδριανός τον προτιμούσε κι από τον Όμηρο, ο Καλλιμάχος ωστόσο χαρακτήρισε τη *Λύδη* του ως *παχύ γράμμα και ου τορόν* (*απ.* 398 *Pf.*). Η μνεία του εδώ δεν νομίζω πως έχει «αρχαιολογική αξία», αλλά πιθανότερο φαίνεται πως ήταν αγαπητός και από τους Ρωμαίους οπαδούς της Εννιανής παράδοσης.*

96

Si quicquam mutis gratum acceptumue sepulcris
 accidere a nostro, Calue, dolore potest,
 quo desiderio ueteres renouamus amores
 atque olim missas flemus amicitias,
 certe non tanto mors immatura dolori est
 Quintiliae, quantum gaudet amore tuo. 5

*Εάν μπορούσε η λύπη μας δώρο ή χαρά να γίνει
 στους τάφους της σιωπής, φίλε μου Κάλβε,
 έτσι καθώς ψυχόρμητα παλιές αγάπες αναδεύουμε
 ή κλαίμε κάποτε φιλίες που χαθήκαν,
 τότε σίγουρα η Κοϊντιλία σου δεν κλαίει που νέα πέθανε,
 μα χαίρεται που εσύ την αγαπάς ακόμα.* 5

Δομή: 1 ενότητα (υπόθεση + απόδοση).

Μέτρο: ελεγ. δίστιχο.

Έπαιζες και σου άρπαξα κλεφτά, μελένιε μου Γιουβέντιε,
 γλυκό φιλάκι, πιο γλυκό κι από την αμβροσία.
 Όμως το ακριβοπλήρωσα: περσότερο από ώρα
 θυμάμαι πως καρφώθηκα σ' ένα ψηλό παλούκι,
 συγγνώμη έτσι να ζητώ, κι ανήμπορος με δάκρυα 5
 μια στάλα από την παιδική σου οργή να εξαγοράσω.
 Να σε χαρώ δεν πρόλαβα, και τα χεράκια σου όλα
 ρίζαν νερό τα υγρά χειλάκια σου να πλύνουν,
 για να μη μείνει μόλυσμα απ' τα δικά μου χείλη,
 λες κι είχαν σάλια βρόμικα καμιάς σκυλοπουτάνας. 10
 Δεν δίστασες τον άμοιρο μπουκάλα να μ' αφήσεις,
 και να με τυραννάς με χίλια δυο κολπάκια,
 έτσι που από αμβροσία μετάλλαξε εκείνο το φιλάκι
 κι επίκρανε πικρότερο απ' της τρέλας το βοτάκι.
 Αφού στον άτυχο έρωτά μου εσύ βάζεις τέτοια ποιηή, 15
 κι εγώ λοιπόν δεν πρόκειται να κλέψω άλλο φιλή.

Μέτρο: ελεγ. δίστιχο.

Δομή: 1-2, 3-14 (3-6, 7-10, 11-14), 15-16.

Στο τελευταίο κατά σειρά ποίημα του κύκλου του Γιουβέντιου (βλ. π. 81) ο Κ. αναβιώνει την οδυνηρή εμπειρία της κλοπής ενός φιλιού από τον *mellitus Iuventus*, και σε πρώτο αφηγηματικό πρόσωπο, με προσφωνούμενον τον νεαρό, περιγράφει αναλυτικότερα τη σκηνή και τα αισθήματα των δύο. Το π. δεν είναι «απρόσωπο», όπως το χαρακτήρισαν μερικοί (Hezel 51, Schäfer 25), ούτε και αποτελεί «άσκηση ύφους» (βλ. π.χ. Ross 1969, 24, Thomson ad loc.). Είναι μια μικρή ελεγεία, γραμμένη ως φυσική συνέπεια ενός πάθους διαρκείας, και αποσκοπεί στο να καταδείξει στον Γιουβέντιο πόσο ο ποιητής υπέφερε από την άρνησή του, και υποφέρει ακόμα. Γλώσσα και μοτίβα του π. παραπέμπουν στη ρωμαϊκή ελεγεία, το ίδιο και η αντίληψη περί έρωτος: ο έρωτας ως πάθος, ασθένεια και δουλεία, ο εραστής ως *miser amator*, ο ερώμενος ως *saevus cruciator*. Τέλος, το αφηγηματικό στίλ με τα άφθονα προζαϊκά συνδετικά, η τεχνική επεξεργασία του 5μέτρου με την απομάκρυνση του συνοδευτικού επιθέτου από το ουσιαστικό (πρβ. και π. 65), και ακόμα το μήκος του π. επιτρέπουν την κατάταξή του στην ελεγεία (η ελεγεία 2.31 του Προπερτίου αριθμεί μόνον 16 στίχους). Βλ. αναλυτική ερμηνεία Tromaras (1984: 94-106), και για το θέμα του κύκλου σ. 113-116.

1. *surripui*: το μοτίβο του λαθραίου φιλιού που παίρνεται «άκοντος του ερωμένου» είναι γνωστό στην ελληνιστική ποίηση, πρβ. A.P. 12. 188 (Στράτωνος) και ιδιαίτερα 12. 124 (Αδηλον ή Αρτέμωνος, περ. 250 π.Χ.), με το οποίο το π. 116 διατηρεί στενή σχέση:

*Λάθρη παπταίνοντα παρα φλην Εχέδημον
 λάθριος ακρήβην τον χαρίεντ' έκυσα.
 δειμαίνω· και γάρ μοι ενήπνιος ηλθε φαρέτην
 ανταίρων και δους ώχετ' αλεκτρύονα,
 άλλοτε μειδιών, οτε δ' ου φίλος. η ρα μελισσέων
 εσμου και κνίδης και πυρος ηψάμεθα.*

***dum ludis*:** η διατύπωση δεν επιτρέπει να συμπεράνουμε ούτε περί του χώρου ούτε περί του είδους της παιδιάς· αλλά η παρουσία του νερού παρακάτω (στ. 7-8), και το γεγονός ότι είναι αδιανόητο να κλαίει ο Κ. επί ώρες ενώπιον κάποιου πλήθους της παλαίστρας (στ.5), μας υποχρεώνουν να εικάσουμε ότι εννοείται μάλλον κάποιος εσωτερικός χώρος, όπου ο Γιουβ. έπαιζε ανέμελος κάποιον *ludus puerilis*. **-*mellite Iuventi*:** πρβ. 48.1: *mellitos oculos tuos, Iuventi, ο μελίχρως κουρος Αθήναιος* (A.P. 12. 170), *μελίχρους Σώπολις* (12. 165). Για τον Γιουβέντιο βλ. π. 24.

2. *suaviolum*: λαϊκώς το «φιλάκι», υποκορ. τού *suavium, savium* (πρβ. το επίσημο *osculum*, και το ιδιωματικό *basium*, στ. 16 και ππ. 5, 7), Axelson 35. **-*dulci dulcius*:** η συμπαράθεση δημιουργεί έμφαση και συγκέντρωση των ηδέων υγρών συμφώνων, τα οποία παίζουν ιδιαίτερο ρόλο σε όλο το ποίημα, όπως και τα υποκοριστικά ή ισοδύναμες φράσεις. Από την άλλη, αξιοπρόσεκτος ο αποχωρισμός του επιθέτου από το ουσιαστικό (στ. 2, 4, 6, 10, 12, 14) ακριβώς πάνω στη διαίρεση του 5μέτρου, στοιχείο με βάση το οποίο ο Ross 1969, 105 θεωρεί το π. 99 ως “experiment in the language and style of polymetrics”. Ωστόσο το φαινόμενο αυτό διακρίνει και το π. 65, και παρατηρείται σε ποσοστό 44% στους 6μέτρους του 1^{ου} Βιβλ. του Προπερτίου, 30% στο 4^ο Βιβλ., 13%

στο 1^ο Βιβλ. του Τιβούλλου και 12% στην Α.Α. του Οβιδίου, βλ. Wilkinson 1963, 33. **-ambrosia:** η σύγκριση με την αμβροσία και το νέκταρ είναι παροιμιακή, Otto 241, πρβ. Α.Ρ. 12.68.

4. memini: το ρ. χρησιμοποιείται άπαξ σε α' πρόσωπο και σε τέτοια συμφραζόμενα, οπότε πρέπει ίσως να αναρωτηθεί κανείς, αν πρόκειται για προσωπική, εμπειρική μνήμη ή είναι ένας μεταποιητικός δείκτης που παραπέμπει στην αναγνωσθείσα, βιωμένη ελεγεία; Οπότε όλη η σκηνή πρέπει να αντιμετωπισθεί ως ένα ελεγειακής γραφής πείραμα, όπως ήδη προτάθηκε (π.χ. ο Kroll το χαρακτήρισε ως "rein literarisch"). Πρβ. Ovid. Fast. 3. 473: dicebam, memini, "periure et perfide Theseu" και βλ. Hinds 3 κεξ. **-in summa ... cruce:** μεταφορικός βεβαίως, μια και η σταύρωση (crux, crucifixio) αποτελούσε ανήκουστη ποινή για ελεύθερο πολίτη κατά την Respublica, ενώ εθεωρείτο ποινή δούλων, έστω κι αν εφαρμοζόταν σπανίως: επομένως μιλούμε μεταφορικά, δηλ. για servitium amoris.

5. fletibus: είναι η πρώτη φορά που ο Κ. «ομολογεί» κάτι τέτοιο.

6. saevitiae: γενική εξαρτημένη από το tantillum. Η saevitia (= σκληρότητα) των pueri delicati είναι γνωστή στη Μούσα παιδική, όπως και της ερωμένης στην ελεγειακή ποίηση, πρβ. Prop. 1.3.18: expertae metuens iurgia saevitiae, Ovid. am. 1.1.5: quis tibi, saeve puer, βλ. Connor, CPh 67, 1972, 51-54.

8. abstersisti: πρβ. [Θεόκρ.] ειδ. 27.5: *το στόμα μεν πλύνω και αποπτύω το φίλαμα.*

10. commictae lupae: πρβ. 78b.2: comminxit spurca saliva tua. Βαρύτατη, προσβλητική σύγκριση, αφού η lupa (= λύκαινα) αποτελεί το κατώτερο είδος πόρνης, πρβ. Serv. Aen. 3. 647: "lupae, id est meretrices, dictae ab obscenitatis et odoris similitudine".

12. excruciare: πρβ. στ. 4: in summa cruce.

14. tristi tristius: πρβ. στ. 2: dulci dulcius, επομένως το επίθ. εδώ χρησιμοποιείται de gustatu, όπως και ο ελλέβορος. **-elleboro:** το φάρμακο αυτό είχε ποικίλες χρήσεις: τρέλα, πονοκέφαλος, σκορβούτο, νεφρικές παθήσεις κτλ. (βλ. Stadler, RE 8, 1912, 163-170). Εδώ δεν νομίζω ότι ο Κ. εννοεί πως πήρε τον ελλέβορο και θεραπεύτηκε, όπως πιστεύουν οι Khan (1967, 615) (*Latomus* 26) και Marshall (1971: 58) (*CW* 65), αλλά ότι χρησιμοποιεί τη φράση για τη δημιουργία αντίθεσης προς τη φράση suaviolum dulcius ambrosia (στ. 2).

15-16. Το ποίημα κλείνει με το ίδιο ρήμα, με το οποίο άρχισε (surgitui-numquam surgitiam), επικεντρώνοντας το βάρος του στην αρπαγή του φιλιού. Η κατακλείδα μπορεί να διακρίνεται από πεζό ορθολογισμό, αλλά δεν σημαίνει ότι ο Κ. παραιτείται. Θα επιχειρήσει ξανά, μόνον εφόσον ο νεαρός είναι σύμφωνος: σ' αυτό το συμπέρασμα πρέπει να καταλήξει κανείς, εφόσον ο Κ. εξακολουθεί να είναι ερωτευμένος (misero amorī, στ. 14).

101

Multas per gentes et multa per aequora uectus
 aduenio has miseras, frater, ad inferias,
 ut te postremo donarem munere mortis
 et mutam nequiquam alloquerer cinerem,
 quandoquidem fortuna mihi tete abstulit ipsum, 5
 heu miser indigne frater adempte mihi.
 nunc tamen interea haec, prisco quae more parentum
 tradita sunt tristi munere ad inferias,
 accipe fraterno multum manantia fletu,
 atque in perpetuum, frater, aue atque uale. 10

*Μύριες στεριές και πέλαγα διάβηκα, αδερφέ μου,
 κι ήρθα εδώ γι' αυτές τις θλιβερές χοές,
 ύστατο νεκροδώρημα να σου προσφέρω
 και στη βουβή —μάταιο — στάχτη σου να μιλήσω.
 Πάει καιρός που μακριά μου σε πήρε η μοίρα, εσένα, 5
 αλί, αδικοχαμένο μου κι άμοιρε αδερφέ μου.
 Τούτο το δώρο το πικρό νεκροχοής που φέρνω,
 έτσι όπως κάναν οι γονείς, δέξου το τώρα
 σ' αδερφικά μου δάκρυα ποτισμένο
 κι έχε, αδερφέ μου, γεια, για πάντα γεια σου. 10*

Δομή: 6+4.

Μέτρο: ελεγ. δίστιχο.

Το 57 π.Χ. ο Κ. ταξιδεύει στη Βιθυνία ως μέλος της *cohors amicorum* υπό τον πραιτόρα Μέμμιο (βλ. 10.6 κεξξ., 28.6 κεξξ.) με σκοπό, μεταξύ άλλων, να επιτελέσει και το ιερό καθήκον της προσφοράς επικήδειων σπονδών στον τάφο του αδελφού του που, μάλλον ως στρατιώτης, βρέθηκε θαμμένος στο Ροίτειο ακρωτήριο της Τρωάδας (πρβ. 65.5 κεξξ., 68. 19-26, 91-100). Αποτέλεσμα αυτής της επίσκεψης αποτελεί το π. 101, το οποίο είναι μια μικρή ελεγεία, όπως το πρωτοχαρακτήρισε ο Wilamowitz 1924, I. 236 (για μια άλλη άποψη βλ. Gelzer, MH 49, 1992, 26-32). Ωστόσο, είναι σαφές ότι το ποίημα συγκεντρώνει και χαρακτηριστικά τόσο του επιτάφιου επιγράμματος (πρβ. A.P. 7. 476 Μελεάγρου) όσο και της ρωμαϊκής τελετουργικής επικήδειας *conclamatio* (βλ. Latte 101), κατά την οποία γινόταν προσφώνηση του νεκρού, τρεις φορές με δυνατή φωνή (πρβ. εδώ την τριπλή επανάληψη της λ. *frater*, στ. 2, 6, 10, και βλ. Biondi (1976). *L&S 11*, 409-425 και Thomson, εισαγ. π. 101). Επομένως το ποίημα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως μια επικήδεια, επιμνημόσυνη ελεγεία. Βλ. Hezel 27 κεξξ., Syndikus III, 105 κεξξ.

1. per aequora vectus: επικού-επυλλιακού τύπου εισαγωγή για τη δημιουργία υψηλού τόνου, που αποδίδει τα αισθήματα του «στρατεύοντος» ποιητή πάνω στην πολεμική αρμάδα, πρβ. 63.1: *super alta vectus Attis rate maria*, αλλά και την εισαγ. της Οδύσσειας, στ. 1-4, όπως και Απολλ. Ρόδ. 3. 348-49: *τεον άστν μετήλυθε, πόλλ' επαληθείς/ άστεα και πελάγη συγερης αλός, ει οι οπάσσαις*. Βλ. σχετικά Landolfi, *Emerita* 64, 1996, 255-260, όπου υποστηρίζεται ότι ο κατολλικός στίχος ανάγεται στον Απολλώνιο και όχι στον Όμηρο.

2. advenio: μετά το *vectus* (*vehor*) ο ενεστώς *advenio* και υποχρεωτικός είναι αλλά και, ανεξάρτητα από αυτό, συνήθης στην καθομιλουμένη. -Αξιοπρόσεκτο το 3πλό ομοίωτο *has miseras inferias*, καθώς και η προσφώνηση *frater*, ακριβώς μετά τη διαίρεση του 5μέτρου και στους τρεις στίχους (6, 10). Επίσης, η παρήχηση του “F”: *frater-inferias*, με την οποία συνέχονται και ταυτίζονται κατά κάποιον τρόπο οι όροι *frater-inferiae*. Ο Fordyce παρατήρησε την έντονη αίσθηση του “m” σε όλο το ποίημα, ως εσκεμμένη τεχνική. Θα έλεγα ότι μάλλον τονίζει την εικόνα του θανάτου (*mors*), ενώ η έντονη παρήχηση του “F” ταυτίζει τον αδελφό με τις νεκρικές σπονδές και τον θρήνο: *frater inferias fraterno fletu*.

3. munere mortis: εννοεί τις *inferiae*, που εδώ προσφέρονται μάλλον ως ετήσιο μνημόσυνο (ψωμί, αλάτι, κρασί και άνθη, Latte 98), άρα η επίσκεψη του Κ. γίνεται μάλλον το 56 π.Χ. στη διάρκεια της επιστροφής του προς τη Ρώμη (πρβ. π. 46), πρβ. Verg. *Aen.* 4. 623 κεξ.: *cinerique haec mittite nostro/ munera*. Η γενική (κτητική ;) *mortis* έχει μάλλον επιθετικό ρόλο.

4. Για τον στ. πρβ. 96.1: *si quicquam mutis gratum acceptumve sepulcris*. **-nequiquam:** (= *μάτην*) σύνθηες στον επικήδειο ή επιτάφιο τόπο, πρβ. Μελεάγρου, 7.46.6: *κενεαν εις Αχέροντα χάριν*.

5-6. Ιδιαίτερα προσωπικός ο τόνος, πρβ. 68.20: ο *misero frater adempte mihi*, ενώ η έκθλιψη του *tete* αποδίδει θαυμάσια τον αιφνίδιο αποχωρισμό. Πρβ. Μελεάγρου, ό.π. στ. 7: *αιαι, που το ποθεινόν εμοι θάλος; άρπασεν Αιδας*.

7-8. more parentum/ tradita sunt: σαφής εμμονή στην τελετουργική ρωμαϊκή παράδοση, στην οποία η ανατρεπτική διάθεση των Νεωτέρων δεν έχει θέση. Πρβ. 68.22 και εδώ την εμμονή: *tristi munere* (στ. 8) / *munere mortis* (στ. 3) για την παραστατικοποίηση του θανάτου. Για την αφαιρ. του τρόπου *tristi munere* πρβ. 65.19: *furtivo munere*.

9. fraterno multum manantia fletu: πρβ. Μελεάγρου, ό.π. στ. 3: *δάκρυα δυσδάκρυτα πολυκλαύτω δ'επι τύμβω*.

10. in perpetuum ...ave atque vale: υψηλής συναισθηματικής φόρτισης αποχαιρετισμός, αντί του απλού *ave* ή *vale*, πρβ. Verg. *Aen.* 11. 97: *salve aeternum mihi, maxime Palla./ aeternumque vale*, Ovid. *Fast.* 3.563: *ter ... “valete” dixit, cineres ter ad ora relatos pressit*, Stat. *Silv.* 3.3.209: *salve supremum, senior mitissime patrum, rupremumque vale*. Το σύμπλεγμα *απαντά* και σε επιγραφές, όπως CIL 6.23297, 10. 7410.

105

Mentula conatur Pipleium scandere montem:
Musae furcillis praecipitem eiciunt.

*Ο κύριος Πέων προσπαθεί στο Πίπλειο να ανέβει όρος,
μα οι Μούσες τον φουρκίζουνε και κάτω τον γκρεμίζουν.*

Δομή: 1 ενότητα.

Μέτρο: ελεγ. δίστιχο.

Το δεύτερο *μονοδίστιχο* επίγραμμα εναντίον του Μαμούρρα, για τον οποίο βλ. ππ. 94 και 29. Μέσω της παραστατικής μεταφοράς του επίδοξου αναρριχητή στο ιερό όρος των Μουσών, οι οποίες τον κατακρημνίζουν στο έδαφος ως ανάξιον, σατιρίζεται εδώ η άμουση προσπάθεια του Μαμούρρα να γράψει ποίηση.

1. Υψηλό ύφος, αλλά και παρωδιακό συγχρόνως, διακρίνει τον στίχο, αφού Πιερίδες και Πέων δεν συν-άδουν, ενώ οι τρεις βραδείς σπονδαίοι στο μέσον του στίχου αποδίδουν το κοπιώδες αγκομαχητό του Μαμούρρα. - **Mentula:** βλ. π. 94. - **Pipleium montem:** το *Πίμπλειον* όρος: ήδη ο Καλλίμαχος (Υμν. 4.7) αναφέρεται στην πόλη *Πίμπλεια* ή *Πίμπλα* της Πιερίας, στους ΒΑ πρόποδες του Ολύμπου, πόλη και πηγή (ΗΣύχιος), αγαπημένη των Μουσών, οι οποίες και ονομάστηκαν Πιμπληίδες, πρβ. Horat. Od. 1.26.9. Για τις λογοτεχνικές ενασχολήσεις του Μαμούρρα πρβ. 57.7: *erudituli ambo*.

2. furcillis: σύνθετος υποκορ. της λ. *furca*, ξύλινο δίκρανο σε σχήμα Y, χρησιμοποιούμενο σε διάφορες αγροτικές και μη εργασίες. Η σκηνή εδώ είναι ασφαλώς παρωδιακή της θεοποίησης, επομένως κωμική, και θυμίζει την *exportatio* του Κλαυδίου από τον Όλυμπο (Sen. Aocol. 11).

107

Si quicumque cupido optantique optigit umquam
insperanti, hoc est gratum animo proprie.
quare hoc est gratum nobis quoque, carius auro
quod te restituis, Lesbia, mi cupido.
restituis cupido atque insperanti, ipsa refert te
nobis. o lucem candidiore nota! 5
quis me uno uiuit felicior, aut magis hac re
optandum in uita dicere quis poterit?

*Αν κάτι εύχεσαι, ποθείς, κι ανέλπιστα σου έρθει,
αυτό είναι της καρδιάς δώρο χαράς και μόνον.*

*Τέτοια χαρά έχω κι εγώ, απ' το χρυσάφι πιο ακριβή,
που εσύ, Λεσβία, γύρισες σ' εμέ που σε ποθούσα.*

*Ανέλπιστη και ποθητή, ξανάρθες, ναι, η ίδια. 5
Ω, μέρα με λευκόπετρα γραμμένη!*

*Τέτοια ευτυχία ποιος τη ζει, και πιότερο τι άλλο
να ευχηθεί κανείς μπορεί για τη ζωή του;*

Δομή: 4+4.

Μέτρο: ελεγ. δίστιχο.

Κύριο θέμα του ποιήματος είναι η απεριγράπτη χαρά του ποιητή από την ανέλπιστα επιστροφή της αγαπημένης, ασφαλώς μετά από κάποια φιλονικία. Όσο αυθόρμητο και αν ηχεί το συναισθηματικό ξέσπασμα, καταφανής είναι από την άλλη η τεχνική συγκράτησης της φόρμας μέσα από τις αντιλαβές μεταξύ των διστίχων και τις πολλαπλές επαναλήψεις λέξεων, οι οποίες αποσκοπούν τόσο στη σημασιολογική έμφαση και την κορύφωση του αισθήματος, όσο και στη συμπύκνωση και την εσωτερική ενότητά του, μια και το θέμα δεν είναι και τόσο κατάλληλο για επίγραμμα.

1. si quicumque: αντί *quidquid*, πρβ. 15.3: *si quicumque animo tuo cupisti*, 96.1, 102.1. - **cupido:** εδώ μπορούμε είτε να διατηρήσουμε κατ' εξαίρεση τη χασμωδία μεταξύ *cupido* και *optantique*, όπως στο 66.11, ή μάλλον να προσθέσουμε ένα *-que* στο *cupido*, όπως κάνουν μερικοί εκδότες.

2. insperanti: πολύ έντεχνα με τον νοηματικό διασκελισμό επιτυγχάνεται ένα tricolon crescendo (cupido, optanti, insperanti).

3. hoc est gratum nobis: η φράση επαναλαμβανόμενη από τον στ. 2 λειτουργεί ως ένα είδος αντιλαβής που απαντά και προωθεί το συναίσθημα. **-quoque:** η προσθήκη του προαναγγέλλει το τε και την άμεση κλητ. προσφώνηση Lesbia στον στ. 4. **-carius auro:** λαϊκότερο, αλλά αυθόρμητη η σύγκριση.

4-5. mi cupido: επανέρχεται από τον στ. 1 ενισχυμένο με το mi και επαναλαμβάνεται για τρίτη φορά στον στ. 5, όπως και το restituis, το οποίο ενισχύεται με το refers te, ενώ η τριπλή αναφορά του μορίου re- εμφATICΟΠΟΙΕΙ την έννοια της επιστροφής.

6. candidiore nota: αφαιρ. της ιδιότητας στο lucem. Αναφέρεται στη συνήθεια των αρχαίων να τηρούν ένα είδος ημερολογίου ευτυχισμένων και μη ημερών, συγκεντρώνοντας σε ένα βάζο βοτσαλάκια (calculi) λευκά και μαύρα αντιστοίχως ή απλώς να χαράζουν με λευκή ή μαύρη κιμωλία τις αντίστοιχες ημέρες. Πρβ. 68.148, Plin. Ep. 6.11.3, Mart. 9. 52. 5 κεξ.

7-8. hac re/ optandum: για την αναφώνηση πρβ. 9. 10 κεξ. Το hac re αποτελεί διόρθωση του Kroll, ενώ τα χφφ παραδίδουν hac est O, me est GR, και μαζί με το optandum (αντί optandus των χφφ) δίνει κάπως ικανοποιητικό νόημα. Κατά τα άλλα ο στίχος παραμένει ως σήμερα μη θεραπεύσιμος (βλ. Thomson για βιλιογραφία), αν και το νόημά του είναι σχεδόν σαφές.

109

Iucundum, mea uita, mihi proponis amorem
hunc nostrum inter nos perpetuumque fore.

di mangi, facite ut uere promittere possit,
atque id sincere dicat et ex animo,

ut liceat nobis tota perducere uita 5
aeternum hoc sanctae foedus amicitiae.

*Ανθόσπαρτος μου υπόσχεσαι πως θα 'ναι ο έρωτάς μας
κι αιώνιος, ψυχή μου, ο δικός μας.*

*Θεοί, δώστε της δύναμη τον λόγο να κρατήσει,
με ειλικρίνεια να μιλάει και μέσα απ' την ψυχή της,*

*για να μπορέσουμε σε όλη τη ζωή μας 5
αιώνιο να κρατήσουμε τον ιερό δεσμό μας.*

Μέτρο: ελεγ. δίστιχο.

Δομή: 2+4.

Το π. αυτό δεν μπορεί να ανήκει στην αρχική φάση των σχέσεων Κατούλλου-Λεσβίας, όπως πιστεύουν οι Kroll και Thomson, διότι τέτοιες υποσχέσεις έχουν κάποιο νόημα μόνον μετά από κάποια προβλήματα ερωτικής πίστης. Ορθά επισημαίνει ο Syndikus III, 124 ότι το ποίημα αποτελεί έναν μονόλογο του ποιητή, έναν σκεπτικισμό σχετικά με τη δήλωση-υπόσχεση της Λεσβίας περί amor iucundus et perpetuus, και ότι ακόμη η κατάσταση είναι όμοια με εκείνη των ππ. 70 και 72. Κατά τα άλλα είναι σαφές ότι η Λεσβία εδώ προτείνει έρωτα, ενώ ο Κ. μιλά με όρους συζυγικούς και με πολιτικούς όρους φιλίας, όπως και στα παραπάνω ππ., βλ. Kenney-Clausen 289.

1. iucundum: λέξη αγαπητή στον Κ., πρβ. 14.2: iucundissime Calve, 9.9: iucundum os oculosque suaviabor, 50.16: hoc, iucunde, tibi poema feci.

2. fore: κάποιιο εκδότες τοποθετούν ένα usque πριν από το fore, χωρίς λόγο νομίζω, διότι η παραπομπή του Della Corte στον Τερέντιο, Eun. 872: spero aeternam inter nos gratiam fore, αναιρεί την άποψη του Fordyce ότι η φράση nostrum amorem inter nos fore είναι "impossible".

3. possit: δηλώνει επιφυλάξεις και σκεπτικισμό.

4. sincere...ex animo: πρβ. Ter. Eun. 175: utinam istuc verbum ex animo ac vere diceres (Φαιδρίας προς Θαΐδα). Η επιμονή στα vere, sincere, ex animo δείχνουν μάλλον την αμφιβολία του ποιητή.

6. sanctae foedus amicitiae: πρβ. 72. 3-4: dilexi tum te non tantum ut vulgus amicam/ sed pater ut gnatos diligit et generos, 76.3, 87. 3-4. Για την κατουλλική εικονοποιία και ορολογία σχετικά με τον δεσμό του βλ. McGushin, CPh 62, 1967, 85-93. Για την aeternitas και sanctitas μιας γνήσιας φιλίας ως πολιτικού όρου βλ. Ross 1969, 80-95 (για την παροιμιακή της χρήση βλ. Otto 19).

110

Auffillena, bonae semper laudantur amicae:
 accipiunt pretium, quae facere instituunt.
 tu, quod promisti mihi, quod mentita, inimica es;
 quod nec das et fers saepe, facis facinus.
 aut facere ingenuae est, aut non promisse pudicae, 5
 Auffillena, fuit: sed data corripere
 fraudando officiis, plus quam meretricis auarae <est>,
 quae sese toto corpore prostituit.

*Αυφιλλήνα, οι εξηγημένες γκόμενες πάντοτε επαινούνται
 και παίρνουν το αντίτιμο για όσα λεν να πράξουν.
 Εσύ όμως τάξεις, λες ψευτιές κι εγώ δεν σε χωνεύω·
 και που ζητάς συχνά, ενώ ποτέ δεν δίνεις, αδίκημα μεγάλο.
 Ή κάν' το κι είσαι χειραφετημένη ή δόλου μην υπόσχεσαι. 5
 Το να βουτάς τα χρήματα, Αυφιλλήνα, εξαπατώντας,
 αυτό πια είναι γνώρισμα αχόρταγης πουτάνας
 που προστυχεύεται με όλο της το σώμα.*

Μέτρο: ελεγ. δίστιχο.

Δομή: 4+4.

Ο Κ. εδώ υποδύεται τον ρόλο ενός σύγχρονου *exclusus amator*: δεν πηγαίνει όμως κάτω από το παράθυρο της *bona meretrix* (η οποία στη σύγχρονη του Κ. γλώσσα αποκαλείται *bona amica*, στ. 1, πρβ. την εισαγωγική σκηνή του Τερεντιανού *Ευνούχου*) να τραγουδήσει το *παρακλαυσίθυρον* άσμα του, αλλά ανατρέποντας το πανάρχαιο αυτό είδος αποφασίζει να την εκδικηθεί με μία νεωτερική *diffamatio*. Ο Μαρτιάλης αντιμετωπίζει εντελώς διαφορετικά (με επιγραμματικό στιλ) την ίδια περίπτωση:

Das numquam, semper promittis, Galla, rogamnti.

Si semper fallis, iam rogo, Galla, nega. (2.25)

πρβ. επίσης Mart. 3.90. Το κατουλλικό ποίημα θυμίζει έντονα ελληνικό ρεμπέτικο τραγούδι (Τα ψεύτικα τα λόγια). Για την αιτία της απόρριψης του Κ. βλ. 111.4.

1. Auffillena: δεν αποκλείεται να πρόκειται για το ίδιο πρόσωπο των ππ. 100, 111. **-bonae amicae:** (= αυτές που ξεκαθαρίζουν τη θέση τους σε σχέση με τους άνδρες), αντίθ. μυζοπαρθένες. Αντιπαρατίθεται στο *inimica* (στ.3), το οποίο εξισούται προς το *avara meretrix*, στ.7. Πρβ. 89.1: *bona mater*.

2. pretium, sc. quorum, quae ... -facere: σε ερωτικά συμφραζόμενα, αντί *futuere*, πρβ. στ. 5, Mart. 1.46.1: *cum dicis "propero, fac si facis"*, ThLL VI,1. 121.40 κεξ.

3. promisti: (= *promisisti*), πρβ. στ. 5: *promisse = promississe*. Η σύνταξη είναι προτιμότερη εάν εννοήσουμε το ρήμα *es* και για το *mentita* (*mentita es*), πρβ. Kroll ad loc.

4. nec das: συνήθης η ερωτική σημασία του *p. dare*. **-fers:** *ferre*, εδώ στη σημασία του «παίρνω», πρβ. Naev. trag. 8: *quin... praesens pretium pro factis ferrat*, Ovid. Fast. 2. 234: *volnera... alterna dantque feruntque manu*. **-facis facinus:** πρβ. 81.6.

5. ingenuae est: *ingenua* είναι η γεννημένη ελεύθερη από ελεύθερους γονείς. Εδώ με μεταφορική χρήση για την ελεύθερη βούληση και επιλογή.

6. (pudicae) fuit: ο πρκ. *fuit* εξηγείται λόγω του ότι η πράξη συνετελέσθη στο παρελθόν. **-data corripere:** πρβ. Prop. 3.15.6: *nullis capta Lycinna datis*. Το *corripere* σημαίνει: *raptim tollere* (Kroll), πρβ. Terent. Eun. 79 κεξ.: *nostris fundi calamitas (sc. Thais);/ nam quod nos capere oportet haec intercipit*.

7. officiis: εννοεί μάλλον το υπεσχημένο ερωτικό έργο. **-meretricis auarae:** Η πληγωμένη υπερηφάνεια του απορριφθέντος εραστή τον οδηγεί στην κορύφωση της επίθεσης και στην γνωστή σύγκριση. Πρβ. την οργή του Φαιδρία μετά τον αποκλεισμό του από την Θαιίδα στον Τερέντιο, Eun. 48: *non perpeti meretricum cuntumelias*, και στ. 927 (άποψη του δούλου Παρμένωνα για τις εταίρες). Η *avaritia* αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της *mala meretrix* στην κωμωδία, όπως π.χ. το *Phronesium* στον *Truculentus* του Πλάουτου, βλ. Gilula, RFIC 108, 1980, 142-165.

Aufillena, uiro contentam uiuere solo,
nuptarum laus ex laudibus eximiis;
sed cuiuis quamuis potius succumbere par est,
quam matrem fratres <te parere> ex patruo.

*Αυφιλλήνα, αυτή που μοναχά στον άντρα της αρκείται,
της πρέπει δυο φορές ο έπαινος της νύφης.
Όμως περισσότερο ταιριάζει να κρεβατώνεσαι με όποιον θες,
παρά σαν μάνα εσύ, ξαδέρφια να σκαρώνεις με τον θείο σου.*

Μέτρο: ελεγ. δίστιχο.

Δομή: 2+2.

Στο π. 110 η Αυφιλλήνα υβρίζεται ως meretrix avara, διότι ναι μεν δέχεται δώρα και υπόσχεται ερωτικές απολαύσεις, αλλά δεν τηρεί τις υποσχέσεις της. Εδώ συνεχίζεται η επίθεση του Κ. με μια προσχηματική σύγκριση προς την ενάρετη Ρωμαία οικοδέσποινα, την univira, την οποία στη συνέχεια γκρεμίζει από το βάθρο της, για να την αντικαταστήσει με μία Αυφιλλήνα, μονογαμική μεν αιμομικτική δε: διατηρεί σχέση με τον πατρώο θείο της!

1. Aufillena: πρβ. ππ. 100, 110. **-viro contentam... solo:** πρόκειται για την univira, την αξιοσέβαστη Ρωμαία σύζυγο που είχε την τύχη να παντρευτεί και να ζήσει μόνον με έναν άνδρα στη ζωή της. Πρβ. την γνωστή Αρρία, σύζ. του Παίτου στον Μαρτιάλη, 1.13. Για τη φράση πρβ. Terent. Eun. 122: neque tu uno eras contenta neque solus dedit, και Script. Hist. Aug. (Tr. Pallid.) 32.5.3: maiores nostri univiriam sacerdotem inter sacratissimas feminas adorarunt, cuius statuam in templo Veneris vidimus.

2. laus: sc. est.

3. cuivis quamvis: το cuivis είναι αντικ. στο succumbere, το quamvis υποκ. **-par est:** (= προσήκει).

4. Η προσθήκη te parere ανήκει στον Friedrich, και νομίζω πως δίνει ικανοποιητικό νόημα (pario = τίκτω), πρβ. Zicari, Philologus 102, 1958, 154-55. **-fratres:** όπως απέδειξε ο Bush, CW 65, 1972, 148-151, η λέξη δηλώνει και τους πρώτους εξαδέλφους (fratres patruales), οπότε σύζυγος της Αυφιλλήνας εδώ είναι ο αδελφός του πατέρα της, για χάρη του οποίου, όπως φαίνεται, απέρριψε τον Κ. στο π. 110.

112

Multus homo es, Naso, neque tecum multus homo <est> qui
descendit: Naso, multus es et pathicus.

*Μέγας είσαι, Νάσο, κι άλλος μέγας δεν σου βγαίνει.
Νάσο, είσαι μέγας και πουστάρα.*

Μέτρο: ελεγ. δίστιχο.

Δομή: 1 ενότητα.

Μονοδίστιχο προσβλητικό ευφυολόγημα κατά του Νάσωνα, ο οποίος αρχικά χαρακτηρίζεται με μία από αυτές τις λέξεις της καθομιλουμένης (multus) που και πολλά σημαίνουν και πολλά περιθώρια θετικής ή αρνητικής αποτίμησης αφήνουν (πρβ. τα NE «πολύς», «μεγάλε»). Στο τέλος όμως ο «πολύς» Νάσων αναδεικνύεται σε έναν «μέγα παθητικό». Τα περισσότερα ευφυολογήματα απαιτούν διπλή ανάγνωση, από την αρχή προς το τέλος και από το τέλος προς την αρχή. Έτσι ο αρχικά «πολύς Νάσων» μεταστρέφεται σε Nasatus (βλ. σχόλια παρακ.), δηλ. «μακρυνώλης», οπότε η τελική σύζευξη nasatus et pathicus αποτελεί πραγματική αποκάλυψη.

1. multus: για πρόσωπα, έχει αρνητική σημασία: ανιαρός, πολυλογάς (OLD s.v. , 1144, παράγρ. 7), Plaut. Men. 316: hominem multum et odiosum mihi. Ο Κικέρων μας δίνει τον εξής ορισμό, De orat. 2.17: qui... plura loquitur aut se ostentat... aut denique in aliquo genere aut inconcinnus (= άκομπος) aut multus est. Ο Kroll προσθέτει τη σημασία «πολυπράγμων». Όμως μ' αυτές τις σημασίες δεν βγαίνει σαφές ή αιχμηρό νόημα (πολυπράγμων και παθητικός ;), και γι' αυτό νομίζω πως πρέπει να εννοήσουμε κάτι παρόμοιο με το δικό μας «πολύς» (μέγας και τρανός, μέγας και πολύς) ή την προσφώνηση «μεγάλε». Όμως και πάλι το πράγμα δεν σταματά εδώ. Θα πρέπει να υποθέσουμε επίσης ότι ο Κ. κάνει εδώ κάποιον υπαινιγμό στο όνομα Naso (= μυταράς), το οποίο παραπέμπει στο nasatus = με μεγάλο πέος (πρβ. 13.14). **-Naso:** εάν το όνομα δεν είναι παρατσούκλι (κ. Μυταράς) και εάν το πρόσωπο που συνοδεύει ο Νάσων είναι ο Πομπήιος (μνημονεύεται και

στο επόμενο ποίημα), τότε δεν αποκλείεται να πρόκειται για τον P. Sextius Naso, προστατευόμενο του Πομπηίου και συνένοχο στη συνωμοσία του 44 π.Χ. κατά του Καίσαρα, Neudling 131κεξ.

2. descendit: κανονικά ενν. (κατεβαίνει) στην αγορά, στο δικαστήριο κτλ., πρβ. Cic. Phil. 2. 15: hodie non descendit Antonius, de orat. 2. 267: in forum descedens, Val. Max. 9.15.4: in centumvirale iudicium descendit και το ΝΕ «κατεβαίνω» ενν. στο κέντρο, στα δικαστήρια, στην αγορά κτλ. Επομένως, ο Νάσων είναι τουλάχιστον κάποιος πατρώνος που κάθε πρωί, μετά την salutatio, κατεβαίνει στο forum (ο Thomson διορθώνει το descendit σε discumbit, οπότε το νόημα αλλάζει). **-multus et pathicus:** εάν δεν υφίσταται αντιθετική σχέση μεταξύ των δύο όρων, το ευφυολόγημα δεν έχει νόημα. Εάν όμως δεχθούμε ότι ο εξωτερικά multus Naso= Multinaso (βλ. τα σύνθετα του multus, multipes, multisonus etc.) σημαίνει «μακρυψώλης», τότε βρέθηκε η αναμενόμενη αντίθεση: μακρυψώλης-παθητικός.

114

Firmano saltu non falso Mentula diues
fertur, qui tot res in se habet egregias,
aucupium omne genus, piscis, prata, arua ferasque.
nequiquam: fructus sumptibus exsuperat.
quare concedo sit diues, dum omnia desint. 5
saltum laudemus, dum modo ipse egeat.

*Με αγρόκτημα στο Φίρμιο βεβαίως κι είναι πλούσιος
ο Πέων· τόσα πολλά κι υπέροχα κατέχει:
πουλιά κάθε λογής, ψάρια, βοσκές, αγρούς και άγρια ζώα.
Μα τι τα θες: τα ζόδια του περισσότερα απ' τα κέρδη!
Πως είναι πλούσιος, δεκτό και ας μην έχει φράγκο. 5
Το κτήμα του θαυμάζουμε, μα και τη λόρδα του αντάμα.*

Μέτρο: ελεγ. δίστιχο.

Δομή: 4+2.

Ο Κ. αναπαράγει εδώ (πρβ. και π. 115) τις κατηγορίες που διατύπωσε στο π. 29 εναντίον του Μαμούρρα για τα παρανόμως κτηθέντα τεράστια πλούτη και την αλόγιστη κατασπατάλησή τους. Κατά τα άλλα το ποίημα είναι ήπιο και μέτριο, τόσο στο περιεχόμενο όσο και στη γλώσσα. Για τον κύκλο του Μαμούρρα βλ. π. 94.

1. Firmano saltu: το Firmum ήταν πόλη της Πικεντίας (Picenum), πολύ κοντά στην Αδριατική. Το ουσ. saltus, -us εδώ σημαίνει «κτήμα, φάρμα» που συνδυάζει δασική και καλλιεργήσιμη γη.

3. aucupium omne genus: aucupium, -ii (= άγρια πτηνά) είτε για κυνήγι είτε για εμπόριο κρέατος, βλ. OLD s.v., παράγρ. 2. Και οι τρεις λέξεις είναι σε αιτιατική πτώση, παρόλο που θα αναμέναμε μια γεν. εξαρτημένη από το genus. Ωστόσο, η πτωτική αυτή συμφωνία είναι μαρτυρημένη και το φαινόμενο ανήκει στην καθομιλουμένη, πρβ. Cato Agr. 8.2: sub urbe hortum omne genus (Kroll), Petron. 71.7: omne genus poma (και ΝΕ κάθε είδος πουλιά).

4. nequiquam: η ισχυρή παύση τονίζει ιδιαίτερα τη λέξη. **-fructus sumptibus exsuperat:** (= ξεπερνά τα έσοδα με τα έξοδα), πρβ. 41.4: decoctor Formianus, 29.14 κεξξ.

6. modo: το επίρρ. modo ανήκει στον καθημερινό λόγο και η προσωδία του είναι υυ (ιαμβική βράχυνση, δηλ. βράχυνση της μακράς λήγουσας σε λέξεις ιαμβικού ρυθμού, διότι ήταν δύσκολο να προφερθεί μια μακρά λήγουσα, όταν τονίζεται η παραλήγουσα). Επομένως, εδώ δεν υπάρχει άλλη δυνατότητα, παρά μόνον να διατηρήσουμε τη χασμωδία μεταξύ modo και ipse. Για το φαινόμενο βλ. Austin, σχόλ. στο Verg. Aen. 4.50.

115

Mentula habet instar triginta iugera prati,
quadraginta arui: cetera sunt maria.
cur non diuitiis Croesum superare potis sit,
uno qui in saltu tot bona possideat,
prata, arua, ingentes siluas altasque paludes 5
usque ad Hyperboreos et mare ad Oceanum?
omnia magna haec sunt, tamen ipsest maximus ultro,
non homo, sed uero mentula magna minax.

Λιβάδια έχει ο Πέωνας κάπου τριάντα πλέθρα,
 χωράφια ως σαράντα και τα λοιπά βαλτόνερα.
 Γιατί λοιπόν να μην περνά στα πλούτη και τον Κροίσο,
 που μόνον σ' ένα αγρόκτημα τόσα αγαθά κατέχει:
 λιβαδοχώραφα, τεράστια δάση κι αψηλές λιμνούλες 5
 μέχρι τους Υπερβόρειους κι ως τον Ωκεανό;
 Όλα τρανά, μα πιο τρανό το αφεντικό απ' όλα:
 δεν εννοώ σαν άνθρωπος, μα σαν ψωλή φοβέρα!

Μέτρο: ελεγ. δίστιχο.

Δομή: 2+4+2.

Το π. αποτελεί *variatio* τού προηγούμενου (π. 114), αλλά με εντελώς διαφορετικό στόχο: στο τεράστιο και θαυμαστό αγρόκτημα του Μαμούρρα προστίθεται τώρα η πριαπική μορφή του ιδιοκτήτη ως *mentula minax*. Κατά τα άλλα το ποίημα θυμίζει έντονα ως προς τη δομή το *σπουδογέλοιον* π. 23.

1. Mentula: βλ. π. 94. **-habet:** η βραχεία λήγουσα εκλαμβάνεται εδώ ως μακρά, φαινόμενο όχι σπάνιο, όταν η μάκρυνση πέφτει πάνω σε θέση (*ictus*). **-instar:** (= όμοιος, δίκην τινός) το άκλιτο αυτό ουσιαστικό συντάσσεται συνήθως με γενική (π.χ. 17.2: *nec sapit pueri instar bimuli*), αλλά εδώ φαίνεται πως η παρουσία των αριθμητικών (οπότε σημαίνει «περίπου») δεν διευκόλυνε αυτήν τη σύνταξη, γι' αυτό και συντάχθηκε με αιτιατική, που μάλλον είναι της καθομιλουμένης, όπως Cic. Att. 16.5: *mearum epistularum nulla est synagoge, sed habet Tiro instar septuaginta* (Kroll), πρβ. Columella, de arbor. 8.5: *cum instar ad erui amplitudinem*. **-triginta iugera:** το *iugerum* είναι μονάδα μέτρησης επιφανείας και αντιστοιχεί με 2. 523 τ.μ. σημερινά. Επομένως 30 x 2500= 75.000 τ.μ. λιβάδι, και 40 x 2.500= 100.000 τ.μ. καλλιεργήσιμος αγρός (στ. 2), οπότε, εάν προσθέσουμε και τα *maria* (βλ. παρακ.), συγκεντρώνεται ένα *latifundium* άνω των διακοσίων στρεμμάτων (ο Thomson παρόλα αυτά το θεωρεί μικρό).

2. cetera sunt maria: Kroll, Fordyce και Quinn συνδέουν τη λ. *maria* με το *paludes* (στ. 5), αν και ο Killeen (CPh 64, 1969, 178-179, πρβ. Syndikus III, 100, ο οποίος παραπέμπει στον Scaliger) θεωρεί την έκφραση ως μεταφορική για δήλωση της απεραντοσύνης. Ωστόσο, δεν αποκλείεται εδώ ο K. να εννοεί τις τεράστιες *piscinae* εκτροφής ψαριών, γλυκού ή αμυρού νερού (πρβ. 114.3), οι οποίες αυτήν την περίοδο ανθούσαν, βλ. Andre 1998, 79 κεξ.

5. altasque paludes: η γραφή παραδίδεται από τον κώδ. ζ τού 1460 περίπου, και από τους σύγχρονους εκδότες την υιοθετούν μόνον οι Quinn και Thomson, ενώ οι Kroll, Fordyce και Della Corte υιοθετούν τη γραφή *saltusque paludesque* (V), την οποία ωστόσο αμφισβητούν στα σχολιά τους, διότι ο στίχος έτσι είναι υπερμετρικός (βλ. 64. 298). Η λ. *paludes* δεν είναι απαραίτητο να σημαίνει εδώ «ελώδεις εκτάσεις», αλλά μπορεί να δηλώνει και «μικρές λίμνες», «καλαμώνες» ή και «θάλασσα», όπως π.χ. αποκαλείται η Αζοφική, βλ. OLD s.v. Επομένως πρόκειται για εκμεταλλεύσιμη έκταση και εμπορεύσιμη παραγωγή.

6. Κατουλλική υπερβολή και επική ανύψωση. -Hyperboreos: μυθικοί κάτοικοι του απόμακρου Βορρά, γνωστοί από τον Ομηρ. Ύμνο στον Δίονυσο και τον Πίνδαρο (Ισθμ. 6.23).

7-8. Ο στ. 7 ανακεφαλαιώνει τα προηγηθέντα και προετοιμάζει την αιχμή (στ.8) με μια πριαπικού τύπου εικόνα, η οποία χρωματίζεται έντονα με την τριπλή παρήχηση του "m" στις τρεις τελευταίες λέξεις που αρχίζουν με το ίδιο γράμμα. **-ultro:** (= *insuper, praeterea*). Από τους σύγχρονους εκδότες μόνον ο Thomson προτιμά τη γραφή *ultor* που πρότεινε ο Maselli (1990). *BStudLat* 20, 3-9), η οποία όμως δεν βλέπω να έχει κανένα έρεισμα. **-non homo sed... mentula:** λαϊκίζουσα διατύπωση, πρβ. Ter. Hec. 214: *me lapidem, non hominem putas*, Petron. 38.15: *phantasia non homo*, Curt. 5.5.7: *invisitata simulacra, non homines videbantur*, βλ. ThLL VI.3, 2778, 13κεξξ. **-mentula... minax:** πρβ. 15.9-10: *penis infestus*.

116

Saepe tibi studioso animo uenante requirens
 carmina uti possem mittere Battiadae,
 qui te lenirem nobis, neu conarere
 tela infesta <meum> mittere in usque caput,
 hunc uideo mihi nunc frustra sumptum esse laborem, 5
 Gelli, nec nostras hic ualuisse preces.
 contra nos tela ista tua euitabimus acta,
 at fixus nostris tu dabis supplicium.

*Συχνά με πνεύμα ανήσυχο, θηρευτικό ζητούσα
ποιήματα του Βαττιάδη να σου στείλω,
μήπως πια και μαλάκωνες και δεν ζανατολμούσες
βέλη φαρμακερά εναντίον μου να στείλεις.
Μα βλέπω, Γέλλιε, μάταια ανέλαβα τον κόπο 5
και πως τα παρακάλια μου τίποτα δεν προσφέραν.
Ενάντια κι εγώ τα παλιοβέλη σου θα αποκρούσω
και θα στα βάλω πίσω σου, εκδίκηση να πάρω.*

Μέτρο: ελεγ. δίστιχο.

Δομή: 6+2.

Το τελευταίο ποίημα του κύκλου του Γέλλιου (βλ. π. 74), αντί να μας δια φωτίζει, αφήνει ανοιχτά πολλά ερωτηματικά:

(1) Τι έπραξε ο Κ. ώστε να προκαλέσει την οργή του Γέλλιου (στ. 3: *lenirem*); (2) Είναι ο Γέλλιος ιαμβογράφος ποιητής (στ. 4, 7: *tela infesta*, πρβ. π. 90); Αν ναι, τότε τι την χρειάζεται την αφιέρωση κάποιας μετάφρασης καλλιμαχικού έργου (στ. 1-2);

(3) Τι προαναγγέλλει ο στ. 8; τα προηγηθέντα ππ. του κύκλου, όπως συνήθως πιστεύεται, ή κάποια άλλα που χάθηκαν (μίμους, όπως υποστηρίζει ο Wiseman 1985, 183κεξξ.);

(4) Η αναφορά στον Βαττιάδη Καλλίμαχο (στ.2) μάλλον επιτρέπει την ποιητολογική προσέγγιση του ποιήματος [βλ. Syndikus III, 147, Macleod (1973). *CQ* 23, 304-309]. Αλλά ως πού;

Όποια απάντηση και να δοθεί, θα έχει μάλλον προσωρινή ισχύ. Θέλω όμως να πιστεύω πως μερικές λογικές σκέψεις μπορούν να διατυπωθούν.

(1) Με βάση τα διαθέσιμα δεδομένα, μπορούμε να υποθέσουμε ότι ο Γέλλιος θύμωσε εξαιτίας των προηγούμενων προσβλητικών ππ. τού Κ. εναντίον του (ππ. 74, 80, 88-91), όπως πιστεύει ο Kroll. Αυτό όμως σημαίνει πως το π. 116 είναι το τελευταίο του κύκλου (βλ. παρακ.). Όμως δεν είναι παράλογο να υβρίζει πρώτα ο Κ. τον Γέλλιο και στη συνέχεια να θέλει να τον κατευνάσει με μια μετάφραση του Καλλιμάχου! Γι' αυτό μπορούμε να υποθέσουμε ότι ο θυμός του Γέλλιου δεν σχετίζεται με τα προσβλητικά ππ.: εφόσον ο Γέλλιος σχετιζόταν με τον Κλώδιο, τον αδελφό της Λεσβίας, δεν αποκλείεται να σχετίζεται η οργή του με τη δίκη του Καίλιου το 56 π.Χ. (για τη σχέση βλ. εισαγ. π. 74 και Fordyce, εισαγ. π. 116).

(2) Εάν ο Γέλλιος ήταν ποιητής, και δη ιαμβογράφος, τότε θα αναμέναμε κάποια επίθεση του Κ., σαν κι αυτές εναντίον του Σουφφίνου (π. 22) ή του Ορτηνσίου και του Βολουσίου (π. 95).

(3) Οι ποιητολογικές προεκτάσεις του ποιήματος που προτείνουν οι Macleod και Wiseman νομιμοποιούνται, μόνον εάν το π. 116 γράφτηκε τελευταίο κατά σειράν και τοποθετήθηκε εσκεμμένα ως τελευταίο της συλλογής. Όμως η άκομψη δομή του (1-6, 7-8), ο μοναδικός ολοσπόνδειος στ. 3, και το *rusticum* "dabis supplicium" (στ. 8), συνηγορούν μάλλον υπέρ μιας πρώιμης χρονολόγησής του, και έτσι το χρονολογούν οι περισσότεροι εκδότες (βλ. π.χ. Quinn, Stoessl, Thomson).

1. studioso animo venante: ο συνδυασμός του επιθέτου και της ελληνίζουσας μετοχής ως προσδιορισμών του ουσιαστικού *animo* είναι σπάνιος και λίαν περίτεχνος, σημαίνει δε απλώς: *studioso animo et venante* (η σύνδεση του *studioso* με το προηγούμενο *tibi* δημιουργεί σύγχυση πτώσεων, δοτικής και αφαιρετικής). Εξάλλου τόσο το *studioso* όσο και το *venante* παραπέμπουν σε καλλιμαχικούς όρους μεταφραστικής αναζήτησης και επιλογής όρους, βλ. Παπαγγελής 1994, 136.

2. carmina... mittere: ήδη ο Fordyce έδειξε ότι η φράση σημαίνει αφιέρωση κάποιου ποιήματος, εδώ ασφαλώς μεταφρασμένου. Το ίδιο εξάλλου έπραξε ο Κ. και στην περίπτωση του Όρταλου (βλ. ππ. 65, 66). **-Battidae:** επίθ. που έδωσε ο ίδιος ο Καλλίμαχος στον εαυτό του, ως γιος του Βάττου (= τραυλού) από την Κυρήνη: *Βαττιάδεω παρα σημα φέρεις πόδας* (επίγρ. 35Pf.), πρβ. 65.16 και βλ. 7.6.

3. Ο στίχος είναι ο μοναδικός ολοσπόνδειος στο έργο του Κ. Αποτελεί εσκεμμένη επιλογή ή όχι; **-qui:** αρχαϊκή *instrumentalis* (αντί *quibus*), πρβ. 2.2 (*quicum*). **-neu conarere:** απότομη εδώ η αλλαγή του υποκ.

4. tela infesta... mittere: μπορεί η φράση να δηλώνει τους επιθετικούς στίχους ενός «ιαμβογράφου» (Syndikus III, 136, «επιγραμματοποιού» λέει ο Thomson, c. 74), αλλά δηλώνει συγχρόνως και οποιαδήποτε πολεμική (π.χ. ενός ρήτορα ή μάρτυρα σε δικαστήριο), ακόμα και τα «βαριά λόγια» μιας ερωμένης, βλ. Kroll, Fordyce. Πρβ. 36.5: *truces vibrare iambos*. **-caput:** πρβ. 15.16.

5. nunc frustra: καταφανής η απογοήτευση του Κ. (πρβ. 77.1: *frustra*). Διερωτάται κανείς αν ο Κ. ολοκλήρωσε ή έστειλε ποτέ αυτήν τη μετάφραση στον Γέλλιο **-laborem:** ο όρος *labor* (επίπονη προσπάθεια) σε συστοιχία προς τον στ. 1.

7. ista tua: ο συνδυασμός σχεδόν πάντα με υποτιμητική διάθεση, Kühner-Stegmann, 2. 621. **-evitabimus acta:** το *acta* αποτελεί διόρθωση του Baehrens, ενώ ο Oxoniensis παραδίδει *amitha*, και *amicta* οι G,R. Όμως ο στ. είναι υπερμετρικός έτσι, πράγμα που οδήγησε σε ποικίλες διορθώσεις, όπως *evitamus amictu* (Camps), *evitabimus icta* (Rossberg). Το *evit. amictu* δίνει κάποιο καλό νόημα (θα αντιμετωπίσω τα βέλη σου τυλίγοντας το ένδυμά μου γύρω στο αριστερό χέρι μου, ως ασπίδα). Αλλά εδώ δεν πρόκειται για μονομαχικό αγώνα, και, όπως σωστά λέει ο Syndikus III, 143, η πρακτική αυτή ενδείκνυται μόνον για αποφυγή επίθεσης με ξίφος και όχι με βέλη. Επομένως, η μόνη καλύτερη, ως σήμερα, λύση είναι το *evitabimus acta* (= θα αποφύγω αυτά τα βέλη που έστειλες εναντίον μου), παρόλο που έτσι σωρεύονται τέσσερις λέξεις (*tela ista tua acta*).

8. dabis supplicium: η συλλαβή *-is* (*dabis*) είναι κανονικά βραχεία, αλλά εδώ γίνεται θέσει μακρά λόγω του ακολουθούντος “*s*”. Για να παραμείνει βραχεία, όπως απαιτεί το μέτρο, πρέπει να εκθλιβεί, να εκπέσει το τελικό “*s*”. Την πρακτική αυτή εφαρμόζε η αρχαϊκή ποίηση, και ο Λουκρήτιος έχει κάποια δείγματά της, αλλά, όπως μας πληροφορεί ο Κικέρων (*Orator* 161), οι Νεωτετικοί την απέφευγαν θεωρώντας την άκομψη και παλιομοδίτικη. Επομένως, η περίπτωση εδώ αποτελεί ένα και μοναδικό παράδειγμα του είδους στον Κ. - συγχωρήσιμο ως άπαξ, πρβ. και τον άπαξ ολοσπόνδειο στ. 3. Ή ίσως ο Κ. απαντά στον Γέλλιο με τα δικά του λόγια, όπως πιστεύεται;

Κατά τα άλλα, η φράση *tu dabis supplicium* ασφαλώς και σημαίνει επιθετικά ποιήματα εναντίον του Γέλλιου (πρβ. 12.10, 36.5 και π. 40), και είναι λογικό να θεωρήσουμε ως τέτοια τα ππ. 74, 80, 88-91 και να θεωρήσουμε το π.116 ως πρώιμο έργο, όπως ήδη το χαρακτήρισε ο Stoessl 26 κεξ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 3^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ (ΚΑΤΟΥΛΛΟΣ)

1. Εκδόσεις

- Lachmann, C. (1829, 1861², 1874³). Berlin.
 Ellis, R. (1867, 1878²). Oxford.
 Baehrens, E. (1876). Leipzig.
 Pascal, C. (1916). Torino.
 Lafaye, G. (1922, 1949³, 1958⁴). Paris (με γαλλική μτφ.).
 Cazzaniga, E. (1941, 1945², 1956³). Torino.
 Schuster, M. (1949, 1954²). Leipzig
 Schuster, M. – Eisenhut, W. (1958³). Leipzig.
 Herrmann, L. (1957) (*Les deux livres de Catulle*). Bruxelles. (με γαλλική μτφ.).
 Mynors, R. (1958). Oxford.
 Pighi, G. (1961). Verona.
 Bardon (1970) (*H. Coll. Latomus, vol. 112*). Bruxelles (με γαλλική μτφ.).
 Bardon, C. (1973²). Stuttgart: Teubner.
 Weinreich, O. (1974, 1976²). München (με γερμαν. μτφ.).
 Thomson, D.F.S. (1978). Chapel Hill.
 Eisenhut, W. (1983). Leipzig.

2. Σχολιασμένες εκδόσεις

- Ellis, R. (1867, 1889²). *A Commentary on Catullus*. Oxford.
 Riese, A. (1884). *Die Gedichte des Catullus*. Leipzig.
 Baehrens, E. (1885). *Catulli Veronensis Liber*, vol. II. Leipzig.
 Friedrich, G. (1908). *Catulli Veronensis Liber*, Leipzig/Berlin.
 Kroll, W. C. (1923, 1968⁵). *Valerius Catullus*. Stuttgart.
 Lenchantin de Gubernatis, M. (1928, 1947³). *Il libro di Catullo*. Torino.
 Fordyce, C. (1961). *Catullus, A Commentary*. Oxford.
 Quinn, K. (1970, 1973²). *Catullus, The Poems*. London.
 Della Corte, F. (1977). *Catullo. Le Poesie*. Milan.
 Petit, J. (1981²). *Poesias de Catullo*. Barcelona.
 Goold, G.P. (1983, 1989²). *Catullus*. London (με αγγλ. μτφ.).
 Godwin, J. (1995). *Catullus. Poems 61-68*. Warminster (με αγγλ. μτφ.).
 Thomson, D.F.S. (1997). *Catullus*. Toronto/Buffalo/London.
 Godwin, J. (1999). *Catullus. The Shorter Poems*. Warminster (με αγγλ. μτφ.).

3. Λεξικά, Βοηθήματα, Βιβλιογραφίες.

- Gaisser, J. (1992). *Catullus*. In V. Brown (Ed.). *Catalogus Translationum et Commentariorum: Mediaeval and Renaissance*. Washington.
 Harrauer, H. (1979). *A Bibliography to Catullus*. Hildesheim.
 Holoka, J.P. (1985). *Catullus, A Systematic Bibliography*. N. York.
 McCarren, V.P. (1977). *A Critical Concordance to Catullus*. Hildesheim.
 Wetmore, M.N. (1912). *Index Verborum Catullianus*. New Haven.

4. Μελέτες και Άρθρα.

- Adams, J.N. (1982) *The Latin Sexual Vocabulary*. London.
 von Albrecht, M. (1991). Natur und Landschaft in der röm. Lyrik dargestellt an Frühlingsgedichten (Catull 46, Horaz Carm. 1.4, 4.7, 4.12). *Ktēma 16*, 147-159.
 Alföldi, A. (1960). Diana Nemorensis. *Am. J. Arch.* 64, 137-144.
 Alfonsi, L. (1945). *Poetae Novi, Storia di un movimento poetico*. Como.
 ----- (1970). Nota Catulliana. *Stud. Class.* 12, 139-149.
 Allen, A. (1950). Sincerity and the Roman Elegists. *CPh* 45, 145-160.
 ----- (1991). Domus data ablataque, Cat. 68.157. *QUCC* 37, 101-106.
 ----- (1991). Catullus 68.157. *Maia* 43, 193-194.

- J.M. Andre. *Essen und Trinken im alten Rom* [(μτφ. U. Blank-Sangmeister (1998)]. Stuttgart.
 -----(1966). *L' Otium dans la vie morale et intellectuelle romaine, des origines a l' epoque republicaine*. Paris.
- Arbesmann, P.R. (1929). *Das Fasten bei den Griechen und Römern*. Giessen.
- Arkins, B. (1992). Two Notes on Cat.: I. 68.145. *LCM* 17, 15-18.
- Arnold, A. (1958) (=1911). *Roman Stoicism*. London.
- Aveline, J. (1994). Cat. 32.8: A Jovian Blast?. *LCM* 19, 122-123.
- Axelson, B. (1945). *Unpoetische Wörter*. Lund.
- Badian, E. (1977). Mamurra's Fourth Fortune. *CPh* 72, 320-22.
- Bajoni, M. (1993). Alcune note a Cat. 33. *Euphrosyne* 21, 177-178.
- Baker, S. (1958). The Irony of Catull. Septimius and Acme. *CPh* 53, 110-12.
- Baker R.J. (1975). Domina at 68.68: Mistress or Chatelaine? *RhM* 118, 124-129.
- Balsdon, J.P.V.D. (1982). *Ρωμαίεις Γυναίκες*. Μτφ. Ν. Πετρόχειλος. Αθήνα,
- Barchiesi, A. (1997). Otto punti su una mappa dei naufragi. *MD* 39, 209-226.
- Barrett, A. (1972). Catull. 52 and the Consulship of Vatinius. *TAPhA* 103, 23-38.
- Barsby, J. A. (1975). Rhythmical Factors in Cat. 72, 75, 85. *Phoenix* 29, 83-88.
- Basta Donzelli, G. (1964) Di Catullo e Saffo, *SIFC* 36, 117-28.
- Beck, J.-W. (1996) Lesbia und Juventius: zwei libelli. *Hypomnemata* 111. Göttingen.
- Bellen, Ç. (1995²). *Grundzüge der römischen Geschichte*. Darmstadt.
- Bengtson, H. (1967). *Grundriss der römischen Geschichte*, München.
- Bickel, E. (1949/50) Catulli in Caesarem Carmina. *RhM* 93, 13-20.
- Bing, P. Reconstructing Berenice's Lock. In G.W. Most (Ed.) (1997). *Collecting Fragments, Fragmente Sammeln*. Göttingen 78-94.
- Biondi, G. (1976). Il carme 101 di Catullo. *L&S* 11, 409-425.
- Bishop, J.D. (1966). Catullus II and its Hellenistic Antecedents. *CPh* 61, 158-167.
 ----- (1971). Catull. 85. Structure, Hellenist. Parallels and the Topos. *Latomus* 30, 633-642.
 -----(1972). Catull. 76. Elegy or Epigram? *CPh* 67, 293-94.
- Bonvicini, Ì. (1995). Èl faselò catulliano da Properzio a Marziale. *BStudLat* 25, 16-21.
- Booth, A.D. (1985). Une de capillatis...Egnati. *EMC* 29, 111-120.
- Brenk, F.E. (1983). Lesbia's Arguta Solea. *Glotta* 61, 234-236.
 -----(1987). Arguta solea on the Threshold: The Literary Precedents of Cat. 68.68-72. *QUCC* 26, 121-127.
- Bright, D.F. (1976). Confectum carmine munus. *ICS* 1, 86-112.
- Brugnoli, G. (1963.) I tre Furi. *Lanx satura N. Terzaghi oblata*. Genova.
 -----(1991). Catull. 39.11. *RCCM* 33, 81-83.
- Buchheit, V. (1976). *Dichtertum und Lebensform in Catulls ca. 35-36*. Festschr. für H.W. Klein, Göppingen 46-64.
 ----- (1959). Catulls Dichterkritik in c. 36. *Hermes* 87, 309-327.
 -----(1976). Sal et lepos versicolorum (Catull. c. 16). *Hermes* 104, 331-347.
- Bush, A. (1972) A Further Note on Catull. 111. *CW* 65, 148-151.
- Bushala, E. (1981). A Note on Catull. 106. *HSCP* 85, 131-32.
- Büchner, K. (1950). Catull. 68.136. *MH* 7, 14-18.
- Cairns, F. 1972. Generic Composition in Greek and Roman Poetry. Edinburg
 -----, 1973, Catullus' basia poems, *Mnemosyne* 26, 15-22.
 -----, 1991, Cat. 46. 9-11, and Ancient Etymologies, *RFIC* 119, 442-445.
- Cameron, A. 1976 Catullus 29, *Hermes* 104, ,155-63.
- Carcopino, J. Daily Life in Ancient Rome, transl. by E.O. Lorimer, 1941.London
- Carratello, 1995, U. Catullo e Giovenzio, *GIF* 47, 27-52.
 -----, 1996, Il carme 11 di Catullo, *GIF* 48, 55-77.
- Castorina, E. 1948, Volusio poeta novus, *GIF* 1, 17-36.
- Claes, P. 1995, Who's Who in Catull. 103, *Latomus* 54, 876-77.
 -----, 1996, Catullus c. 94: The Penetrated Penis, *Mnemosyne* 49, 66.
- Clarke, G.W. 1968, The Burning of Books and Catull. 36, *Latomus* 27, 575-80.
- Clarke M.L., 1968. *The Roman Mind. Studies in the History of Thought from Cicero to Marcus Aurelius*. New York.

- Clarke, R.J. (1996). Catullus 64 and the Argonautica of Apol. Rhodius. Allusion and Exemplarity. *PCPhS* 42, 60-88.
- Clausen, W. (1964). Callimachus and Latin Poetry. *GRBS* 5, 181-189.
- (1970). Catullus and Callimachus. *HSCPh* 74, 85-94.
- The Marriage of Peleus and Thetis. In *The Cambridge History of Classical Literature* (1982) vol. II, Latin Literature. Cambridge, 187-193.
- βλ. Kenney-Clausen.
- Cohen, S.W. (1977-78) Cat. 63. Attis the Dreamer. *CB* 54, 49-52.
- Commager, S. (1983). The Structure of Catull. 62, *Eranos* 81, 21-23.
- Confort, H. (1935). Parody in Catull. 58a, *AJPh* 56, 45-49.
- Connor, P. (1972) Saevitia amoris. *CPh* 67, 51-54.
- Copley, F. O. (1949). The riddle of Cat. 67. *TAPhA* 80, 245-253.
- (1951). Catullus, c.1. *TAPhA* 82, 200-206.
- (1953). Catull. 35. *AJPh* 74, 149-160.
- (1974). The Structure of Catull. 51 and the Problem of the Otium-Strophe. *GB* 2, 25-37.
- Coppel, B. (1973). *Das Alliusgedicht*. Heidelberg.
- Corbet, P. (1986). The Scurra. Edinburg.
- Courtney, E. (1985). Three Poems of Catullus. *BICS* 32, 92-100.
- (1990). Moral Judgments in Catull. 64. *GB* 17, 113-122
- (1996-97). Catullus' Yacht (or was it?). *CJ* 92, 113-122.
- Crowther, N.B. (1970). *Oi νεώτεροι*, poetae novi, and cantores Euphorionis. *CQ* 20, 322-327.
- (1979). Cantores Euphorionis, A Reassessment. *LCM* 4, 123-125.
- Curran, L. (1966). Gellius and the Lover's Pallor. *Arion* 5, 24-27.
- Currie, B. (1996). A Note on Catull. 63.5. *CQ NS* 46, 579-581.
- Davis, J. T. (1971). Quo desiderio. The Structure of Cat. 96. *Hermes* 99, 297-302.
- (1971). Poetic Counterpoint. *AJPh* 92, 196-201.
- Delz, J. (1977). Catulls Konsolationsepigramm für Calvus. *MH* 34, 74-76.
- Deroux, C. (1969). Catull. 54.2. *Latomus* 28, 645-48.
- (1977). Un nouveau personnage Catullien. *RBPPh* 55, 56-78.
- & Verdier, R. (1989). L' Attis de Catulle et son excès de haine contre Venus. *Paideia* 44, 161-186.
- Dettmer, H. (1988). Design in the Catullan corpus. *CW* 81, 371-381.
- Dimundo, R. (1997). Dal pioppo omerico all' ontano catulliano. *Aufidus* 11 No 31, 15-37.
- Duckworth, G. (1952). *The Nature of Roman Comedy*. Princeton
- Dudley, D. (1967)(= London 1937). *A History of Cynicism*. Hildesheim.
- Dyson, M. (1973). Catullus 8 and 76. *CQ* 23, 127-143.
- Edwards, I. J. (1990). The Secret of Cat. 102. *Hermes* 118, 382-384.
- (1991). Invitus, regina. *AC* 60, 260-265.
- Eisenhut, W. (Ed.) (1979). *Antike Lyrik*. Darmstadt.
- Fear, Ó. (1992). Catullus 68A: Veronae turpe, Catulle, esse. *ICS* 17, 245-263.
- Fedeli, P. (1972). Il carme 61 di Catullo. Freiburg.
- (1978). Struttura e stile dei monologhi di Attis nel carme 63 di Catullo. *RFIC* 106, 39-52.
- (1972). *Il c.30 di Catullo, Studia Florentina A. Ronconi oblate*. Roma 97-103.
- Felgentreu, F. (1993). Passer und malum in Catulls c.2. *Philologus* 137, 216-222.
- Ferguson, J. (1986). The Arrangement of Catullus' Poems. *LCM* 11, 2-6.
- (1956). Catullus and Horace. *AJPh* 77, 1-18.
- Ferrari, W. (1975). Catulli c. 51. In Heine (ed.) *Catull*. Darmstadt 241-261.
- Forsyth, Ph. (1972). The Gellius Cycle of Catullus. *CJ* 68, 175-177.
- (1975). Catull. 82. *CJ* 70, 33-35.
- (1987). Catull. 68a.10. *CW* 80, 177-180.
- (1989-90) Catull. 14B. *CW* 83, 81-85.
- (1993). The Fearful Symmetry of Catullus Polymetrics. *CW* 86, 492-495.
- Fowler, W. (1908). *Social Life at Rome in the Age of Cicero*. London.
- Fraenkel, E. (1929). Kallimachos und Catull. *Gnomon* 5, 268.
- (1956). Catulls Trostgedicht für Calvus. *WS* 69, 278-288, και στο *Antike Lyrik* (ed. Eisenhut), 114 κεξξ.
- (1961). Two Poems of Catullus (8, 42). *JRS* 51, 51-53.

- (1956). Catulls Trostgedicht für Calvus. *WS* 69, 278-280.
- Frank, R.I. (1968). Cat. 51. Otium versus virtus. *TAPhA* 99, 233-39.
- Frank, T. (1965). *Catullus and Horace*. New York.
- Fredricksmeier, E.A. (1965). On the Unity of Cat. 51. *TAPhA* 96, 153-63.
- (1983). Catull. 51 and 68. 51-56. *CPh* 78, 42-45.
- Frueh, E. (1990-91). Sinistra ut ante dextra (Cat. 45). *CW* 84, 15-21.
- Gaisser, J. H. (1993). *Catullus and his Renaissance Readers*. Oxford.
- Gelzer, Th. (1992). Bemerkungen zu Cat. 101. *MH* 49, 26-32.
- Genovese, E.N. (1970). *Attis and Lesbia*, Diss. Ohio.
- (1974). Symbolism in the Passer-Poems. *Maia* 26, 121-125.
- George, D. (1991). Catull. 44: The Vulnerability of Wanting to Be Included. *AJPh* 112, 247-250.
- Giangrande, G. (1970). Catull. 67. *QUCC* 9, 84-131.
- (1976). Catulls Lyrics on the Passer. *Museum Philologum Londiniense* 1, 136-46.
- Gigante, M. (1951). Il c. 45 di Catullo o il canto dell' amore. *GIF* 4, 323-27.
- Gilula, P. (1980). The concept of the bona meretrix. *RFIC* 108, 142-165.
- Glenn, J. (1970). Fossa in C's Simile of the Cut Tree (17. 18-19). *CPh* 65, 256-57.
- (1973) Yoke of Attis. *CPh* 68, 59-61.
- Gnilka, C. (1973). Lynchjustiz bei Catull. *RhM* 116, 256-269.
- Goold, G.P. (1974). *Interpreting Catullus*. Univ. Col. London.
- (1983). *Catullus*. London.
- Gowers, E. (1993). *The Loaded Table. Representations of Food in Roman Literature*. Oxford.
- Goud, T. (1995). Who Speaks the Final Lines? Cat. 62: Structure and Ritual. *Phoenix* 49, 23-32.
- Granarolo, J. (1976). Catull. 52. *Melanges J. Heurgon*. Paris 333-339.
- Gruen, E.S. (1966). Cicero and L. Calvus. *HSCP* 71, 215-233.
- Guillemin A. (1949). Le poeme 63 de Catulle. *REL* 27. 149-157.
- Gunderson, E. T. (1997). Catullus, Pliny, and Love-Letters. *TAPhA* 127, 201-231.
- Gutzwiller, K. (1992). Callimachus' Lock of Berenice: fantasy, romance and propaganda. *AJPh* 113, 359-385.
- (1993). Callimachus and Hedylus. A Note on Catull. 66. 13-14. *Mnemosyne* 46, 530-531.
- Harmon, D.P. (1970). Catullus 72. 3-4. *CJ* 65, 321-22.
- Harrison, S.J. (1996). Mythological Incest, Catull. 88. *CQ N.S.* 46 (2), 581-582.
- (1996). Hereditary Eloquence Among the Torquati: Cat. 61. 209-218. *AJPh* 117, 285-287.
- Heck, B. (1951). *Die Anordnung der Gedichte des Catullus*. Tübingen.
- Heine R. (Ed.)(1975). *Catull, WdF* 308. Darmstadt.
- Helbig, W. (1868). *Wandgemälde der vom Vesuv verschütteten Städte Campaniens*. Leipzig.
- Henderson, J. (1975). *The Maculate Muse*. London
- Herrlinger, G. (1930). *Totenklage um Tiere in der antiken Dichtung*. Stuttgart.
- Hezel, O. (1932). *Catull und das griechische Epigramm*. Stuttgart.
- Hinds, S. (1998). *Allusion and Intertext. Dynamics of Appropriation in Roman Poetry*. Cambridge.
- Hofmann, J.B. (1951³). *Lateinische Umgangssprache*. Heidelberg.
- Hollis, A.S. (1992). The Nuptial Rite in Cat. 66 and Callimachus' Poetry for Berenice. *ZPE* 91, 21-28.
- Holms, L. (1992). Myrrh and Unguents in the Coma Berenices. *CPh* 87, 47-50.
- Hunter, R. (1991). Breast is best, Cat. 64.18. *CQ* 41, 254-255.
- (1993). Callimachean Echoes in c. 65. *ZPE* 96, 179-182.
- Hutchinson, G.O. (1988). *Hellenistic Poetry*. Oxford.
- Jachmann, G. (1964). Sappho und Catull. *RhM* 107, 1-33.
- Jenkyns, R. (1982). *Three Classical Poets, Sappho, Catullus and Juvenal*, London
- Jennison, G. (1937). *Animals for Show and Pleasure in Ancient Rome*. Manchester.
- Jensen, R.C. (1967). Otium Catullianum. *CJ* 62, 363-65.
- Johnston, P. (1993). Love and Laserpicium in Catull. 7. *CPh* 88, 328-329.
- Kambylis, A. (1959). *Die Dichterweihe und ihre Symbolik*, Diss. Kiel.
- Kaser, M. (1971²). *Das römische Privatrecht*. München.
- Kenney E.J. - Clausen, W.V. *Ιστορία της Λατινικής Λογοτεχνίας*. Μτφ. Πίκουλα-Σιδέρη (1998). Αθήνα.
- Khan, A. (1967). The Humor of Cat. 4 and the Theme of Virgil, Catal. X. *AJPh* 88, 163-172.
- (1967). Cat. 99 and other Kiss-poems. *Latomus* 26, 609-618.
- (1967). A Note on the Expression *solum... nosse Cat*. *CPh* 62, 34-36.

- (1968). Catull.45: What Sort of Irony?, *Latomus* 27, 3-12.
- (1971). Observations on two Poems of Catullus. *RhM* 114, 159-178.
- (1974). Catull. 35 and the Things Poetry Can Do To You. *Hermes* 102, 475-490.
- Kidd D.A. (1970). Some Problems in Cat. LXVI. *Antichthon* 4, 38-49.
- Killeen, J.F. (1969). Catull. 115.2. *CPh* 64, 178-179.
- Kinsey, T.E. (1974). Catullus 51. *Latomus* 33, 372-78.
- Kistrup, I. (1963). *Die Liebe bei Plautus und den Elegikern*, Diss. Kiel.
- Klein, H.W. (1976). *Göppinger Akad. Beitr.* 88, 47-64.
- Klingner, F. (1961⁴). *Römische Geisteswelt*. München.
- (1964). *Studien zur griechischen und römischen Literatur*. Zürich.
- Knobles, C. (1971). Cat. 63. 37. *CPh* 66, 35-36.
- Knoche, U. (1958). Erlebnis und dichterischer Ausdruck in der lat. Poesie. *Gymnasium* 65, 146-158.
- Köhnken, A. (1981). Apollo's Retort to Envy's Criticism. *AJP* 102, 411-422.
- Konstan, D. (1977). *Catullus' Indictment of Rome: The Meaning of Catull. 64*. Amsterdam.
- Neoteric Epic: Catullus 64, pp. 59-78. In A.J. Boyle (1993) (Ed.). *Roman Epic*. London, New York.
- Koster, S. (1981). Catull beim Wort genommen (zu c. 8, 83, 93), *WJA, NF* 7, 125-34.
- Kremydi-Sicilianou (1998/99). S. Q. Hortensius Hortalus in Macedonia (44-42 BC), *Τεκμήρια* 4, 61-75.
- Kroll, W. (1963²). *Die Kultur der Ciceronischen Zeit*. Darmstadt.
- Lafaye, G. (1894). *Catulle et ses modeles*. Paris
- Laird, A. (1993). Sounding out ecphrasis: Art and text in Cat. 64. *JRS* 83, 18-30.
- Lambert, M. (1993). Catullus 97. *Akroterion* 38, 113-122.
- Landolfi, L. (1996). Multas per gentes...: Catullo fra Omero ed Apoll. Rodio. *Emerita* 64, 255-260.
- Latte, K. (1960). *Römische Religionsgeschichte*. München.
- Lattimore, R. (1944). Sappho 2 and Catull. 51. *CPh* 39, 184 κεξξ.
- Lefevre, Å. (1991). Was hatte Catull in der Kapsel, Zum Aufbau und Aussage der Allius-Elegie. *RhM* 134, 311-326.
- (1998). Alexandrinisches und Catullisches im Attis-Gedicht (c. 63). *RhM* 141, 308-328.
- Catulls Alexandrinisches Programm (c. 1-3). In von G. Vogt-Spira und B. Rommel (1999). *Rezeption und Identität*, hrsg. Stuttgart, 225-239.
- (2000). Alexandrinisches und Catullisches im Peleus-Epos (64). *Hermes* 128, 181-201.
- Leuman-Hofmann-Szantyr (1962⁴). *Lateinische Syntax*. Berlin.
- Lilja, S. (1965). *The Roman Elegist's Attitude to Women*. Helsinki.
- (1965). *Terms of Abuse in Roman Comedy*. Helsinki.
- Littlewood, A.R. (1967). The Symbolism of the Apple in Greek and Roman Literature. *HSPH* 72, 147-181.
- Lockyer, T. (1995). The Attis of Cat. *Scholium* 4, 162-172.
- Lossau, M. (1996). De Catullo Homeri lectore. *Maia* 48, 37.
- Lyne, R.O.A.M. (1978). The Neoteric Poets. *CQ* 28, 167-187.
- (1980). *Latin Love Poets. From Catullus to Horace*. Oxford.
- Macleod, C. W. (1973). Catullus 116. *CQ* 23, 304-309.
- (1983). *The Artistry of Cat.67, Collected Essays*. Oxford.
- Mangelsdorff, Z.B.E.A. (1913). *Das lyrische Hochzeitsgedicht bei den Griechen und Römern*. Hamburg.
- McCarthy, E. (1930/31). Greek and Roman Weather Lore of Winds. *CW* 24, 11-16, 18-29.
- McGushin, P. (1967). Sanctae foedus amicitiae. *CPh* 62, 85-93.
- Malten, L. (1961). *Die Sprache des menschlichen Antlitzes im frühen Griechentum*. Berlin.
- Marinone, N. (1980). Conone, Callimaco e Cat. 66.1-6. *Orpheus* 1, 435-440.
- (1997). *Berenice da Callimaco a Catullo (testo critico, traduzione e commento)*. Bologna
- Marshall, J.C.D. (1971). Catull. 99. *CW* 65, 57-58.
- Martin, Ch. (1992). *Catullus*. Yale.
- Maselli, G. (1990). Un punitore incompreso (Cat. 115.7). *BStudLat* 20, 3-9.
- Merkelbach, R. (1956). Bukoliastae (Der Wettgesang der Hirten). *RhM* 99, 124-127.
- Milanese, G. (1988). Su Catullo, c.78. Unita, ideologia, linguaggio. *Maia* 40, 251-261.
- Monteil, P. (1964). *Beau et laid en Latin*, Paris.
- Moorhouse, A.C. (1963). Two Adjectivs in Catull. 7. *AJPh* 84, 417-418.
- Morgan, J.D. (1991). The Waters of the Satrachus. *CQ* 41, 252-253.
- Most, G.W. (1981). On the Arrangement of Catullus' carmina maiora. *Philologus* 125, 109-125.

- Murgatroyd, P. (1997). The Similes in Catullus 64. *Hermes* 125, 75-84.
- Mussy, C. (1991). A propos de Catulle 44.18 et 92.3. *REL* 69, 70-85.
- Muth, R. (1954). Hymenaios und Epithalamion. *WS* 67, 5-45.
- Nemeth, B. (1971). Notes on Catull. c. 23. *ACD* 7, 33-41.
- (1974). Zur Analyse von Catull. 40. *WZRostock* 23, 237-243.
- Neudling, Ch. (1955). *A Prosopography to Catullus*. Leicester.
- Newman, J.K. (1990). *Roman Catullus and the Modification of the Alexandrian Sensibility*. Hildesheim.
- Νικολαΐδης, Τ. (1994). *Puella Formosa*. Αθήνα.
- Nilsson, M.P. (1975). *The Dionysiac Mysteries of the Hellenistic and Roman Times*. New York.
- Nisbet, R.G.M. (1978). Notes on the Text of Catullus. *PCPhS* 24, 92-115.
- Noe, E. (1990). La rabbia furiosa di Attis (Cat. 63). *GIF* 13, 35-50.
- Norden, E. (1972) (=1913). *Agnostos Theos*. Darmstadt. Leipzig/Berlin.
- (1923). *Einleitung in die Altertumswissenschaft*. Leipzig.
- O' Connell, M. (1977). Pictorialism and Meaning in Catull. 64. *Latomus* 36, 746-756.
- Oksala, P. (1958). fides und pietas bei Catull. *Arctos* 2, 88-103.
- Oldfather, W.A. (1943) The Most Extreme Case of Elision? *CJ* 38, 478-479.
- Otto, A. (1962²). *Die Sprichwörter und sprichwörtlichen Redenarten der Römer*. Hildesheim.
- Pack, R. (1956). Cat. c.5, Abacus or Finger-Counting? *AJPh* 77, 47-51.
- Page, D. (1959²). *Sappho and Alcaeus*. Oxford.
- Paoli, U. E. (1952). Note di Filologia reale su Cat. *SIFC* 10, 33-37.
- Παπαγγελής, Θ. (1982). A Note on 68. 156-57. *QUCC* 11, 139-149.
- (1991). Catullus and Callimachus on Large Women. *Mnemosyne* 44, 372-386.
- (1994). Hoary Ladies: Cat. 64.305 and Apoll. of Rhodes. *SO* 69, 41-46.
- Pepe, L. (1963). *Studi Catulliani*. Napoli.
- Perutelli, A. (1996). Il carme 63 di Catullo. *Maia* 48, 255-270.
- Pierrugues, P. (1908). *Glossarium Eroticum Linguae Latinae*. Berlin.
- Perrota, G. (1931). Il carme 64 di Catullo e I suoi pretesi originali ellenistici. *Athenaeum N.S.* 9, 177-222, 370-409.
- Pighi, G.B. (1954). *Catulli Codex Bononiensis 2621*. Bologna.
- Powell, J. G. F. (1990). Two Notes on Catullus. *CQ* 40, 199-206.
- Posch, S. (1979). Albus an ater homo, Zu Catull c. 83. *Serta Philologica Aenipontana* III = Innsbrucker Beitr. z. Kulturwiss. 20, 319-336.
- Postgate, E. (1932). Catull. LXXIII. *PCPhS* 151-153.
- Puelma, M. Piwonka (1949). *Lucilius und Kallimachos*. Frankfurt.
- Putnam, M. (1961). The Art of Catull. 64. *HSCPh* 65, 165-205.
- Quinn, K. (1969). Practical Criticism (Prop. 1.21, Catull. 17). *G & R* 16, 24-27.
- (1972). *Catullu. An Interpretation*. London.
- Radke, A.E. (1995). Textkritische Anmerkungen zu Catull. *Hermes* 123, 253-256.
- Ramage, N. & A. (1995²) (2000). *Ρωμαϊκή Τέχνη*. Μτφ. Χ. Ιωακειμίδου. (Cambridge), Θεσ/νίκη.
- Ramminger, A. (1937). *Motivgeschichtliche Studien zu Catulls Basiagedichte*. Würzburg.
- Rawson, E. (1978). The Identity Problems of Q. Cornificius, *CQ* 28, 188-201.
- Rees, R. (1994). Common Sense in Catull. 64. *AJPh* 115, 75-87.
- Reitzenstein, R. (1912). Zur Sprache der lateinischen Erotik. *SHAW* 12, 9-36.
- Richlin, A. (1981). The Meaning of Cat. *Irrumare*. *CPh* 76, 43.
- Ross, D. O. (1965). Style and Content in Catull. 45. *CPh* 60, 256-59.
- (1969). Style and Tradition in Catullus. Cambridge/Mass.
- Ross, R.C. (1969). Cat. 63 and the Galliambic Meter. *CJ* 64, 145-152.
- Rothstein, M. (1923). Catull und Lesbia. *Philologus* 78, 1-34.
- Rowe, G.O. (1963). *The Adynaton and the Statement of Perpetuity in Greek and Latin Poetry*, Diss. Vanderbilt Univ.
- Rudd, N. (1959). Colonia and her Bridge. *TAPhA* 90, 238-42.
- Ruiz Sanchez, M. (1997). Formal Technique and Epithalamial Setting in the Song of the Parcae (Cat. 64. 305-322, 328-336, 372-380). *AJPh* 118, 75-88.
- Ryan, F.X. (1995). The Date of Catullus 52. *Eranos* 93, 113-121.
- Salat, P. (1993). Catulle 64. 105-111: coniger et corniger. *Latomus* 52, 418-419.

- Sandy, G.N. (1969). The Imagery of Catull. 63. *TAPhA* 99, 389-399.
- Sarkissian, J. (1983). *Catullus 68: An Interpretation*. Leiden.
- Schäfer, E. (1966). *Das Verhältnis von Erlebnis und Kunstgestalt bei Catull*. (Hermes Einzelschr. 18) Diss. Wiesbaden.
- Schefold, K. (1957). *Die Wände Pompejis, Topographisches Verzeichnis der Bildmotive*. Berlin
- Scherf, J. (1996). *Untersuchungen zur antiken Veröffentlichung der Catull-Gedichte*. Hildesheim (*Spudasmata* 61).
- Schmidt, E. A. (1985). *Catull*. Heidelberg
- (1979). Das Problem des Catullbuches. *Philol.* 123, 216-231.
- Schmiel, R. (1990-91). The Structure of c.8. A History of Interpretation. *CJ* 86, 158-166.
- Schubart, W. (1921). *Das Buch bei den Griechen und Römern*. Berlin/ Leipzig.
- Seager, R. (1974). *venustus, lepidus, bellus, salsus*. *Latomus* 33, 891-94.
- Segal, C. P. (1970). Catullan otiosi: the Lover and the Poet. *G&R* 17, 25-31.
- Seng, H. (1996). Zum Text von Catull. 63. 74-75. *BollClass* 17, 126-128.
- Shipton, K.M.W. (1986). A Successful Komos in Catullus. *Latomus* 44, 503-520.
- (1983). *Á Çouse in the City, Cat. 68.68*. *Latomus* 42, 869-876.
- Sickle, Van J. B. (1968). About Form and Feeling in C. 65. *TAPhA* 99, 487-508.
- Siedschlag, E. (1977). *Zur Form von Martials Epigrammen*. Berlin.
- Siegmann, E. (1980). Interpretationsversuch dreier Catullgedichte. *WJ* 6, 105-109.
- Simon, E. (1981²). *Die griechischen Vasen*. München.
- *Οι Θεοί των Ελλήνων*. Μτφ. Σ. Πινγκιάτογλου (1996). Θεσ/νίκη
- Simpson, C.J. (1992). A Note on Catull. 68A. 34f. *LCM* 17, 12.
- Singleton, D. (1971). Form and Irony in Catull. 45. *G&R* 18, 180-87.
- Skinner, M.B. (1971). The Comic Amator as Eiron. *CJ* 66, 298-309.
- (1981). Gentlemen's Agreement: Catull. 103. *CPh* 76, 39-40.
- (1982). Pretty Lesbios. *TAPhA* 112, 197-208.
- Skutsch, F. (1892). Zum 68. Gedicht Catulls. *RhM* 47, 138-151.
- Skutsch, O. (1969). Metrical Variations and Some Textual Problems. *BICS* 16, 38-40.
- (1970). The Book under the Bushel. *BICS* 17, 148.
- Snell, B. *Η Ανακάλυψη του Πνεύματος*. Μτφ. Δ. Ιακώβ (1981). Αθήνα
- Solodow, J. B. (1987). On Catullus 95. *CPh* 82, 141-145.
- Stoesel, F. C. (1977). *Valerius Catullus. Mensch, Leben, Dichtung*. Meisenheim.
- Strauss, J. C. (1995). Catullus' Attis and the Black Hunter. *QUCC* 50, 143-155.
- Suerbaum, W. (1968). *Untersuchungen zur Selbstdarstellung älterer römischer Dichter*. Hildesheim (*Spudasmata* 19).
- Svennung, J. (1944). *Catulls Bildersprache*. Uppsala/Leipzig
- Swanson, R.A. (1963). The Humor of Cat. 8. *CJ* 58, 193-196.
- Syme, R. (1957). The Origin of the Veranii. *CQ* 7, 123-125.
- Syme, R. (1956). Piso and Veranius. *C&M* 17, 129-34.
- Syndikus, H.P. (1984). *Catull. Eine Interpretation*, vol. I (1-60). Darmstadt.
- (1990). *Catull. Eine Interpretation*, vol. II (61-68). Darmstadt.
- (1987). *Catull. Eine Interpretation*, vol. III (69-116). Darmstadt.
- Taplin, C.J. (1981). Catull. 68. *CQ* 31, 121-123.
- Thomas, R.F. (1982). Catullus and the Polemics of Poetic Reference. *AJPh* 103, 144-164.
- (1984). Menander and Catullus. *RhM* 127, 308-316.
- Thomson, D.F. S. (1964). Interpretations of Catullus, II. *Phoenix* 18, 30-36.
- Thomsen, O. (1992). *Ritual and Desire: Cat. 61 and 62 and Other Ancient Documents on Wedding and Marriage*. Aarhus.
- Toynbee, J.M.C. (1973). *Animals in Roman Life and Art*. London.
- Τρομάρας, Α. (1979). Catullus 32.1. *Ελληνικά* 31.2, 332-341.
- (1979). Catullus 61. 125-26: *satis diu lusisti nucibus*. *ΕΕΦΣΘ*, 463-475.
- (1981). Catullus 55.6-12. *Ελληνικά* 33, 169-174.
- (1984). *Catull-Interpretationen*, Diss. Thessaloniki.
- (1987). Die Aurelius- und Furius Gedichte Catulls als Zyklen. *Eranos* 85, 106-112.
- (1989). Κάτουλλος και Κικέρων (Catull. c. 49). *Πρακτικά Γ' Πανελληνίου Συμπ. Λατ. Σπουδών*.

Θεσσαλονίκη, 19-32.

- Usener, H. (1901). Italische Volksjustiz. *RhM* 56, 1-36.
- Ullman, B.L. (1955). *Studies in the Italian Renaissance*. Rome.
- Vermaseren, M. (1966). *The Legend of Attis in Greek and Roman Art*. Leiden.
 -----(1977). *Cybele and Attis*. London.
- Vine, B. (1993). Catull. 76.21. *RhM* 136, 292-297.
- Walsh, P.G. (1985). Carmen 17 and the Priapean. *Arctos, Supp. 2*, 315-22.
- Watson, L. (1990). Rustic Sufferus (c. 22). *Papers of the Leeds Intrn. Latin Seminar* 6, 13-33.
- Webster, T.B.L. (1966). The Myth of Ariadne from Homer to Catullus. *G&R* 13, 22-31.
- Weeber, K.-W. (1993). *Die Weinkultur der Römer*. Zürich.
- Weinreich, Ī. (1959). Catullus c. 60. *Hermes* 87, 78-83.
 -----(1926). *Die Distichen Catullus*. Tübingen.
 -----(1976²). *Catull. Sämtliche Gedichte, Lateinisch und Deutsch*. München.
- Weiss, M. (1996). An Oscanism in Cat. 53. *CPh* 91, 353-359.
- Westendorp. B. Boersma (1958). Vergil's Debt to Catullus. *AC* 1, 51-63.
- Whatmough, J. (1956). Pudicus Poeta. *Sather Class. Lectures* 39, 29-55.
- Wheeler, A. (1964). *Catullus and the Traditions of Ancient Poetry*. Berkeley.
- Wilamowitz, U von. (1913). *Sappho und Simonides*. Berlin.
 ----- (1924). *Hellenistische Dichtung in der Zeit des Kallimachos, vol. II*, Berlin .
- Wilkinson, L.P. (1963). *Golden Latin Artistry*, Cambridge.
 -----(1974). Ancient and Modern. C. 51 Again. *G&R* 21, 82-85.
- Williams, G. (1958). Some Aspects of Roman Marriage Ceremonies and Ideals. *JRS* 48, 16-29.
 -----(1962). Poetry in the Moral Climate of Augustan Rome. *JRS* 52, 28-46.
 -----(1968). *Tradition and Originality in Roman Poetry*. Oxford.
 -----(1980). *Figures of Thought in Roman Poetry*. Oxford.
- Wiseman, T.P. (1969). *Catullan Questions*. Leicester.
 -----(1974). *Cinna The Poet and Other Roman Essays*. Leicester.
 -----(1976). Camerius. *BICS* 28, 15-17.
 -----(1979). Catullus. His Life and Times (κριτ. στο βιβλίο του Stoessl). *JRS* 69, 161-163.
 -----(1980). Looking for Camerius. The Topography of catull 55. *PBSR* 48, 6-16.
 -----(1981). Camerius Again. *LCM* 6, 155.
 -----(1985). *Catullus and his World. A Reappraisal*. Cambridge.
 -----(1993). Sirmio, Sir Ronald and the gens Valeria. *CJ* 88, 223-229.
- Witke, C. (1972). Verbal Art in Cat. 31. *AJP* 93, 239-51.
- Yardley, J.C. (1978). Copia Scriptorum in Cat. 68.33. *Phoenix* 32, 337-339.
- Zaina, E. (1995). La descripción del cuerpo de Lesbia. *Faventia* 17, 19-25.
- Zarker, W. (1962). Catull. 18-20. *TAPhA* 93, 502-522.
- Zicari, Ī. (1958). Schedae Sex. *Philologus* 102, 154-55.
- Zwierlein, O. (1987). Weihe und Entrückung: die Locke der Berenike. *RhM* 130, 274-290.

2. assulas: *assulae*, όπως φαίνεται από διάφορα χωρία (πρβ. Plaut. Capt. 832, Merc. 130), ονόμαζαν οι Ρωμαίοι τα ποικίλα και διαφόρων σχημάτων «θραύσματα» που προέκυπταν από την κατεργασία του μαρμάρου από τους μαρμαράδες, Vitr. 7.6.1: *marmor non eodem genere omnibus regionibus procreatur, sed quibusdam locis glabrae ut salis micis perlucidas habentes nascuntur, quae contusae et molitae praestant operibus utilitatem. quibus autem locis eae copiae non sunt, caementa marmorea, sive assulae dicuntur, quae marmorarii ex operibus deiciunt, contunduntur et moluntur.*

7. ad summam senectam: αυτό σημαίνει πως η διαφορά ηλικίας μεταξύ Βιβάκουλου και Κάτωνα είναι αισθητή.

2

(FPL Morel, Bibaculus frg. 2)

Catonis modo, Galle, Tusculanum
tota creditor urbe venditabat.
Mirati sumus unicum magistrum,
summum grammaticum, optimum poetam
omnes solvere posse quaestiones, 5
unum deficere expedire nomen.
En cor Zenodoti, en iecur Cratetis!

*Του Κάτωνα τη βίλα Τουσκουλάνα, Γάλλε,
σ' όλη τη Ρώμη διαλαλούσε ο πιστωτής του.
Θαυμάζουμε τον ένα και μοναδικό δάσκαλο,
τον μέγιστο γραμματικό, τον άριστο ποιητή,
που όλα τα ερωτήματα μπορεί να απαντήσει, 5
αλλά να μην μπορεί ένα χρέος να εξοφλήσει.
Ω του Ζηνόδοτου καρδιά, πνεύμα τού Κράτητα!*

Μέτρο: φαλαίκειος 11σύλλαβος

Στο ίδιο πνεύμα με το προηγούμενο ποίημα γράφεται και το απόσπ. 2, αν και χρονολογικά αυτό εδώ θα πρέπει να προηγείται. Ο πιστωτής του Κάτωνα έβγαλε στο σφυρί τη villa Tusculana, αφού ο υπέροχος αυτός γραμματικός και άριστος των ποιητών, ενώ είναι ικανός να επιλύσει κάθε πρόβλημα φιλολογικό που ανακύπτει κατά τη διδασκαλία του, εδώ αδυνατεί να εξοφλήσει ένα χρέος προς τον πιστωτή του, και έτσι χάνει την υποθηκευμένη βίλα του. Έμμεσα ο Φούριος αφήνει να εννοηθεί ότι ο δάσκαλός του είναι σπάταλος. Η αναφώνηση στο τέλος έρχεται να ανακαλέσει στο παρόν δύο μεγάλους «συναδέλφους» του Κάτωνα, για να συμμεριστούν τον πόνο του νεότερου τέκνου τους.

1. Galle: εικάζεται πως πρόκειται για τον Κορνήλιο Γάλλο. –**Tusculanum:** πρβ. Suet. *Gramm.* 11.4.3: [Valerius Cato] vixit ad extremam senectam sed in summa pauperie et paene inopia, abditus modico gurgustio postquam Tusculana villa creditoribus cesserat, ut auctor est Bibaculus. Δεν είναι τυχαίο που ο Κάτουλλος απευθύνει στον Φούριο Βιβάκουλο ένα παρόμοιου περιεχομένου ποίημα και στο ίδιο μέτρο (π. 26), το οποίο φαίνεται να αποτελεί απάντηση στον Βιβάκουλο και αντιστάθμισμα συγχρόνως στο πείραγμα του Κάτωνα:

Furi, villula vestra non ad Austri
flatus opposita est neque ad Favoni
nec saevi Boreae aut Apheliotae,
verum ad milia quindecim et ducentos.
o ventum horribilem atque pestilentem!

*Φούριε, τη βιλίτσα σου δεν τήνε δέρνει
ο φουσερός Νοτιάς μήτε κι ο Ζέφυρος,
ούτε ο ξερός Βοριάς μήτε ο Απηλιώτης.
Τη γδέρνει όμως ενοίκιο χιλιάδων δεκαπέντε
και διακόσιων σησερτίων.*

5. solvere quaestiones: *quaestio* ως πρόβλημα, ζήτημα, θέμα, διαφορά, Plin. Ep. Tra. 10.65(71).1: magna...et ad totam provinciam pertinens quaestio.

6. expedire nomen: στην οικονομική γλώσσα η λ. *nomen* σημαίνει χρέος, δάνειο (*nomen/ -na solvere, persolvere, dissolvere, expedire* = αποπληρώνω χρέος), Pl. Cist. 189: quod relicuom restat volo persolvere ut expungatur nomen.

7. Ο Ζηνόδοτος ο Εφέσιος (4/3^{ος} αι. π.Χ.), γραμματικός και ποιητής, ήταν ο πρώτος διευθυντής της βιβλιοθήκης της Αλεξάνδρειας με επιδόσεις στην έκδοση του Ομήρου, της *Θεογονίας* του Ησιόδου, του Ανακρέοντα κ.ά. Ο Κράτης ο Μαλλώτης (2^{ος} αι. π.Χ.), στωικός φιλόσοφος και γραμματικός, υπήρξε διευθυντής στη βιβλιοθήκη της Περγάμου και σπουδαίος υπομνηματιστής, γνωστός από πρώτο χέρι στους Ρωμαίους, διότι το 168 π.Χ. μετέβη στη Ρώμη ως απεσταλμένος του Άτταλου Β΄ και έδωσε αρκετές διαλέξεις, όταν αναγκάστηκε να παραμείνει εκεί για αρκετό διάστημα, επειδή έσπασε το πόδι του. Βλ. Λεξικό Kroh, s.v. Η επίκληση των δύο φιλολόγων αντανακλά ασφαλώς την επαγγελματική και πνευματική συγγένεια του Κάτωνα προς αυτούς.

3

(FPL Morel, Bibaculus frg. 17)

(*Furio Bibaculo attributum*)

Cato grammaticus, Latina Siren,
qui solus legit ac facit poetas.

*Κάτων ο γραμματικός, η λατινική σειρήνα,
μόνον αυτός διαλέγει και φτιάχνει ποιητές.*

Μέτρο: Φαλαίκειος 11σύλλαβος

Suet. *Gramm.* 11.3: P. Valerius Cato, ut nonnulli tradiderunt Burseni cuiusdam libertus ex Gallia, ipse libello cui est titulus Indignatio ingenuum se natum ait et pupillum relictum eoque facilius licentia Sullani temporis exutum patrimonio. docuit multos et nobiles visusque est peridoneus praeceptor maxime ad poeticam tendentibus ut quidem adparere vel his versiculis potest.

Cato grammaticus Latina Siren

Qui solus legit ac facit poetas.

scripsit praeter grammaticos libellos etiam poemata ex quibus praecipue probantur Lydia et Diana.

Το δίστιχο αυτό πρώτος απέδωσε στον Φούριο Βιβάκουλο ο Scaliger (*Catalecta* 220), και είναι πράγματι δικό του, αφού ο Σουητώνιος αμέσως μετά (*Gramm.* 11.4) θα μιλήσει για τον Φούριο. Το κατά πόσο αυτοί οι δύο στίχοι είναι αυτόνομοι ή αποτελούν μέρος κάποιου μεγαλύτερου ποιήματος παραμένει άγνωστο.

1. για τον Κάτωνα βλ. παραπ. απόσπ. 1. – **Latina Siren:** είναι μοναδική για τη λατινική λογοτεχνία η σύγκριση, και μάλλον δεν είναι η μαγευτική φωνή του Κάτωνα που σαγηνεύει τους μαθητές, αλλά η μαγεία των γνώσεών του, όπως στο χωρίο του Cic. *Fin.* 5.48.12 κεξξ.: neque enim vocum suavitate videntur aut novitate quadam et varietate cantandi revocare eos solitae, qui praetervehebantur, sed quia multa se scire profitebantur, ut homines ad earum saxa discendi cupiditate adhaerescerent. ita enim invitant Ulixem nam verti, ut quaedam Homeri, sic istum ipsum locum.

2. legit poetas: θα προτιμούσα τη σημασία: διαλέγει, επιλέγει τους μαθητές του αναγνωρίζοντας ποιος είναι ικανός να γίνει ποιητής και ποιος όχι.

2. C. LICINIUS CALVUS (82-47 π.Χ.)

Ο Γάιος Λικίνιος Κάλβος, πολιτικός, ρήτορας και ποιητής, είχε αριστοκρατική καταγωγή και είχε αναδειχθεί πραιτορας το 48 π.Χ., ενώ διέπρεπε ως ο μικρός το δέμας αλλά πανέξυπνος και ευγλωττός ρήτορας, αφού οι λόγοι του εναντίον του Βατινίου έμειναν μνημειώδεις (πρβ. Catull. 53). Υπήρξε ο πιο αγαπητός φίλος και ομότεχνος του Κάτουλλου (βλ. Catull. 14, 50, 53, 96) και πολλοί μεταγενέστεροι συγγραφείς τους μνημονεύουν μαζί και μάλιστα ως poetae docti (Prop. 2.25.4, Hor. *Serm.* 1.10.19, Ovid. *Am.* 2.9.62). Ως νεωτερικός ποιητής ήταν εξέχων, αν και από το έργο του σώζονται ελάχιστα αποσπάσματα (βλ. FPL Morel: 84). Έγραψε ένα εύγλωτο με τίτλο *Ιώ*, (στο στυλ του π. 64 του Κάτουλλου), επιθαλάμια, ελεγείες, ερωτικά και σατιρικά ποιήματα εναντίον του Πομπηίου και του Καίσαρα, με τον οποίο τελικά φαίνεται πως συμφιλίωθηκε, όπως και ο φίλος του Κάτουλλος [βλ. Τρομάρας (2001), σχόλ. στο Catull. 93]. Πρβ. Sen. *Controv.* 7.4.7: Calvus, qui diu cum Cicerone iniquissimam litem de principatu eloquentiae habuit, usque eo

violentus actor et concitatus fuit ut in media eius actione surgeret Vatinius reus et exclamaret: rogo vos, iudices: num, si iste disertus est, ideo me damnari oportet? ... inponi se supra cippum iussit –erat enim parvolus statura, propter quod etiam Catullus in hendecasyllabis vocat illum 'salaputium disertum' Et carmina quoque eius, quamvis iocosa sint, plena sunt ingentis animi. Dicit de Pompeio:

digito caput uno
scalpfit. quid credas hunc sibi velle? virum.

1

(FPL Morel, Calvos frg. 17)

..... Bithynia quicquid
et pedicator Caesaris umquam habuit

Ο,τι είχε η Βιθυνία κάποτε

και ο γαμιός του Καίσαρα.

Μέτρο: ελεγ. δίστιχο (ο 1^{ος} στίχος είναι το τέλος του δμέτρου (-, -uu, --), ενώ ο 2^{ος} είναι ο 5μετρος:

--, --, -|| -uu, -uu, -

Το απόσπασμα διέσωσε ο Σουητώνιος (*Iul.* 49), όπου μιλώντας για τις επιθέσεις του Κάτουλλου εναντίον του Καίσαρα αναφέρει και τα εξής για τον Κάλβο: pudicitiae eius famam nihil quidem praeter Nicomedis contubernium laesit, graui tamen et perenni obprobrio et ad omnium conuicia exposito. omitto Calui Licini notissimos uersus:

Bithynia quicquid
et pedicator Caesaris umquam habuit.

praetereo actiones Dolabellae et Curionis patris, in quibus eum Dolabella 'paelicem reginae, spondam interiorem regiae lecticae,' at Curio 'stabulum Nicomedis et Bithynicum fornicem' dicunt.

2. pedicator Caesaris: είναι ο βασιλιάς Νικομήδης της Βιθυνίας, στην αυλή του οποίου βρέθηκε ο Καίσαρ στα πρώτα χρόνια της σταδιοδρομίας του (81/80 π.Χ.), όπου και λέγεται ότι αποπλανήθηκε, όπως παραδίδει ο Σουητώνιος στη βιογραφία του Καίσαρα, *Iul.* 49.1. Πρβ. και παρακάτω 49.4:

Gallico denique triumpho milites eius inter cetera carmina, qualia currum prosequentes ioculariter canunt, etiam illud uulgatissimum pronuntiauerunt:

Gallias Caesar subegit, Nicomedes Caesarem:
ecce Caesar nunc triumphat qui subegit Gallias,
Nicomedes non triumphat qui subegit Caesarem.

2

(FPL Morel, Calvus frg. 18)

Magnus, quem metuunt omnes, digito caput uno
scalpfit: quid credas hunc sibi velle? virum.

Ο Μέγας, που τον τρέμουν όλοι, με το ένα δάχτυλό του

σκαλίζει το κεφάλι: τι λες ότι γυρεύει; άντρα.

Μέτρο: ελεγ. δίστιχο

Το επίγραμμα αυτό το διασώζει ο σχολιαστής του Γιουβενάλη (*Schol. Iuv.* 9.133), αλλά και ο ρήτορας Σενέκας (*Contr.* 7.4.7), βλ. παραπ. εισαγωγή. Ο Πομπήιος είναι τόσο λεπτεπίλεπτος και κομψός στις κινήσεις του, έτσι που ξύνει το κεφάλι του με το ένα του δάχτυλο, κίνηση που παραδοσιακά ερμηνεύεται ως σημάδι εκθήλυνσης και ερωτικού κνησμού, πρβ. Pompon. com. 76: videt Dossennum ... scalpentem natis.

3

(FPL Morel, Calvus frg. 15, 16)

Cum iam fulva cinis fuero

Όταν θα γίνω στάχτη ζανθή ...

Forsitan hoc etiam gaudeat ipsa cinis

ίσως να το χαίρεται αυτό και η ίδια η στάχτη μου.

Μέτρο:ελεγ. δίστιχο (6μετρος ο πρώτος, 5μετρος ο δεύτερος)

Οι δύο παραπάνω στίχοι είναι βέβαιο ότι προέρχονται από κάποια μικρή θρηνητική ελεγεία, σε στυλ επιγράμματος, την οποία ο Κάλβος έγραψε για την πρόωρα χαμένη γυναίκα του Κοϊντιλία, στην οποία ελεγεία ομολογούσε τις απιστίες του και δήλωνε τη μεταμέλειά του (πρβ. Prop. 2.34.89-90: haec etiam docti confessa est pagina Calvi./ cum caneret miserae funera Quintiliae, Ovid. *Trist.* 2.431-32). Βέβαιο είναι επίσης ότι ο φίλος του Κάτουλλος συμμετέχοντας στη θλίψη του, και για να τον παρηγορήσει, συνέθεσε το π. 96, το οποίο απαντά ευθέως σ' αυτούς τους στίχους του Κάλβου και είναι επίσης μια θρηνητική ελεγεία. Βλ. ανάλυση και σχετική βιβλιογραφία Τρομάρας (2001), σχόλ. στο π. 96 Courtney (1993: 210).

3. C. HELVIUS CINNA

Ο Γάιος Έλβιος Κίννας, συμπατριώτης του Κ. από τα περίχωρα της Brixia (σημ. Brescia), αποτελούσε εκλεκτό μέλος του κύκλου των Νεωτέρων (ίσως ήταν ο κατ' εξοχήν cantor Euphorionis), μερικοί μάλιστα τον θεωρούν λόγω της στενής σχέσης του με τον Παρθένιο από τη Νίκαια ως πρωτεργάτη του Νεωτερισμού [βλ. Clausen (1964), Wiseman (1974), και Τρομάρας (2001) Εισαγ. σημ. 22]. Είναι σχεδόν βέβαιο ότι ταξίδεψε μαζί με τον Κ. στη Βιθυνία, όπως προκύπτει από τα ππ. 10 και 46 του Κάτουλλου και το frg. 11 Morel. Έργα του το επύλλιο «Ζμύρνα» (βλ. Catull. 95), ένα προπεμπτικό για τον Πολλίωνα τού έτους 56 π.Χ. (frg. 1-5, Morel), ερωτικά ποιήματα και επιγράμματα (πρβ. Catull. 113). Από το έργο του σώζονται λιγοστά αποσπάσματα (βλ. FPL Morel: 87 κεξξ.). Για το πρόβλημα της ταυτότητας του Κίννα βλ. περιληπτικά:

http://www.theodora.com/encyclopedia/c2/gaius_helvius_cinna.html),

1

(FPL Morel, Cinna frg. 9)

At nunc me Genumana per salicta

bigis raeda rapit citata nanis.

*Τώρα μια δίζυγη άμαξα με αλογάκια νάνους γοργά με τρέχει
μέσα απ' το δάσος των ιτιών στη χώρα των Κενομανών.*

Μέτρο:φαλαίκειος 11σύλλαβος

Το ποίημα αυτό μάς το παραδίδει ο Γέλλιος (19.13.5) σε ένα σχόλιό του για την ελλην. λέξη *νάνος*, που πέρασε και στα Λατινικά: quid de voce ulla Graeca Latinave sentiam, dicere, audeo tibi, Feste, quaerenti respondere esse hoc verbum Latinum scriptumque inveniri in poematis Helvi Cinnae, non ignobilis neque indocti poetae', versusque eius ipsos dixit, quos, quoniam memoriae mihi forte aderant, adscripsi:

at nunc me Genumana per salicta

bigis raeda rapit citata nanis.

Ο Courtney 1993, 220 υποστηρίζει πως το δίστιχο προέρχεται από μια έμμετρη επιστολή.

1. Genumana: οι Genomani (συνήθ. Cenomani, *Κενομάνοι* τους ονομάζει ο Στράβων 5.216, *Γονομάνοι* ο Πολύβιος 2.12) ήταν Κελτικό φύλο, το οποίο περί το 400 π.Χ. εγκαταστάθηκε στη βόρ. Ιταλία περί την Brixia και Verona (Liv. 5.35). - **salicta:** salictum λέγεται το δάσος από ιτιές, πρβ. Pl. Aul. 675: lucus ... crebro salicto oppletus.

2. raeda: η λ. είναι γαλατική και σημαίνει τετράτροχη ταξιδιωτική άμαξα, Cic. Att. 5.17.1: hanc epistulam dictavi sedens in raeda. - **bigis nanis:** εννοεί άμαξα δίζυγη με μικρόσωμα αλογάκια, δηλ. πόνυ. Πρβ. τη λατ. λ. pumilio.

2

(FPL Morel, Cinna frg. 11)

Haec tibi Arateis multum invigilata lucernis
 carmina, quis ignis novimus aetherios,
 levis in aridulo malvae descripta libello
 Prusiaca vexi munera navicula.

*Τούτο το βιβλιαράκι με του Αράτου τα ποιήματα,
 δουλεμένα υπό το νυχτερινό φως της λάμπας
 και με τα οποία γνωρίσαμε τις φωτιές του αιθέρα,
 γραμμένα πάνω σε ξερό φύλλο μολόχας,
 το έφερα από μακριά δώρο για σένα
 με πλοίο του Προυσία ταξιδεύοντας..*

Μέτρο: ελεγ. δίστιχο

Ο ποιητής Γάιος Έλβιος Κίννας επιστρέφοντας από τη Βιθυνία το 57/56 π.Χ., όπου είχε ταξιδέψει μαζί με τον Κάτουλλο (ππ. 10, 46), φέρνει μαζί του ένα σπάνιο αντίτυπο των *Φαινομένων* του Αράτου γραμμένο πάνω σε φύλλα μολόχας, για να το δωρίσει σε κάποιον φίλο του. Το νεωτερικό στυλιζάρισμα με τα κατουλλικά υποκοριστικά (aridulo, navicula) και την παράξενη μετατόπιση του επιθέτου Arateis lucernis (αντί Aratea carmina), όπως και την απόσταση τού vexi από το haec tibi ή εμβριθές Prusiaca, είναι σαφέστερο από κάθε άλλη περίπτωση.

1. carmina invigilata Arateis lucernis: η νεωτερική γραφίδα απαιτεί ξαγρύπνισμα πάνω στο ποίημα και εργασία νυχτερινή υπό το φως της λάμπας, πρβ. Καλλίμ. *Επίγρ.* 27 Pf.: *χαίρετε λεπταί/ρήσιες Αρήτου σύντονος αγρυπνίη.*

3. Η σειρά των λέξεων είναι: carmina descripta in aridulo libello levis malvae. Έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον η πληροφορία ότι στην αρχαιότητα τα λεπτά φύλλα ενός είδους πλατύφυλλης μολόχας χρησιμοποιούνταν ως γραφική ύλη, πρβ. Isidor. 6.12.1: *historiae maiori modulo scribebantur et non solum in carta vel membranis sed in omentis elephantinis textilibusque malvarum foliis atque palmarum; cuius generis Cinna sic meminit: haec tibi Arateis ... navicula.*

4. Prusiaca navicula: Prusiacus, ο σχετικός με τον Προυσία, βασιλιά της Βιθυνίας ήδη από το 230 π.Χ. (Προυσίας ο Χωλός, στον οποίο κατέφυγε ο Αννίβας), Plin. Ep. 10.17a.3.

4. L. TICIDA (+ 46 π.Χ.)

1

Lydia doctorum maxima cura liber.

Η «Λυδία» η μεγίστη έγνοια των φιλολόγων

Μέτρο: δακτυλ. 5μετρος

Τον στίχο αυτόν παραδίδει ο Σουητώσιος γράφοντας, *De Gramm.* 11.2: *Lydiae [sc. Valeri Catonis] Ticida meminit: "Lydia ... liber"*.

Ο Λεύκιος Τικίδας ανήκε κι αυτός, όπως φαίνεται, στον ευρύτερο κύκλο των *Νεωτερικών*, αφού είχε ιδιαίτερες σχέσεις με τον Φούριο Βιβάκουλο και με τον φερόμενο ως «δάσκαλο» των Νεωτέρων, τον γραμματικό και ποιητή Βαλέριο Κάτωνα, τον οποίο, όπως προκύπτει, θαύμαζε ιδιαίτερω, αφού εδώ στο απόσπασμα επαινεί (πρβ. Catull. c. 95) το έργο του *Lydia* (Λυδία), το οποίο δεν αποκλείεται να ήταν *επύλλιο*, όπως και η *Dictynna* ή *Diana*. Ο Τικίδας έγραψε επιγράμματα και ερωτική ποίηση, όπου, όπως μας πληροφορεί ο Απουλλήσιος (βλ. παρακ.) μιλούσε για τον έρωτά του προς μια γυναίκα ονόματι Perilla (πρβ. ΑΕ *Περίλαος*), της οποίας το πραγματικό όνομα ήταν Metella, και, όπως απεδείχθη τελικά, ήταν κόρη της Λεσβίας και του Metellus Celer, παντρεμένη με τον P. Lentulus Spinther περί το 53 π.Χ. και σε διάζευξη το 45 π.Χ., βλ. Wiseman (1974: 112, 188: και Shackleton, B. *Cicero's Letters to Atticus*, vol. 5, 412f κεξξ).

Apul. *Apolog.* 10: *eadem igitur opera accusent C. Catullum, quod Lesbiam pro Clodia nominarit, et Ticidam similiter, quod quae Metella erat Perillam scripserit, et Propertium, qui Cunthiam dicat, Hostiam dissimulet, et Tibullum, quod ei sit Plania in animo, Delia in uersu.*

πρβ. και Ovid. *Trist.* 2: 433-37:

quid referam Ticidae, quid Memmi carmen, apud quos 433

rebus adest nomen nominibusque pudor?

Cinna quoque his comes est, Cinnaque procacior Anser, 435

et leve Cornifici parque Catonis opus,

et quorum libris modo dissimulata Perillae

nomine, nunc legitur, dicta, Metelle, tuo.

Ο Τικίδας θανατώθηκε το έτος 46 π.Χ. στην Αφρική, όταν συνελήφθη αιχμάλωτος από τους οπαδούς του Πομπηίου, ενώ μετέφερε εφόδια στον Καίσαρα, Bell. Africum 44.1, 46.3). Για περισσότερα αποσπάσματα από την ποίηση του Τικίδα βλ. Courtney 228: κεξξ., και Hollis: 158 κεξξ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 3^{ου} ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ**(ΛΟΙΠΟΙ ΝΕΩΤΕΡΟΙ)**

Clausen, W. (1964). Callimachus and Latin Poetry. *GRBS* 5, 181-189.

Dahlman, H. (1977). Über Helvius Cinna. *AAM* 8.

Goldberg, S. (1986). *Understanding Terence*. Princeton.

Lightfoot, J. (1999). *Parthenius of Nicaea*. Oxford.

Maurice Maurice, L. (1968). *The Teacher in Ancient Rome: The Magister and His World*. London.

Neudling, Ch. (1955). *A Prosopography to Catullus*. Leicester.

Watson, L.C. (1982). Cinna and Euphorion. *SIFC* 54, 93.

Wiseman, T.P. (1974). *Cinna the Poet and other Roman Essays*. Leicester.